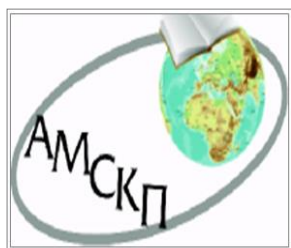

**АКАДЕМІЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
З КРЕАТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ "ПОЛІССЯ"
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

КРЕАТИВНА ПЕДАГОГІКА № 16

Науковий журнал

Житомир — 2022/2023

Креативна педагогіка: [науковий журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся". Житомир, 2023. Вип. 16. 141 с.

Засновник: ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»; Житомирський державний університет імені Івана Франка.

Редакційна колегія:

Нінель СИДОРЧУК – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна) (головний редактор);

Олександра ДУБАСЕНЮК – доктор педагогічних наук, професор, почесний член НАПН України, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна) (заступник головного редактора);

Олександр ВОЗНЮК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна) (відповідальний секретар);

Дімітріус АРГІРОПОУЛОС – доктор у галузі педагогіки, професор, Пармський університет (Італія);

Неля НИЧКАЛО – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, Національна академія педагогічних наук України, м. Київ (Україна);

Олена АНТОНОВА – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Лілія БАРАНОВСЬКА – доктор педагогічних наук, професор, Національний авіаційний університет, м. Київ (Україна);

Світлана ВІТВИЦЬКА – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Лариса ДАНИЛЬЧУК – доктор педагогічних наук, доцент, Хмельницький національний університет (Україна);

Деніс ІМБЕРТИ – доктор у галузі педагогіки, професор, Пармський університет (Італія);

Валентина КОВАЛЬЧУК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Галина КОЗЛАКОВА – доктор педагогічних наук, професор, ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"» (Україна);

Тетяна КОЧУБЕЙ – доктор педагогічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна);

Марек ЛУКАЧ, PhDr., доцент, Прешівський університет у м. Пряшів (Словаччина);

Сільвія ЛУКАЧОВА, доцент, Прешівський університет у м. Пряшів (Словаччина);

Ольга МІСЕЧКО – доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна);

Наталія МИРОНЧУК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Ганна ОНКОВИЧ – доктор педагогічних наук, професор, ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"» (Україна);

Руслана РОМАНЮК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Петро САУХ – доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, Національна академія педагогічних наук України, м. Київ (Україна);

Наталія СЕЙКО – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Уяна ХОЛОД, PhDr., Університет Франтішека Палацького в Оломоуці (Чехія);

Василь ЯГУПОВ – доктор педагогічних наук, професор, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ (Україна).

Для науковців, педагогів, студентів, працівників соціальної сфери і культури.

Статті друкуються в редакції авторів.

Видається за рішенням Президії Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся" (протокол № 20 від 23. 11. 2023 р.); вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 22 від 27. 12. 2023 р.).

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво Серія КВ № 18274-7074ПР від 01. 11. 2011 р.

Адреса редакції: вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна, 10008.

E-mail: sydorchukng@ukr.net

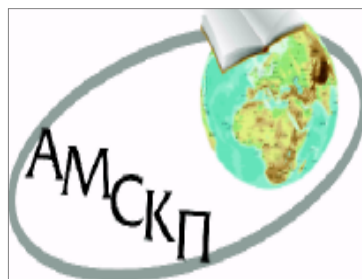
© Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся", 2023

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023

**ACADEMY OF INTERNATIONAL COOPERATION IN
CREATIVE PEDAGOGY "POLISSYA"
ZHYTOMYR IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY**

CREATIVE PEDAGOGY № 16

Scientific journal

Zhytomyr – 2022/2023

Creative pedagogy: [Scientific Journal] / Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya". Zhytomyr, 2023. Vol. 16. 141 p.

Founder: Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya";
Zhytomyr Ivan Franko State University.

Editorial board:

Ninel SYDORCHUK – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) (Editor-in-Chief);
Olexandra DUBASENIUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) (Deputy Editor);

Olexandr VOZNYUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) (Executive Secretary);

Dimitrius ARGIROPOULOS – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, University of Parma (Italy);

Nelia NYCHKALO – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, full member of NAPS of Ukraine, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev (Ukraine);

Olena ANTONOVA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);

Lilia BARANOVSKA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Aviation University, m.Kiyiv (Ukraine);

Svitlana VITVYTSKA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);

Larysa DANYLCHUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Khmelnytsky National University (Ukraine);

Denis IMBERTI – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor University of Parma (Italy);

Valentyna KOVALCHUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);

Galyna KOZLAKOVA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya" (Ukraine);

Tetiana KOCHUBEY – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uman Pavel Tychyna State Pedagogical University (Ukraine);

Marek LUKÁČ – PhDr., Preshivská univerzita pri metre Prjašiv (Slovakia);

Silvie Lukachová – PhDr., Preshivská univerzita pri metre Prjašiv (Slovakia);;

Olga MISECHKO – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine);

Nataliia MYRONCHUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);

Ganna ONKOVICH – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academy Of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya";

Ruslana ROMANIUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);

Petro SAUKH – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Corresponding Member of the, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev (Ukraine);

Nataliia SEIKO – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);

Uliana CHLADNÁ – PhDr., Univerzita Františka Palackého v Olomouci (Czech Republic);

Vasyl YAGUPOV – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine, Kyiv (Ukraine).

For scientists, teachers, students, social workers and cultural workers.

Articles are published in the authors' edition.

Recommended for publication by the Presidium of the Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy (Protocol № 20, 23. 11. 2023); Scientific Council of Zhytomyr Ivan Franko State University (Protocol № 22, 27. 12. 2023).

Publication is registered in the Ministry of Justice of Ukraine. Certificate: HF series, № 18274-7074PR, issued 01. 11. 2011.

Editorial address: 40, Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, Ukraine, 10008.

E-mail: sydorchukng@ukr.net

© Academy of International Cooperation
in Creative Pedagogy "Polissya", 2023

© Zhytomyr Ivan Franko State University, 2023

ЗМІСТ

НАУКА – ОСВІТА	9
АНТОНОВА Олена ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «АКАДЕМІЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З КРЕАТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ "ПОЛІССЯ"» ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА-ДОСЛІДНИКА: ІСТОРІЯ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ.....	9
ВІТВИЦЬКА Світлана ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО У ВИЩІЙ ШКОЛІ	21
ВОЗНІЮК Олександр ТВОРЧИСТЬ ЯК ГОЛОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ.....	25
ДУБАСЕНІЮК Олександра ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ЧЛЕНІВ ГО АМСКП «ПОЛІССЯ».....	36
КЛИМОВА Катерина, ДУНЄВА Олена ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОВОЛОДІННЯ МОВЛЕННЄВИМ ЕТИКЕТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО.....	43
КОВАЛЬЧУК Валентина ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ	48
КОЗЛАКОВА Галина СУЧАСНИЙ СТАН ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ І СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	54
РУДІЮК Ольга ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62
СИДОРЧУК Нінель АКМЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.....	67
СИЛАДІЙ Іван, МАРИНЕЦЬ Надія ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТА ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ...77	
ШЕВЦОВА Лариса, ВАЛЕНКЕВИЧ Ольга ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	85
ШУДРЕНКО Олена, НІКІТЧЕНКО Вікторія ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ	91

ЛАСКАВО ПРОСИМО В НАУКУ	101
ДІДКО Ірина ПРАВИЛО ДОНАЛЬДА ХЕББА: НАВЧАННЯ, ОСВІТА	101
ДУБАСЕНЮК Сергій СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ	105
ДРОЗД Богдан НЕКОНВЕНЦІЙНА ВІЙНА ЯК КРАЙНЯ ФОРМА ВІДЧУЖЕННЯ: КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ	108
ЄВДОКИМОВА Наталія ДО ПРОБЛЕМИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»	112
КОВАЛЬЧУК Тетяна ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	116
КОМАРЕНКО Марія ЖІНОЧИЙ РУХ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1900-1921 рр.): КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ	120
МАРЧУК Анна ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	123
НОВІЦЬКА Вікторія, ДУБАСЕНЮК Олександра ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ	126
ТРОЦЕНКО Андрій ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВУ ПСИХОПАТИЧНОГО ТИПУ ХАРАКТЕРУ	133
УМІНСЬКА Ольга АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (НА ДОСВІДІ ПАВЛИСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ)	136

CONTENTS

SCIENCE FOR EDUCATION	9
ANTONOVA Olena PUBLIC ORGANIZATION "ACADEMY OF INTERNATIONAL COOPERATION IN CREATIVE PEDAGOGICS "POLISYA" AS AN ENVIRONMENT FOR PERSONALITY DEVELOPMENT OF A TEACHER-RESEARCHER: HISTORY, EXPERIENCE, PERSPECTIVES.....	9
VITVITSKA Svitlana PEDAGOGICAL IDEAS AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF VOLODYMYR VERNADSKY IN HIGH SCHOOL	21
VOZNYUK Alexander CREATIVITY AS THE MAIN POTENTIAL OF HUMAN HEALTH: AN INTERDISCIPLINARY ANALYSIS	25
DUBASENYUK Olexandra TECHNOLOGICAL APPROACH TO THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS IN THE SCIENTIFIC WORKS OF MEMBERS OF THE PUBLIC ORGANIZATION "ACADEMY OF INTERNATIONAL COOPERATION IN CREATIVE PEDAGOGICS "POLISYA" ..	36
KLYMOVA Kateryna, DUNIEVA Olena A LINGUISTIC-CULTURAL APPROACH TO THE MASTERY OF SPEECH ETIQUETTE IN UKRAINIAN AND FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE INSTITUTES OF HIGHER LEARNING	43
KOVALCHUK Valentyna THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A PROFESSIONAL EDUCATION INSTITUTION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE FUTURE SPECIALIST'S PERSONALITY	48
KOZLAKOVA Galina MODERN SITUATION IN INFORMATIZATION OF EDUCATION AND SOCIETY: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS	54
RUDIUK Olha IMPLEMENTATION OF GENERAL PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE COURSE OF FOREIGN LITERATURE	62
SYDORCHUK Ninel ACMEOLOGICAL CONTEXT FOR STUDYING THE PHENOMENON OF OLENA PCHILKA	67
SILADIY Ivan, MARYNETS Nadiia ENSURING THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF TEACHERS' PROFESSIONALISM AND THEIR SOCIALIZATION IN THE GLOBAL DIMENSION OF DEMOCRATIZATION	77
SHEVTSOVA Larisa, VALENKEVYCH Olga FORMATION OF AESTHETIC COMPETENCE IN CLASSES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE .	85
SHUDRENKO Olena, NIKITCHENKO Victoria INNOVATIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF MEDICAL EDUCATION APPLICANTS	91

WELCOME TO SCIENCE	101
DIDKO Iryna DONALD HEBB'S RULE: TRAINING, EDUCATION.....	101
DUBASENYUK Serhii SOCIAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF CONTINUOUS EDUCATION OF SPECIALISTS.	105
DROZD Bogdan UNCONVENTIONAL WAR AS AN EXTREME FORM OF ALIENATION: COMPETENCE PRINCIPLES OF PROBLEM ANALYSIS	108
YEVDOKYMOVA Natalia TO THE PROBLEM OF CHARACTERIZING THE CONCEPT OF "SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF THE PERSONALITY"	112
KOVALCHUK Tetyana DIAGNOSTICS OF THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL OF FUTURE NURSES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING	117
KOMARENKO Maria THE WOMEN'S MOVEMENT IN THE UKRAINIAN LAND (1900-1921): COMPETENT BASIS OF ANALYSIS OF THE PROBLEM.....	120
MARCHUK Anna PECULIARITIES OF MENTAL SELF-REGULATION IN CONDITIONS OF INFORMATIONAL UNCERTAINTY.....	123
NOVITSKA Victoria, DUBASENYUK Olexandra FOREIGN EXPERIENCE OF THE DEVELOPMENT OF MEDIA EDUCATION IN THE INSTITUTIONS OF SECONDARY AND HIGHER EDUCATION	126
TROTSENKO Andriy THE PECULIARITIES OF THE FORMATION AND MANIFESTATION OF THE PSYCHOPATHIC TYPE OF CHARACTER.....	133
UMINSKA Olga UPDATING THE V. SUKHOMLYNSKY'S MAIN VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SKILLS OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER (BASED UPON THE EXPERIENCE OF THE PAVLYSH SECONDARY SCHOOL).....	136

Олена АНТОНОВА,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, Віце-президент ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"» (Житомирський державний університет імені Івана Франка)

olena.antonova2015@gmail.com

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «АКАДЕМІЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З КРЕАТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ "ПОЛІСНЯ"» ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА-ДОСЛІДНИКА: ІСТОРІЯ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано значення громадських об'єднань освітньо-наукового характеру та їх вплив на становлення особистості педагога-дослідника. Визначено основні переваги громадських організацій, зокрема створення можливостей для об'єднання за інтересами людей різних вікових груп і різного соціального статусу, активізація обміну досвідом між учасниками, можливість організувати навчальні заняття, отримувати консультації від спеціалістів, надання впевненості перспективній молоді тощо. На прикладі ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» та історії її становлення проілюстровано можливості громадських об'єднань у створенні освітнього середовища для розвитку особистості педагога-дослідника.

Ключові слова: громадське об'єднання, ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся», освітнє середовище, історія, досвід, перспективи.

The article analyzes the importance of public associations (PA) of an educational and scientific nature and their influence on the formation of the personality of an educator-researcher. The main advantages of public associations are identified, in particular, the creation of opportunities for the unification of people of different age groups and different social status, the stimulation of the exchange of experience between participants, the opportunity to organize training sessions, receive consultations from specialists, ensure confidence in promising young people, etc. The possibilities of PA in creating an educational environment for the development of the personality of an educator-researcher are illustrated by the example of the public association "Academy of International Cooperation for Creative Pedagogy "Polissia" and the history of its formation.

Keywords: public association, PA "Polissia Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy", educational environment, history, experience, prospects.

Постановка проблеми. Сучасні умови існування світової цивілізації актуалізують проблему творчого розвитку кожної особистості. Тому будь-яка країна має дбати про творчий потенціал суспільства, посилюючи увагу до розвитку творчих здібностей особистості, надаючи можливості для їх виявлення. Загальновідомо, що елементи творчості містяться в будь-якій людській діяльності, що дозволяє сучасній людині легше оволодівати новими видами діяльності шляхом переносу творчих стратегій. При цьому у колективі відбувається

накопичення творчого потенціалу, який готовий розкритися при створенні відповідних умов для цього, оскільки є *саморегульованим, синергетичним процесом*. Для підвищення його ефективності варто у кожній людині накопичувати творчий потенціал. І навіть якщо творчі потенціали окремих людей не перетворюються у творчі досягнення, вони створюють підґрунтя для цих досягнень. Наявність же творчих здібностей і навіть невеликих творчих досягнень у окремих людей створює загальне культурне поле, свого роду освітнє розвивальне середовище, де кожна людина почувається комфортно [4, с. 123-124], і яке сприяє її професійному та особистісному зростанню.

Професійний розвиток є невід'ємною частиною професіоналізації особистості, який відбувається впродовж всього її професійного життя, і завдяки якому відбувається становлення її як професіонала або як кваліфікованого спеціаліста певного виду діяльності. Починається розвиток на етапі освоєння професії, не закінчується на стадії самостійного виконання діяльності, і триває до повного відходу людини від справ, набуваючи специфічної форми і змісту. Це складний процес, що має циклічний характер, під час якого людина вдосконалює свої знання, вміння і навички, розвиває професійні здібності [2].

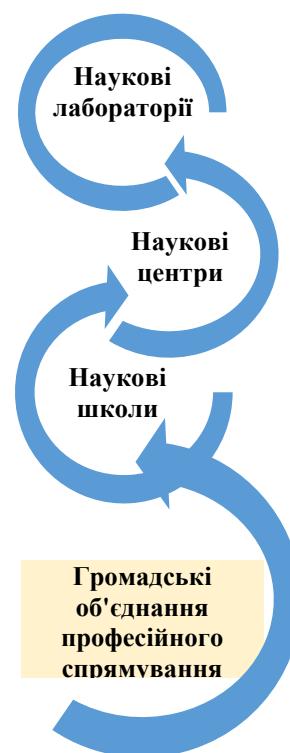
Одним із визначних чинників у становленні особистості фахівця є середовище, в якому і за допомогою якого людина змінюється. Характер освітнього середовища визначається цілями освіти, які формуються відповідно до зовнішніх вимог до сучасних освітніх установ. Відповідно освітнє середовище має постійно змінюватись відповідно до зовнішніх і внутрішніх вимог [2]. Тому будь-яка освітня установа являє собою самоорганізовану систему, яка накопичує і використовує свій досвід, свою культуру, як індивідуальний конструкт кожного учасника освітнього середовища, так і всього освітнього закладу в цілому. При цьому середовище кожного закладу освіти являє собою сукупність взаємодіючих субкультур (різновікових, різнопрофільних, різносоціальних тощо) [1].

Виходячи із зазначеного вище можна констатувати, що у закладі освіти має бути створено так звану "критичну масу" дослідників, які спільно працюють в одному руслі наукового пошуку: наукові школи, центри, лабораторії, громадські об'єднання тощо. Термін "критична маса" визначає наявність наукового потенціалу в закладі освіти, певної структурованої системи, що не залишає викладача та здобувача «сам-на-сам» зі своїми дослідженнями, проблемами, пошуками тощо, а надає доступ через партнерські угоди з іншими закладами (установами) до якісних наукових консультацій.

Однією із складових такого освітнього середовища слід вважати освітні громадські об'єднання, оскільки в основі розвинутого громадянського суспільства лежить активна діяльність громадських інститутів.

Мета дослідження: проаналізувати історію становлення ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» та визначити її вплив на розвиток особистості педагога-дослідника як освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. До інститутів громадянського суспільства віднесено: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової

інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Інститути громадянського суспільства унормовані як система суб'єктів, наділених правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами [5]. Органами юстиції в Україні зареєстровано близько 50 тис. громадських формувань. Із загальної їх кількості 66 % становлять місцеві, всеукраїнські та міжнародні громадські організації, 31 % місцеві, всеукраїнські та міжнародні благодійні організації; 0,3 % політичні партії. Найвагоміша питома частка легалізованих/зареєстрованих громадських формувань належить громадським організаціям. Із року в рік їх кількість збільшується. Об'єднання громадян створюються для задоволення та захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів їх членів.

Найбільш поширеними різновидами громадських організацій у сучасній Україні є: фізкультурно-спортивні (18%), професійного спрямування (15%), молодіжні (11%), ветеранів та інвалідів (9%), культурно-просвітницькі (7%), організації, створені на етнічній основі (5%), правозахисні організації (5%). Громадські формування мають різну мету, завдання, рівень повноважень, територію діяльності, проте їх соціально-політичне призначення полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування.

Серед переваг громадських організацій можна відзначити такі:

- *створюють можливості для об'єднання за інтересами людей різних вікових груп і різного соціального статусу* (тут можна зустріти однодумців-початківців, досвідчених спеціалістів у галузі, інвесторів або інших зацікавлених осіб, які шукають перспективні проекти);

- *активізують обмін досвідом між учасниками, що може бути надзвичайно цінним для кожного з членів* (можливість взяти участь в обговоренні або виставити на обговорення власний проект дозволяє виявити раніше непомітні проблеми, сприяє пошуку нових підходів та рішень);

- *дозволяють організувати навчальні заняття, отримувати консультації від спеціалістів, здійснювати пошук професіоналів, яких не вистачає для реалізації певного проекту, організувати заходи для збору коштів, шукати інвесторів, створювати бібліотечні фонди, здійснювати підготовку кадрів, сприяти в отриманні можливостей стажування;*

- *надають впевненості перспективній молоді, що у своїх прагненнях вони не самотні, створюють сприятливий клімат для зародження та розвитку інновацій, підтримують формування стартап-екосистеми в Україні.*

Отже, громадське об'єднання освітнього-наукового характеру може слугувати прикладом наукового співтовариства, де вчений формується не лише під безпосереднім впливом наукових ідей, а й під впливом людей, що складають наукове оточення, їх особистісних властивостей, ціннісних орієнтацій, культури, стилю мислення, мотиваційних установок тощо. Тобто, у діяльності громадського об'єднання реалізуються такі основні функції: *виробництво наукових знань* (дослідження і навчання); *поширення наукових знань* (комунікація); *підготовка обдарованих вихованців* (відтворення).

Прикладом громадського об'єднання освітнього-наукового характеру, спрямованого на становлення особистості педагога-дослідника, може бути ГО Академія міжнародного

співробітництва з креативної педагогіки «Полісся».

В історії свого становлення Академія пройшла два етапи.

Етап I: Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки (АМСКП) (Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи № 827748 від 30.12.09 р.). Створена як громадська неприбуткова організація на базі Вінницького соціально-економічного інституту університету «Україна» (співзасновники – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Вінницька філія Університету сучасних знань).

За своїми базовими положеннями та змістом діяльності АМСКП створювалася як унікальний науково-педагогічний проєкт та експериментальний майданчик для реалізації теоретичних та практико орієнтованих досліджень творчою науково-педагогічною інтелігенцією з метою фундаменталізації сучасної науки на засадах креативного підходу

Звертаючись до історії створення Академії слід відзначити роль наукового лідера, яка у процесі формування і розвитку громадського об'єднання виявляється надзвичайно великою. Саме він повинен мати певні якості, щоб залучити до реалізації своєї ідеї маститих науковців, талановиту молодь та згуртувати їх у дослідницьку спільноту високого рівня. Сила такого вченого полягає у поєднанні його наукового, педагогічного таланту, а також особистих якостей, зокрема визначних наукових результатів, любові до науки, педагогічної майстерності, цілеспрямованості, наукової принциповості, високої культури, особистого авторитету, доброзичливості, ентузіазму, вміння спрямувати роботу і підтримувати самостійність та ініціативу тощо [2].

Саме такою особистістю виявився фундатор і науковий керівник АМСКП на етапі її заснування – доктор педагогічних наук, професор Дмитро Володимирович Чернілевський. Як педагога-професіонала Дмитра Володимировича захопили проблеми методології наукової діяльності креативних дидактичних технологій вищої школи, виховання молоді на засадах духовно-моральних цінностей. Він став генератором інноваційного підходу і наукової школи зі створення систем інформаційно-предметного забезпечення педагогічних технологій вищої освіти; технологом реалізації концепції «Розвиток духовно-моральних цінностей на основі синтезу науки, освіти, релігії, культури». Дмитро Чернілевський розробив навчальний комплекс «Методологічні та технологічні принципи педагогіки вищої школи на основі духовно-моральних цінностей», до складу якого входять підручник «Педагогіка вищої школи» та навчальні посібники «Дистанційна освіта та її інформаційні технології», «Педагогіка та психологія вищої школи», «Духовна культура особистості», «Методологія наукової діяльності». Загалом він автор більше 50 науково-навчальних видань, а також понад 300 науково-публіцистичних праць. За цим напрямком ним підготовлено 3 доктори та 4 кандидати наук [7].

Ідея створення освітньо-наукового Громадського об'єднання народилася у Дмитра Володимировича на початку 2000-х років. "Залишатися патріотом своєї Батьківщини, підтримувати досягнутий науковий рівень, вести пошук і сприяти у передачі естафети креативної життєвої позиції талановитій молоді" – таким було кредо професора Дмитра Чернілевського, який відрізнявся широким світоглядом, креативним підходом до педагогічної діяльності, здатністю генерувати нові ідеї та вагомим внеском у розвиток педагогічних технологій. І він цілеспрямовано, системно, наполегливо збирав навколо себе однодумців, готуючи підґрунтя для створення Академії: проводив конференції, семінари, круглі столи, на які запрошував науковців не лише з України. Важливою методологічною ознакою діяльності

АМСКП було визначено відродження вітчизняної духовно-культурної спадщини на засадах синтезу науки, культури, релігії, саме тому у тематиці перших конференцій відображено «Духовність, розвиток, глобалізація, професіоналізм» (Вінниця, 2007 р.), «Розвиток духовності та професіоналізму в умовах глобалізації» (Вінниця, 2008) тощо.

Як зазначав Дмитро Чернілевський [6], саме з метою обміну досвідом про реалізацію конструктивно-технологічних підходів до вирішення освітніх проблем Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки збрала патріотично налаштованих представників з різних куточків України – Львова, Івано Франківська, Хмельницького, Житомира, Києва, Білої Церкви, Бердичіва, Запоріжжя, Кривого Рогу та інших міст, щоб засвідчити, що є така громадська організація, яка дієво виконує свої статутні обов'язки щодо сприяння розвитку науки, освіти, релігії як складових національної культури.

Остаточне оформлення Академії відбулося 20 травня 2010 року у с. Гришки Деражнянського району Хмельницької області, на батьківщині Дмитра Чернілевського, якого рішенням загальних зборів було обрано Президентом АМСКП.

Упродовж 2010-2015 років Академія потужно реалізувала поставлені завдання, залучаючи все більше науковців до своєї діяльності. Традиційними стали міжнародні конференції, які проводилися двічі на рік. Збільшувалися і урізноманітнювалися форми співпраці: конференції, семінари, консультації, презентації, наукові пікніки. З'являється у Академії і свій друкований орган – журнал «Креативна педагогіка» (Свідоцтво про державну реєстрацію: ВЦ № 782-140-Р від 22.04.2010 р.).

Етап II : Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» (АМСКП «Полісся»)

З 2016 року президія АМСКП працює на Житомирщині. Вибір місця розташування центрального осередку Академії був не випадковим. Серед закладів освіти, які на той час входили до складу громадського об'єднання, Житомирський державний університет імені Івана Франка вирізнявся багаторічною успішною науковою підготовкою фахівців вищої кваліфікації, яка здійснювалася вже більше 20 років. До цього комплексу входила аспірантура, докторантура, спеціалізована вчена рада з педагогіки Д 14.053.01, яка діяла в Житомирському державному університеті імені Івана Франка з 2004 по 2010 рік як рада із захисту кандидатських дисертацій (3 каденції), а з 2010 як рада із захисту докторських та кандидатських дисертацій (4 каденції). Рада забезпечувала докторами та кандидатами педагогічних наук не лише університет, а й заклади освіти міста Житомира й області, а також інші регіони України [3]. Вагомий вплив на підготовку педагогів-дослідників справляли також житомирські наукові школи "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів" (науковий керівник: Олександра Дубасенюк), "Педагогічні аспекти обдарованості" (науковий керівник: Олена Антонова), "Підготовка магістрів до педагогічної діяльності" (науковий керівник: Світлана Вітвицька). Таким чином, Дмитро Чернілевський запропонував науковцям Житомирщини перехопити естафету і продовжити реалізацію ідей Академії в нових умовах.

Відповідно до законодавства України було оновлено реєстрацію громадської

організації з назвою «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"» (Акт цивільного стану № 730 від 14. 07. 2016 р. Головного територіального управління юстиції у Житомирській області).

Президентом АМСКП «Полісся» у 2016 році обрано Олександр Дубасенюк – доктора педагогічних наук, професора, почесного академіка НАПН України, заслуженого працівника освіти України, професора кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Загальними зборами Академії було затверджено Статут, який визначає порядок діяльності і припинення Громадської організації «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки Полісся», що створена на підставі протоколу № 1 Установчих зборів засновників від 05 липня 2016 року. Згідно статуту громадська організація має право прийому у члени: докторів наук (дійсні члени), кандидатів наук (член-кореспонденти), вчителів, аспірантів (асоційовані члени), провідних викладачів та менеджерів освітніх послуг (почесні професори), навчальні заклади, церковні та громадські організації (колективні члени). Статус членства АМСКП засвідчується відповідним дипломом.

Структура академії. Станом на квітень 2023 р. членами АМСКП «Полісся» є 227 осіб і 5 колективних членів.

Осередки АМСКП «Полісся» створено у Житомирі (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомирський медичний інститут, Житомирський фармацевтичний коледж), Барі (Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського), Хмельницькому (Хмельницький національний університет), Переяславі (Університет Григорія Сковороди в Переяславі), Вінниці.

Серед членів АМСКП «Полісся» представлені науковці Києва, Львова, Умані, Ужгорода, Чернівців, а також Польщі, Італії, Словаччини.

АМСКП відкрита для співпраці із зацікавленими представниками творчої педагогічної інтелігенції.

Академія сприяє розширенню міжнародного співробітництва й розробці конструктивних проєктів з метою реального формування єдиного освітнього простору на шляху до входження вищої школи України до Європейської освітньої системи.

Мета діяльності Громадської організації АМСКП «Полісся»:

- активізація та супровід системної науково-дослідної діяльності суб'єктів освітнього процесу ЗВО у сучасних умовах;
- розкриття їх творчого потенціалу, обдарувань, розвиток професійної культури, що сприяє впровадженню в освітній процес інноваційних педагогічних технологій, підвищенню якості освіти та результативності наукових досліджень.

Основні завдання АМСКП «Полісся»:

- здійснювати аналітичний огляд, вивчення, узагальнення, апробацію і впровадження в практику інноваційних освітніх технологій;
- обґрунтовувати методологічні засади і розробляти сучасні дидактичні технології інформаційно-предметного забезпечення освітнього процесу на основі використання ІКТ;
- формувати інноваційно-креативне освітнє середовище, розвивати професійно-педагогічні компетентності викладачів відповідно до сучасних викликів;
- здійснювати підготовку публікацій та реалізацію наукових та навчально-методичних видань за визначеними напрямками діяльності;
- надавати консультативну підтримку закладам освіти, науковцям;

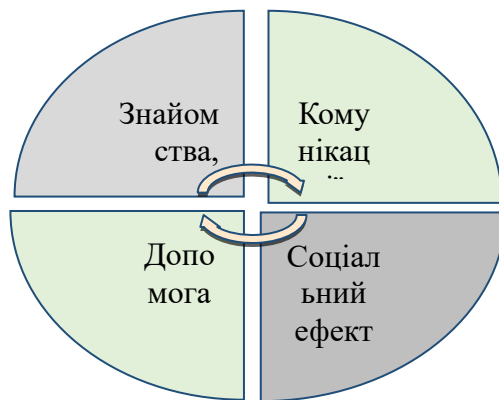
- активізувати науково-дослідну роботу студентів;
- розширювати міжнародне співробітництво.

Основні напрями роботи АМСКП «Полісся»:

- формування професійної майстерності, компетентності суб'єктів освіти на основі духовно-моральних цінностей і здорового способу життя;
- підготовка науково-педагогічних кадрів; сприяння психолого-педагогічній підготовці фахівців до діяльності, їх саморозвитку, самовдосконаленню, розкриттю їх обдарувань;
- особистісна й професійна самореалізація молоді; формування наукового світогляду; духовно-моральний і фізичний розвиток молоді в контексті Концепції національного виховання;
- психолого-педагогічні аспекти розробки дидактичних засобів і технологій освітнього процесу;
- психологічна й соціально-педагогічна адаптація молоді з особливими потребами в процесі навчання у вищій школі;
- сприяння інформатизації наукової і навчально-виховної діяльності закладів освіти у сучасних умовах;
- сприяння організації і методологічному супроводу науково-дослідної діяльності.

Охарактеризуємо діяльність Академії, беручи до уваги основні переваги діяльності громадських об'єднань: *знайомства, комунікації, допомога, соціальний ефект.*

Знайомства, нові контакти. АМСКП «Полісся» *об'єднує людей.* На наших зібраннях можна зустріти однодумців-початківців, досвідчених спеціалістів у галузі освіти, інших зацікавлених осіб, які шукають перспективні проекти. Основні форми спілкування – конференції, круглі столи, наукові семінари, консультації тощо. За час існування Академії проведено 26 Міжнародних науково-практичних конференцій. Щоправда, останні роки, які знаменувалися соціальними і природними викликами (пандемія, війна, вимушена міграція населення тощо) внесли корективи у формат проведення конференцій, які в основному відбуваються он-лайн. Однак відбуваються і до наукового спілкування доєднується все більше колег.

Знаковим для діяльності Академії став науково-теоретичний семінар «Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі» (Житомир, 2012). У ньому взяли участь такі метри сучасної педагогічної науки як Іван Зязюн, Іван Бех, Дмитро

Чернілевський, Петро Саух, Валентин Рибалка, Анатолій Сологуб. На порядку денному стояло питання сутності креативності та необхідності розвитку креативної освіти. Склад спікерів викликав надзвичайну зацікавленість як молодих, так і досвідчених науковців в участі у семінарі. Дискусії тривали і на пленарному засіданні, і в

кулуарах, і в особистому спілкуванні учасників. Результатом обговорення проблеми стала невеличка монографія «Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі», яка досі актуальна і вотребувана серед дослідників проблеми креативності.

Загалом лише перелік напрямів щорічних конференцій засвідчує різноманітність проблематики, що цікавить членів Академії: «Формування професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу» (17-18 листопада 2016 р., Житомир), «Теорія і практика формування та розвитку творчої обдарованості майбутніх фахівців у системі професійної освіти» (6-8 квітня 2017 р. м. Бар,

Вінницької області), «Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: креативний підхід» (16 листопада 2017 року, Житомир), «Науково-педагогічні школи: проблеми, здобутки та перспективи розвитку», (8-9 листопада 2018 р., Житомир), «Актуальні проблеми в системі вищої освіти: теоретико-

методологічні і прикладні аспекти» (2019, Бар), «Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні» (21 – 22 листопада 2019 року, Житомир), «Формування компетентного фахівця в інноваційному освітньому середовищі України» (20 квітня 2021 року, Бар), «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності» (25 листопада 2021 року, Житомир), «Підвищення професіоналізму фахівця засобами інноваційних педагогічних технологій» (6 грудня 2022 року, Житомир).

Не забуває Академія і свого першого Президента. Так у перший день XX Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі вищої освіти: теоретико-методологічні і прикладні аспекти» (Бар, 2019) було проведено вечір-реквієм вшанування пам'яті академіка Дмитра Чернілевського.

Комунікації. *Обмін досвідом* між учасниками надзвичайно цінний для кожного з членів Академії: можливість взяти участь в обговоренні або виставити на обговорення власний проєкт дають підґрунтя для виявлення раніше непомітних проблем, пошуку нових підходів та рішень. А оприлюднити ідеї науковців допомагають друковані видання Академії і передусім журнал «Креативна педагогіка» https://library.zu.edu.ua/creat_pedagog.html

У цьому контексті варто відзначити тривале продуктивне співробітництво Академії (АМСКП «Полісся») з ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Фахові видання цієї установи «Нові технології навчання» та «Проблеми освіти» тривалий час використовувалися Академією для оприлюднення результатів творчої наукової та педагогічної діяльності її членів. Низка членів АМСКП «Полісся» входять до редакційної колегії цього фахового видання <http://journal.org.ua/index.php/ntn/issue/view/21> : Дімітріс Аргіропулос (Dimitris Argiropoulos), Олександр Вознюк, Олександра Дубасенюк, Іван Коновальчук, Наталія Мирончук, Нінель Сидорчук.

Крім того, науковцями АМСКП видано низку колективних монографій з проблем професійно-педагогічної освіти, зокрема «Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання» (2016), «Професійна підготовка фахівців: креативний підхід» (2017), «Професійна

освіта: андрагогічний підхід» (2018) та інші.

Академія розвивається також завдяки постійній тривалій співпраці з Національною Академією Педагогічних Наук України, Інститутом педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна та іншими закладами. Частими і бажаними гостями на наших зустрічах є Неля Ничкало, Лариса Лук'янова, Лідія Хомич. Під егідою НАПН України проводиться міжнародна співпраця, зокрема україно/польські, польсько/українські форуми як в Україні, так і в Польщі з актуальних проблем освіти, в яких беруть участь члени Академії [3].

Підтримуємо співпрацю з іншими громадськими об'єднаннями. Так, 28 жовтня 2016 р. підписано угоду про співпрацю Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» з Українською Академією Акмеології (м. Київ, Київський університет імені Бориса Грінченка). Члени АМСКП «Полісся» (Олександра Дубасенюк, Нінель Сидорчук, Олександр Вознюк) беруть участь у заходах УАА.

Академія має широкі зв'язки із колегами за межами України. Члени Академії підтримують міжнародні зв'язки з Вищою Школою Агробізнесу в Ломжі (нині Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі (Польща) (договір про співпрацю від 01.03.2021 р.), педагогічним факультетом університету Палацького м. Оломоуц (Чехія) та дружні стосунки з українськими вишами (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Хмельницький національний університет, Рівненський державний гуманітарний університет, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» та інші).

Так, разом із науковцями з академії Ігнатіанум (Польща) у 2018 році занурювалися в історію діяльності на території Житомирщини єзуїтських закладів освіти. Допомогали дослідникам з Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji Instytut Pedagogiki (Польща) професоркам Єві Огрозка-Мазур та Анні Шафранській у проведенні дослідницького проекту з питань культурної ідентичності молоді у вибраних країнах Центральної та Східної Європи (2020 рік). Проходили он-лайн стажування у Вищій Школі Агробізнесу в Ломжі (Польща, 2021 р.) та разом із польськими колегами брали участь спільних наукових зібраннях, зокрема у Міжнародній науково-практичній конференції «Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики» (26 січня 2023 року, м. Ломж, Республіка Польща).

У контексті проектної діяльності Академією накопичено досвід упровадження італійсько-українських проектів з інклюзивної освіти. Координатори проектів – члени Академії Іван Коновальчук, Олександр Вознюк, Дімітріс Аргіропулос (професор Пармського університету), Марія Антонієтта Маджо (координатор співпраці від ІСКОС).

Професори Пармського університету читають лекції нашим студентам. А 25 жовтня 2017 року відбулося позачергове засідання Президії Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся". Причина надзвичайно приємна: до нашої громадської організації приєдналися нові члени. Ними стали представники сонячної Італії Марія Антонієтта Маджо (Maria Antonietta Maggio), Деніс Імберті (Denis Imberti) та професор Пармського університету грецького походження Дімітріс Аргіропулос (Dimitris Argiropoulos).

Допомога. Спілкування науковців у межах заходів, які здійснює Академія, створює унікальну можливість для молоді отримати фахові консультації від досвідчених науковців, які беруть участь в організації навчальних занять, у підготовці нової генерації наукових та педагогічних кадрів, сприяють в отриманні можливості стажування, зокрема й зарубіжного, у пошуку професіоналів, яких не вистачає для реалізації певного проєкту. Так, важливою формою роботи членів Академії із студентською молоддю у межах проведення щорічної науково-практичної конференції у Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського стала **професорська година**.

У межах професорської години студенти коледжу мали змогу познайомитися і поспілкуватися із відомим українськими вченими-професорами Лідією Хомич, Ольгою Ярошенко, Лілією Барановською, Ганною Онкович, Василем Ягуповим, Тетяною Кочубей, Галиною Козлаковою, Василем Каплінським та іншими. Всі ці вчені працюють у різних закладах освіти і науки України і саме причетність їх до Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» дозволяє їм збиратися разом і передавати частинку свого величезного наукового досвіду молоді. І хто знає, може хтось із тих, хто сьогодні сидить за учнівською партою, завтра поповнить ряди науковців, що займаються вирішенням актуальних проблем української педагогіки.

А молоді науковці, які навчаються за програмами підготовки докторів філософії у галузі 01 Освіта / Педагогіка вже сьогодні мають можливість долучитися до міжнародної академічної спільноти. Так, з 17 по 20 травня 2018 року 15 членів Академії, представники різних регіонів України, взяли участь у Міжнародній конференції у Словаччині, де виступили з доповідями та повідомленнями, обмінялися цікавими ідеями. Крім того, вони пройшли міжнародне науково-практичне стажування, організоване у межах співпраці кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна), кафедри андрагогіки Пряшівського університету м. Прешів (Словаччина), Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Стажування на тему «Інновації у вищій освіті: світові тенденції та регіональний досвід» (Україна-Словаччина), відбувалося в університетах м. Прешів та м. Кошице. У складі делегації були й здобувачі третього рівня вищої освіти. Участь у стажуванні сприяла долученню їх до міжнародного досвіду, участі в наукових заходах за кордоном, сприяла їх академічній мобільності, дозволила надрукувати статті у Наукових записках академічного товариства Міхала Балудянського.

Соціальний ефект. Дає перспективній молоді розуміння, що у своїх прагненнях вони не самотні; створює сприятливий клімат для зародження та розвитку інновацій, дає перспективу у формуванні стартапів молоді.

Так, вже багато років у Житомирському державному університеті імені Івана Франка діє науковий гурток аспірантів першого року навчання «Компетентнісні засади професійної діяльності» (керівник Нінель Сидорчук). Мета цього гуртка – введення молодих дослідників у світ наукових досліджень, проєктів, дебатів, захистів. Основними формами та результатами роботи є бесіди, дискусії, мікрозахист власного дослідження, презентація актуальності проблеми дослідження, дебати щодо актуальних питань науки, проєкти та їх презентація

щодо педагогічної компетентності викладача ЗВО. Аспіранти навчаються аналізувати наукову літературу, збирати дослідницькі матеріали, викладати свої думки у вигляді наукової статті. Як результат цієї копіткої роботи щороку виходить збірник статей аспірантів "Компетентнісні засади освітньо-виховного процесу в умовах ціложиттєвого навчання». При проведенні науково-практичних конференцій різних рівнів обов'язково окрему секцію формуємо для здобувачів третього рівня освіти, щоб вони мали можливість здійснювати апробацію своїх наукових розвідок. Надзвичайний ефект мають зустрічі молодих науковців із запрошеними професорами, які діляться із аспірантами своїм досвідом, знахідками, досягненнями. Традиційними стали зустрічі з Ларисою Лук'яною, Ольгою Плахотнік, Лідією Хомич (Київ), Аліною Сбруєвою, Мариною Бойченко (Суми), Оксаною Петренко (Рівне), Василем Каплінським (Вінниця), Оксаною Самойленко (Словаччина), Надією Павлик (Данія) та іншими дослідниками.

Значний соціальний ефект у роботі Академії забезпечує Науково-дослідна лабораторія «Креативної педагогіки та зв'язків із громадськістю» Хмельницького національного університету (керівник професор Лариса Данільчук). Щорічний науково-методичний онлайн-семинар «Дитинство: сучасні реалії, виклики, перспективи» до Дня захисту дітей та Всеукраїнський науково-методичний онлайн-семинар «Відповідальне батьківство ХХІ століття» традиційно приваблюють велику кількість учасників.

В межах діяльності Академії (АМСКП «Полісся») плідно працюють Науково-методичний центр розвитку обдарованості студентської молоді (Олена Антонова), Центр розвитку креативності особистості (Віта Павленко), які здійснюють розробку теоретичних, методологічних та методичних засад креативної педагогіки, впроваджуючи їх в освітній процес ЖДУ.

Суттєво доповнює "критичну масу" дослідників та реалізує соціальний ефект діяльності Академії *Навчально-науково-виробничий комплекс «Полісся»*, створений на базі університету у 2003 р., що поєднує педагогів 24 освітніх закладів різного рівня Житомирщини, діяльність якого сприяє розвитку освітніх програм. ННВК «Полісся» реалізує концепцію ціложиттєвої освіти. Комплекс "Полісся" об'єднав заклади освіти різних рівнів акредитації – від дитячого садка (який працює за системою вальдорфської педагогіки) до Інституту післядипломної педагогічної освіти. Сприяє організації підвищення кваліфікації викладачів, спільному проведенню науково-дослідницької роботи, апробації та використанню результатів наукових досліджень, розробці навчально-методичного забезпечення, забезпечує координацію спільної діяльності закладів освіти, сприяє впровадженню неперервної ступеневої підготовки майбутніх фахівців за наскрізними навчальними планами і програмами та ефективному використанню науково-педагогічних кадрів, навчально-лабораторної та виробничої бази, соціальної інфраструктури. У ННВК «Полісся» реалізуються ідеї креативної педагогіки шляхом проведення інтерактивних семінарів «Наука – практиці», тренінгів, виїзних засідань, презентацій, краєзнавчих екскурсій, виставок у закладах Житомирського регіону.

Висновок. Таким чином, освітнє середовище ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся», яке сприяє розвитку педагога-дослідника, складається з цілого комплексу взаємопов'язаних взаємодоповнюючих елементів:

• *постійного діалогу з провідними фахівцями академічної та наукової спільноти* (Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені І.А. Зязюна НАПН України, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Університет менеджменту НАПН України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, Рівненський державний гуманітарний університет та інші);

• *робота наукових шкіл* (зокрема "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів" (керівник О.А. Дубасенюк, "Підготовка магістрів до педагогічної діяльності" (керівник С.С. Вітвицька), "Педагогічні аспекти обдарованості" (керівник О.Є. Антонова);

• *науково-методичних центрів і лабораторій* (науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю, центр розвитку креативності, науково-дослідна лабораторія акмеології освіти, науково-методична лабораторія «Освітньо-виховна система Полісся»);

• *обговорення на наукових заходах, науково-методичних семінарах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів.*

Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» (АМСКП «Полісся») продовжує розвиватися і постійно поповнюється новими членами. А тому на сьогоднішній день являє собою потужний колектив однодумців, що належать до нової генерації наукових та педагогічних кадрів, здатних генерувати нові ідеї, повних ентузіазму і бажання зробити свій внесок у розвиток педагогічної освіти в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О.Є. Вплив полікультурного середовища на розвиток обдарованості майбутніх педагогів. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2015. № (82). С. 27-32.

2. Антонова О.Є. Професійне зростання науково-педагогічних працівників у середовищі кафедри як осередку розвитку. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2018. № 1 (88). С. 7-18.

3. Дубасенюк О.А. Діяльність громадської організації Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»: сучасні виклики та перспективи. *Креативна педагогіка*. 2021. Вип. 15. С. 9-16.

4. Музика О.Л. Творчість з позицій суб'єктно-ціннісного аналізу. *Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення освітньої практики в системі післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. зб. / за ред. М.М. Забродського*. Київ-Житомир: ЖОІППО, 2006. С. 118-126.

5. Семьоркіна О.М. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33565

6. Чернілевський Д.В. Навчально-виховне середовище та моральність у XXI столітті. *Креативна педагогіка*. 2010. № 1. С. 5-13.

7. Чернілевський Дмитро Володимирович. *Науковці України еліта держави*. Київ: Вид-во ЛОГОС Україна, 2012. URL: <http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=nued2&id=784> .

Світлана ВІТВИЦЬКА,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
vitvucka.svitlana@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються основні аспекти актуальності проблеми, напрями науково-педагогічної діяльності В. І. Вернадського, його головні ідеї щодо організації системи вищої освіти, провідних форм і методів освітнього процесу, роль вищої освіти у вирішенні проблеми національного виховання та відродження національної системи вищої освіти України.

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність В. І. Вернадського; вища освіта; організація вищої освіти; національний характер освіти; університет; методи і форми організації освітнього процесу.

The article examines the main aspects of the relevance of the problem, directions of scientific and pedagogical activity of V. I. Vernadskyi, his main ideas regarding the organization of the higher education system, leading forms and methods of the educational process, the role of higher education in solving the problem of national education and the revival of the national system of higher education of Ukraine.

Keywords: scientific and pedagogical activities of V. I. Vernadskyi; Higher Education; organization of higher education; national nature of education; university; methods and forms of organization of the educational process.

В умовах сьогодення, коли відбувається становлення і виборювання незалежності української держави особливого значення вибуває реконструкція історичного досвіду нашої країни у навчанні і вихованні національно-самобутньої особистості громадянина-патріота.

Успішна розбудова української держави, її інтеграція у світове співтовариство передбачає динамічний розвиток і реформування вищої освіти відповідно до світових стандартів та зі збереженням й розповсюдженням педагогічного досвіду видатних українських учених-педагогів. Одним із таких учених, чий досвід є важливим для сучасної вищої освіти, є Володимир Вернадський. Українське походження В. Вернадського за його висловом «відчуття причетності до землі України», побутування у його родині українських традицій, патріотизму й глибоке усвідомлення соціальних, господарських, духовних потреб українського народу виявилось у його великому прагненні взяти участь у мобілізації наукових сил для вирішення науково-господарських та освітніх завдань. Він став одним із фундаторів та активнішим організатором Академії наук України, був обраним її першим президентом.

В. Вернадський – геніальний український учений-природодослідник, глибокий та оригінальний філософ, відомий політичний і культурний діяч, разом з тим – педагог вищої школи. Педагогічна діяльність В. Вернадського викликає особливий інтерес у сучасних умовах з огляду на неминучу значущість його провідних ідей і творчого досвіду та колосальну силу передбачень основних традицій розвитку освіти. Явищем світової культури і предметом національної гордості стало новаторське осмислення ним ролі освіти, як головного чинника побудови прийдешньої ноосферної цивілізації.

Науково-педагогічна діяльність В. Вернадського пов'язана з понад двадцятип'ятирічним викладацьким стажем у різних університетах: Київському, Таврійському, Празькому, Карловому, Сорбоні та ін., а також у громадських вищих закладах освіти. Поєднання наукової і освітньо-виховної творчості є основною рисою педагогічної діяльності вченого. Змістовний бік лекційних курсів В. Вернадського завжди будувався на засадах його наукової роботи. В університетський період він вніс зміни в основи курсу мінералогії, розробив нові засади курсу кристалографії, привніс принцип історизму в основу викладання предметів, займався проблемами історії, філософії науки, поклав початок нової науки – геохімії.

Важливою рисою творчості В. Вернадського було написання підручників з основ наук, які він видав протягом життя. Серед них:

«Основи кристалографії»,
«Досвід описової мінералогії»,
«Історія мінералів земної кори»,
монографії «Біосфера» та «Нариси геохімії».

Особливої цінності його підручникам надавало те, що вони вбирали в себе останні досягнення світової науки і в обов'язковому порядку включали історичні екскурси, збагачувалися вагомими результатами власних наукових пошуків автора. Для них властиві: насиченість великим фактичним матеріалом у поєднання із детальним теоретичним аналізом та глибоким науковим узагальненням; висвітлення теоретичних положень у відповідності до основних надбань науки; викладання історії проблеми, висвітлення усіх сторін її відношення і ґрунтовність отриманих висновків; постановка питань, що спонукають до нових наукових пошуків; чітко продумана логічна структура, лаконічна науково-літературна мова.

Зміст і структуру лекційних курсів В. Вернадський будував на основі принципів науковості, доступності, наочності, систематичності, послідовності, використання виховного потенціалу навчального матеріалу. Лекції вченого вирізняла виключна змістовність, зв'язок з дослідницькою роботою педагога, широта і новизна поставлених проблем, а також уміння надавати практичного характеру відібраному матеріалу, збуджувати пізнавальні інтереси студентів, захоплювати їх світоглядним і моральними ідеями.

У прагненні до підвищення ефективності наукового викладання у вищій школі видатний учений обрав шлях налагодження роботи навчальних кабінетів та лабораторій. Організаційна діяльність педагога на університетських кафедрах включала заходи щодо упорядкування навчальних приміщень і була спрямована на оснащення їх науковими приладами і дослідницьким обладнанням, поповнення бібліотеки необхідними посібниками та науковим виданнями, упорядкування фонду наочних матеріалів.

Покращення постановки університетської освіти В. Вернадський не бачив без удосконалення методики викладання. Він перший обґрунтував необхідність введення до

програми підготовки студентів природознавчих відділень мінералогічних екскурсій, розробив методика їх проведення, на практичних заняттях змістив акцент з діяльності викладача на організацію самостійної роботи студентів, переглянув систему оцінювання навчальних досягнень студентів у напрямі конкретизації та гуманізації. Методи керівництва науково-дослідною роботою студентів мали низку характерних особливостей: активний інтерес і уважне ставлення до роботи самостійно мислячих студентів, забезпечення умов для свободи думок і висловлень; вимогливий науковий підхід до роботи, абсолютна зосередженість і дисципліна праці; демократичний стиль взаємовідносин у системі «викладач-студент», використання позитивного потенціалу особистого прикладу у науково-дослідній роботі.

Його організаційно-педагогічна діяльність була спрямована на конструювання та відстоювання нової моделі організаційного устрою вищих закладів освіти і проведення заходів щодо її практичного втілення. В основу діяльності вищої школи ним покладені демократичні та гуманістичні цілі та принципи підпорядкування вирішенню проблеми соціокультурного розвитку країни, задоволення потреб науки та особистісного зростання окремої людини.

До головних ідей ученого щодо організації вищої освіти можна віднести такі:

По-перше, університетській устрій вищої школи. Переваги такого устрою вчений-педагог вбачав у тому, що такий тип організації вищої освіти стверджує у суспільстві пріоритет фундаментальних знань і дає молоді набагато ширшу світоглядну підготовку, є випробуваною формою входження у світову науку. В. Вернадський категорично виступав проти девальвації сутності вищої університетської освіти, утилітаризації її функцій.

По-друге, він підтримував реформи вищої школи, спрямовані на надання їй автономії, самостійності і незалежності вищих закладів освіти, розширення прав та свобод професорсько-викладацького персоналу. Розширення прав університетських рад, передачі повноти виконавчої влади обраному правлінню, на його думку, забезпечувало ствердження свободи наукової творчості, викладання та навчання. унеможливило ідеологічний диктат у освіті, втручання держави у внутрішнє життя вищої школи. Розкриваючи значення автономії вищої школи, В. Вернадський виступав проти академічної замкненості, підкреслював посилення міри відповідальності академічних діячів.

По-третє, В. Вернадський ставив питання про необхідність підготовки університетів нового типу, що поєднували б завдання наукової і професійної освіти; про відкриття відділень прикладних наук для задоволення потреб держави у висококваліфікованих спеціалістах з різних галузей економіки та духовного розвитку; розвиток прикладних аспектів вищої освіти та посилення зв'язку вищої школи з місцевими умовами; необхідність державної підтримки наукової роботи вищих шкіл та свободи наукової творчості; колегіальні форми вирішення питань освіти та науки з позицій компетентності та професіоналізму. Вчений вважав, щоб уникнути випадковості в розміщенні вищих шкіл потрібно створення відповідних проектів, планів та програм розширення мережі вищих закладів освіти та їх ефективний розподіл у залежності до народунаселення та потреб економічного зростання регіонів, їх державної підтримки.

В. Вернадський реалізував власну програму організаційних перетворень у вищій школі. Учений підтримував проекти створення громадських та приватних вищих шкіл, що стали альтернативою державних, які базувалися за принципами доступності, гуманізму та свободи. Забезпечення потреб освіти В. Вернадський тісно пов'язував із узаконенням політичних прав особистості, а саме громадянської рівності, незалежно від статі,

національності та віросповідання, свободи совісті, свободи зібрань та свободи слова, свободи друку. Їх закріплення у державному механізмі створювало міцне підґрунтя для утвердження академічних свобод – правосамоврядування вищих закладів освіти, право викладачів вищої освіти проводити навчальну та наукову роботу, керуючись свободою совісті без обмежень з боку держави. Для Володимира Вернадського твердим було розуміння, що автономія і свобода викладання повинні стати невід’ємними умовами існування вищої школи, оскільки тим самим забезпечуються умови нарощення наукового потенціалу країни, її культурного розвитку.

У полі зору В. Вернадського завжди стояли проблеми громадянського виховання студентської молоді. На думку вченого, енергія студентства має скеровуватися на роботу, на активізацію життєвої позиції. Він відстоював педагогічне вирішення проблеми громадянської зайнятості молоді і визнання законності студентських організацій, утворення за участю та під керівництвом викладацького персоналу вищих шкіл різноманітних гуртків (наукових, художніх, красназавчих, релігійних). На його думку, розвиток студентської самодіяльності сприяє вихованню активності, ініціативи та самостійності у громадському житті.

Учений був переконаний, що через удосконалення освіти і популяризацію наукового знання, піднесення національної культури можна досягти позитивних суспільних змін. На його думку, вони стають важливим чинником цивілізованого державного розвитку, збереження позиції країни у світовому співтоваристві, мають сприяти досягненню загальнолюдських, громадських ідеалів.

Він неодноразово наголошував на особливій ролі вищої школи у збереженні стратегічних позицій країни у світовій економіці, політиці, культурі.

Науково-педагогічна спадщина В. Вернадського залишається одним із найбільших досягнень минулого тисячоліття і живильною основою для розбудови майбутнього світу. Маємо пишатися тим, що вчення, яке провістивши прийдешність ноосфери, живиться національним корінням, у ньому втіленні ціннісно-орієнтовані, соціально-консолідуючі засади вітчизняної культури, істотні риси якої є співзвучними загальноцивілізаційним надбанням.

Список використаних джерел та літератури

1. Головчук Ю., Кравець С. Ноосфера Вернадського: усний журнал. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2018. Квіт. (№ 7). С. 8-17.

2. Голубець М. Кілька постулатів академіка В. І. Вернадського як заповіт всесвітнього людству на XXI століття (з погляду еколога). *Вісник Національної академії наук України*. 2012. № 10. С. 12-26.

3. Гриньова М. В. Вчення про ноосферу В. І. Вернадського – основа сучасного природознавства. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 3. С. 48-54.

Олександр ВОЗНЮК,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри англійської мови з методиками
викладання у дошкільній та початковій освіті,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
alexvoz@ukr.net

ТВОРЧИСТЬ ЯК ГОЛОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ

Аналізується здоров'я учасників освітнього процесу в контексті їх творчої діяльності. Здоров'я як психофізіологічна сутність розуміється як стан функціонально-соматичної цілісності людського організму, яке забезпечує повноту і різноманітність всього безлічі процесів цього організму. Втрата здоров'я людським організму реалізується як втрата ним зазначеного вище стану цілісності / когерентності в результаті певних дій на організм з боку зовнішнього і / або внутрішнього середовища, що, відповідно до другого початку термодинаміки, призводить до підвищення ентропії, тобто до активізації процесів розпаду організму через неузгодженість біоритмів і функцій його клітин, органів і систем.

***Ключові слова:** творчість, здоров'я учасників освітнього процесу, когеренція, стрес, психолого-світоглядна деструкція, захисні психологічні механізми.*

The health of participants in the educational process in the context of their creative activity is analyzed. Health as a psychophysiological entity is understood as the state of the functional and somatic integrity of the human body, which ensures the completeness and diversity of the entire set of processes of this organism. The loss of health by the human body is realized as the loss of the above-mentioned state of integrity / coherence as a result of certain impact on the body by external and / or internal environment, which, according to the second law of thermodynamics, leads to an increase in entropy, that is, to the activation of the processes of decay of the body because of the inconsistency of biorhythms and functions of its cells, organs and systems.

***Key words:** creativity, health of participants in the educational process, coherence, stress, psychological and worldview destruction, protective psychological mechanisms.*

Постановка проблеми. Людське здоров'я людини – це одна з наріжних цінностей суспільного та індивідуального життя. Відтак, дослідження феномена здоров'я постає одним із пріоритетів психолого-педагогічної науки. Здоров'я при цьому виявляє міждисциплінарний характер, оскільки тільки в контексті зусиль різних наук можна досягти цілісного розуміння цього феномена. Існує сотні визначень здоров'я, які сприяють розвитку десятків концепцій здоров'я, що зводяться до таких, як медична (розглядає медичні ознаки і характеристики, здоров'я, яке тут розуміється як відсутність хвороб і їх симптомів), біомедична (здоров'я розглядається як відсутність суб'єктивних відчуттів нездоров'я і органічних порушень), біосоціальна (аналізуються в єдності медичні та соціальні чинники здоров'я), ціннісно-соціальна (здоров'я розуміється як особистісна цінність людини).

Метою нашого дослідження є аналіз здоров'я суб'єктів освітнього процесу в контексті творчості як головного потенціалу їх здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури щодо різних аспектів здоров'я дозволяє зробити висновок, відповідно до якого найбільш повно здоров'я як психофізіологічна й соціальна сутність характеризує стан функціонально-соматичної цілісності людського організму, що забезпечує повноту і різноманітність всієї множини його процесів [3; 7; 26; 27]. А втрата здоров'я людським організмом проявляється як втрата ним зазначеного вище стану цілісності (когерентності) в результаті певних дій на організм з боку зовнішнього і/або внутрішнього середовища, що, відповідно до другого початку термодинаміки, призводить до підвищення ентропії, тобто до розпаду людського організму через неузгодженість біоритмів та функцій його клітин, органів і систем.

Цілісність людського організму виявляється також в тому, що на будь-який негативну дію зовнішнього середовища організм відповідає єдиною пристосувальною реакцією – стресом, результатом якого є різні хвороби. Стрес як психофізіологічний процес постає цілісним станом оскільки він супроводжується стійким набором неспецифічних реакцій організму, загальних для більшості, якщо не для всіх, хвороб. Це показав у своїх дослідженнях Г. Сельє (*Stress Without Distress*. Philadelphia: J. B. Lippincott Co., 1974. 122 p)

За таких умов, у витоків різних хвороб покладено доволі вузький набір причин, реалізований у певному чиннику, що призводить до ослаблення життєвого тону організму, звужуючи його "життєвий простір". А це, у свою чергу, призводить до порушення гармонійного режиму функціонування однієї із "слабких" ланок організму, що і продукує хворобу. Вона переборюється завдяки функціонуванню єдиного ж ресурсу – імунітету, процес ослаблення якого нині розглядається науковцями як основний чинник будь-якої хвороби.

Таким чином, стрес як найвідоміший феномен сучасного світу постає, перш за все, *інформаційним процесом* через те, що він є психофізіологічним "потрясінням" людського організму, зумовленим не стільки негативними (стресорними) подіями зовнішнього середовища, скільки психолого-світоглядним негативізмом самої людини. Тобто, психофізіологічні реакції організму на той чи інший стимул (подразник) зовнішнього середовища, в силу наявності потужних ресурсів механізму гомеостазу (що реалізує діалектичну стійкість внутрішнього середовища живих систем), як правило, не можуть привести до хвороби (тут ми не розглядаємо екстремальні умови існування живої істоти, в тому числі і людини). *За таких умов, хвороба у контексті перебігу інформаційних процесів активізується тоді, коли організм людини не може адекватно реагувати на зовнішні подразники саме в силу своїх психолого-світоглядних особливостей*, які постають умовою формування певних згубно-негативних психологічних установок/атитюдів, емоційних станів і ціннісних орієнтацій, що, у свою чергу, генерують (актуалізують) всілякі хвороби. Відтак, як вважав Абрахам Маслоу, нині багато спеціалістів різних галузей знань доходять висновку, що причина багатьох, якщо не всіх, хвороб людини пов'язана з її психічною організацією, і, в кінцевому підсумку, з її духовно-ціннісно-світоглядними орієнтаціями [5; 16; 18].

За таких умов, процес терапії будь-якої хвороби виявляється доволі простим: він полягає в гармонізації духовного світу людини, упорядкування її свідомості, оскільки, як стверджував блаженний Августин, "страждання є наслідком неупорядкованого розуму людини".

Зазначимо, що стрес на рівні основних психофізіологічних реакцій людини проявляється у вигляді емоцій, які постають інтегральною характеристикою людського організму, про що свідчить інформаційна теорія емоцій, згідно з якою емоція є реакція

людини на дефіцит актуальної інформації: якщо людина відчуває дефіцит інформації щодо певної актуальної для неї події, то цей стан формує емоційну (орієнтовну, пошукову, стресову) реакцію, в якій задіяний цілісний організм. Відтак, як засвідчили експерименти, емоція постає функцією інформації, коли емоція реалізується як реакція організму на брак інформації про ту чи іншу життєву ситуації, пов'язану з процесом задоволення людиною своїх актуальних потреб [25].

Виходячи з інформаційної теорії емоцій можна стверджувати, що дефіцит інформації щодо зовнішнього світу є виразом ситуативної невизначеності, яка в людини породжує стрессорний стан непевності в сьогоденному і завтрашньому дні. Діпак Чопра і Рудольф Е. Танзи в книзі "Довершені гени" ("Super Genes", 2017) пишуть, що в основі хронічного стресу зазвичай лежать три чинники: повторюваність, непередбачуваність і брак контролю. У цьому зв'язку науковці зазначають, що психічна травма, зазвичай, пов'язана не з тим, що фокусується у минулому людини, а з тим, що загрожує майбутньому, породжує невизначеність ситуації і тому вимагає прийняття рішення щодо того, як бути в подальшому. А ця невпевненість (інформаційний дефіцит) викликає емоційні реакції, що можуть породжувати фрустрації і стреси – головну проблему нашого існування, якщо ці стреси набувають хронічного характеру, коли, як показали дослідження, хронічні стреси призводять до передчасного старіння організму. До подібного ж результату приводить і злість/агресія як елемент стресу: науковці США і Великобританії встановили, що злоба і неприязнь значно прискорюють процес старіння людського організму; також було експериментально показано, що негативні емоційні реакції, а також пов'язані з ними психофізіологічні стани і поведінкові установки/атитюди (такі, наприклад, як брехня, нещирість, злість, ненависть, заздрість та ін.), є наслідком стрессогенної моделі поведінки і "збиткового" світогляду, які нівелюють здоров'я людини, оскільки знижують енергетичний тонус її організму [6; 28].

Зауважимо, що *стрес як фундаментальна причина хвороб* реалізується не тільки в процесі емоційного реагування на подразники зовнішнього і внутрішнього середовища (що виражає адаптивний аспект стресу), але і в процесі неможливості (нездатності) такого реагування (що постає чинником дезадаптаційних реакцій): як засвідчують експериментальні дані, онкохворі люди не мають схильності до зовнішнього прояву роздратування і гніву, вони, зазвичай, поступливі, не впевнені в собі і терплячі. При цьому вони високочутливі до стресу і разом з тим менш здатні до розрядки негативних емоцій [9]. Цих людей може вивести з рівноваги наявність таких міжособистісних проблем, як заздрість і конкуренція, в результаті чого вони втрачають надію, стають безпорадними, впадають в депресію [19]. Депресія як вираз емоційного стресу також постає канцерогенним чинником: згідно лонгітюдним дослідженням, проведеним у США, депресія самим безпосереднім чином постає детермінантою смерті від онкохвороб навіть у випадках сталості таких чинників, як куріння, зловживання алкоголем, вік, матеріальний стан і прецеденти ракових захворювань в сім'ї [24].

Зазначені вище факти говорять про те, що *психо-енерго-поведінковий чинник людського життя вирішальним чином впливає на здоров'я людини*.

У зазначеному контексті надзвичайно важливими є результати, отримані Інститутом кинезіології (США), який тривалий час досліджував психо-енерго-поведінкову складову здоров'я людини, що знайшло відображення у монографіях Поля Вайнцвайга і директора Інституту кинезіології Джона Даймонда. Науковці дійшли висновку, що позитивний настрій і позитивне ставлення до світу є вирішальним чинником підвищення життєвого тону

людини і зміцнення її імунітету з усіма соціальними і медико-біологічними наслідками, що впливають з цього [6; 28].

За таких умов, здоров'я людини постає сутністю, що виявляє особливості інтегрованості організму в навколишнє середовище, що на мові синергетики можна визначити як процес дисипації – відкритості організму зовнішньому середовищу, з яким він обмінюється енергією та інформацією, знижуючи рівень своєї ентропії і отримуючи доступ до енергетичних ресурсів зовнішнього середовища. *Відповідно, людське здоров'я є змінна – функціональна величина, яка характеризує здатність організму відновлювати і підтримувати незмінною гомеостатичну рівновагу. У зв'язку з цим здоров'я, яке характеризується певним рівнем адаптаційної енергії, може бути виражено величиною зворотної кількості енергії, яку організм змушений витратити для відновлення гомеостазу після виведення його з рівноваги.*

Хвороба, причина якої є зниження життєвого (енергетичного) тону людського організму, актуалізується завдяки стресам, які виступають інформаційної сутністю і є наслідком інформаційної невизначеності щодо важливих для людини подій. За таких причин, зниження енергетичного тону організму викликається стресами, які мають як зовнішні (погодні умови, інтенсивне фізичне навантаження, а також відсутність цих навантажень, неправильне харчування та ін.), так і внутрішні причини.

До внутрішніх причин, які діалектичним чином пов'язані із зовнішніми, відноситься "негармонійний" світогляд, неадекватне мислення людини, невірна (спотворена) картина світу, які можуть привести до розвитку "негармонійного", "патологічного" ставлення до життя через вироблення *деструктивних психологічних установок*. Це, в свою чергу, призводить до виснаження життєвої енергії: як засвідчують експерименти Інституту кінезіології, падіння життєвої енергії у людини має місце внаслідок її негативного/неадекватного ставлення до себе і навколишнього середовища. Це підтверджується вивченням онко- та інших захворювань: причиною як раку, так і інших хвороб, виступають тривалі вкорінені негативні стресові стани/реакції людини (ненависть, гнів, образа, ревності та ін.). Навпаки, позитивне ставлення людини до життя підвищує енергетичний тонус її організму.

Варто зазначити, що відомим є ефективний механізм значного зниження інформаційної невизначеності подій, у якій людина інкорпорована, не пов'язаний з численними механізмами психологічного захисту. Цей механізм пов'язаний з такими духовними аспектами, як віра в Вищий Розум (Абсолют), переконаність людини в наявності Бога – творчого гармонійного початку реальності. Відповідно до *парадигми "створення Богом справедливого світу"*, ця віра виявляється у глибокому переконанні людини щодо такого світоустрою, в якому панує так звана передвстановлена гармонія, причинно-наслідкова справедливість, коли існування даного світу спрямовується Вищою волею, що все тримає під контролем, коли "жодна волосина з голови людини не впаде без волі Бога". Тому, як показують дослідження, віруючі люди менше хворіють і живуть довше [1; 4].

Нейрофізіологи з університетів США та Швейцарії провели дослідження, в якому виявили новий аспект релігійності людей та релігій, коли релігійність людей пов'язана з їх здатністю бачити (фіксувати) неочевидні закономірності, сприймати світ як цілісту сутність, де все пов'язано з усім. За таких умов віруючі вірять, що події у житті кожної людини визначені втручанням божественної сили. Тобто у світі нічого просто так не відбувається, а Вищі сили мають владу над людьми та світом. Таким чином, віруючі схильні сприймати

події у світі телеологічно, тобто вони вважають, що все у світі має певну мету, Вищий задум.

Висновок про те, що стрес постає головною причиною людських хвороб, поглиблюється аналізом фундаментального механізму існування сучасної людини, пов'язаний з формуванням *психологічних захистів як універсальних пристосувальних реакцій людини на стресогенне соціальне середовище*. Найбільш повно механізми психологічного захисту вивчені в контексті *теорії когнітивного дисонансу (когнітивної дистрибуції)*, яка засвідчує, що люди не сприймають інформацію (тобто те, що відбувається з людьми) неупереджено, а спотворюють її таким чином, щоб вона задовольняла раніше засвоєним уявленням, ціннісним орієнтаціям [2].

У момент когнітивного дисонансу людина прагне звільнитися від амбівалентної (двоїстої) парадоксальної когнітивної ситуації за допомогою спотворення дійсності (що можна проілюструвати байкою про "зелений виноград"). Наприклад, коли ми купили якусь вельми дорогу річ, яка потім виявилася непотрібною, тобто не вартою заплачених за неї грошей, то ми виявляємо дві протилежні когніції (припущення): або річ дійсно є цінною і коштує витрачених грошей, або ми опинилися "лохами", тобто нас обдурили.

По-перше, ці дві протилежні когніції, по-перше, не можуть мирно співіснувати одна з одною в "чорно-білій" свідомості людини з її двійковою "так-ні" логікою мислення. Саме для даної людини виникає зазначена проблема, пов'язана з когнітивним дисонансом.

По-друге, людині, яка володіє чорно-білим мисленням, для запобігання падінню самооцінки, виявляється вельми проблематичним визнати себе лохом. Тому для захисту своїх "честі та гідності" така людина (на рівні глибинних психічних функцій) вдається до розвитку (виявлення) витончених механізмів психологічного захисту. У цьому випадку людина переконує себе в тому, що в покупці поганого товару вона не винна, або що товар виявився гарним, або в тому, що товар поганий, але був придбаний через здійснення особливого викупу своєї долі й ін.

Принциповим в даному випадку виявляється те, що багато людей причиною своїх успіхів вважають себе, а невдач – інших людей, навколишнє середовище, долю тощо.

Таким чином, протиріччя між двома протилежними ідеями (подіями), на яких зосереджується людина, що характеризується чорно-білим дискретно-лінійним сприйняттям дійсності, часто призводять до того, що одна з цих ідей (подій) або виштовхуються, або спотворюється, або трансформується в напрямку смислового ряду протилежної ідеї. В результаті такого дискретно-лінійного процесу обробки інформації людина втрачає адекватне сприйняття реальності, котра являє собою, насправді, принципово цілісною, нелінійною сутністю, в рамках якої протилежності мирно сусідять і навіть переходять одна в одну.

Сучасна наука (соціальна психологія) виявила безліч подібних прикладів когнітивного дисонансу, коли в проблемній ситуації через виникнення когнітивного дискомфорту в разі зіткнення двох полярних ідей (психологічних станів), людина відкидає одну з ідей (психологічних станів), оскільки вона не здатна "фліртувати з абсурдом": в своїй більшості, як зауважив А. Камю, такі люди – це істоти, які витрачають своє життя на переконання себе в тому, що оточуюча їх дійсність не абсурдна.

Люди, що не здатні поєднувати протилежності, коли вони стикаються з суперечливими протилежними ситуаціями, тобто не знатні "фліртувати з абсурдом", – такі люди зазвичай характеризується так званім "біполярним мисленням", яке останнім часом отримало багато

синонімічних визначень, таких, як "кліпове", "мозаїчне", "ковзне" мислення, під яким розуміється когнітивно-емоційна спрямованість мислення людини на максималізм, догматизм, фрагментарність, кластерність, кліповість, мозаїчність сприйняття та освоєння дійсності.

Людина, що характеризується біполярним мисленням, вікрита когнітивному дисонансу, оскільки така людина неспроможна оперувати протиріччями, що призводить до нездатності *"біполярної людини"* бачити протиріччя у реальному житті і оперувати протиріччями у процесі її мислення, що робить таку людину жертвою всіляких маніпуляцій та значно обмежує її рефлексивну властивість стати на точку зору інших людей: *саме така здатність до емпатійно-емоційного сприйняття світу робить людину мудрою істотою* (О. К. Тихомиров). Слабкий розвиток рефлексивності, нездатність до **критичного мислення** робить біполярну людину, у певному розумінні, "біороботом", у якого практично відсутній особистісно-рефлексивний початок, який передбачає здатність до трансцендування, надситуативності як сутнісної характеристики творчого акту, виходу за межі актуальної даності, здатності стати на думку іншої людини. Через це у біполярної людини відсутня можливість емпатійного, співчутливого сприйняття дійсності.

Зазначимо, що у *контексті освітнього процесу* критичне мислення характеризується усвідомленим, самостійним, рефлексивним, критикомірним, цілеспрямованим, обґрунтованим, контрольованим та самоорганізованим процесом, для чого необхідна наявність комплексу чинників, один із яких полягає у створенні **проблемних ситуацій** в освітньому процесі, *усвідомлення проблем, з'ясування діалектичних зв'язків між суперечностями (суперечливих фактів), пошук та процес доведення аргументів / контраргументів, спростування (робота з фальсифікаціями), гіпозестування, узагальнення.*

Якщо суттєвим моментом формування критичного мислення є створення в освітньому процесі проблемних ситуацій, то цей суттєвий момент також стосується формування творчого мислення та освоєння дійсності учасниками освітнього процесу, коли **критичне мислення постає одним і головних аспектів творчого мислення**. За таких умов наріжним аспектом критичного мислення є його **творчий, багатомірний, діалектичний характер** [23].

Відтак, творчі люди здатні мислити парадоксально-багатозначним чином, і у процесі подолання когнітивної амбівалентності (подвійності) подій навколишньої дійсності здатні усувати конфлікт між протилежними когніціями шляхом їх поєднання в певній проміжній між ними когніції – нейтральній парадоксальній сутності. Цей акт відкритості до абсурду, парадоксу досягається завдяки творчому парадоксально-метаморфозному мисленню і світогляду, що виявляє дипластію як здатність інтегрувати протилежні сутності (поняття, психологічні стани, емоційні реакції) і оперувати ними (див., наприклад, таку форму мови, як оксиморон – "живий мрець", "сильна слабкість", "геніальна тупість"), що **постає провідним чинником розвитку людини в онто- і філогенезі**.

Важливо зазначити, що наріжною властивістю творчого мислення є його багатозначний полівалентний парадоксальний характер, відкритість невизначеності, амбівалентності, багатозначності буття. У цьому творче мислення виявляє наріжну властивість мислення та психічного освоєння людиною світу – дипластію, притаманний лише людському свідомості психологічний феномен ототожнення двох елементів, які одночасно виключають один одного. Цей парадоксальний феномен у психолого-педагогічній науці реалізується у вигляді бісоціації (або бісоціаційності, яка, на відміну від асоціативності, є творчою здатністю людини до створення абсолютно нових, нетривіальних

зв'язків як поєднання того, що ніколи ще не було поєднане через інтеграцію кількох елементів та формування з них нової цілісності, яка характеризується синергетичним принципом емерджентності), а також у парадоксальному (багатозначному, сутінковому) мисленні, енантіосемії (двоїстість, парадоксальність смислів), "операційній інтеграції", істини як "єдності протилежностей" (С.Б.Церетелі).

Якщо дипластія є здатністю людини поєднувати протилежні когнітивно-емоційні стани, то у функціональній сфері дипластії реалізуються творчі акти, які дають людині можливість бути **відкритою невизначеності**, парадоксу, хаосу, абсурду, виявляючи "сутінкові напівсутності" – метафори та міфи, що дозволяють проводити узагальнення і на основі гнучкої асоціативності досягати смислової єдності буття, поєднуючи різні і часто протилежні понятійні ряди реальності та розвиваючи механізм сенсоутворення, інтегруючи та взаємно трансформуючи абстрактний знак та конкретний предмет, слово та образ, істоту та її ім'я, тобто функціонально поєднуючи право- та лівопівкульові функції мозку людини.

Парадоксальна амбівалентність як "баланс протилежностей" (П. Вайнцвайг) виступає психічним ґрунтом для розвитку творчих особистостей, які є парадоксальними істотами, оскільки характеризуються дипластичними – взаємовиключними – психологічними та поведінковими особливостями.

Протилежне творчому мисленню **біполярне мислення** створює ситуації **когнітивного дисонансу** (когнітивної дистрибуції), що "розщеплює" світосприйняття і поведінку людини, атомізує реальність, а отже, спотворює її. У сфері механізмів когнітивного дисонансу **людина з біполярним мисленням вкрай повільно акумулює життєвий досвід**, який накопичується у контексті спроможності людської істоти до рефлексії та самокритики, об'єктивного аналізу подій свого життя. Відсутність же у людини критично-аналітичного ставлення до своїх вчинків, коли причиною своїх невдач така людина завжди вважає інших людей та певні обставини, означає те, що "біполярна людина" не несе відповідальність за свої вчинки та, взагалі, за свої життя, що позбавляє людину свободи волі як головної властивості особистості.

Важливо відзначити, що **процес когнітивного дисонансу має місце не тільки на логіко-поведінковому, психолого-світоглядному, а й на психофізіологічному і соматичному рівнях організму, що є причиною багатьох хвороб – психічних, психосоматичних, соматичних**. У фізіології когнітивний дисонанс виявляється у павлівському феномені "збивання мотивів" (конфлікту двох протилежних і однаково потужних мотивів поведінки), а також у випадку наявності двох протилежних один одному подразників (сигналів), що відображається у філософському парадоксі "Буридановий осел". Така ситуація є умовою виникнення неврозів, які експериментальним чином викликаються сильним збудженням гіпоталамуса (при якому одночасно активізуються обидва його відділи), а також у процесі боротьби суперечливих прагнень/мотивів людини.

Людська істота, що постає, говорячи мовою синергетики, "відкритою системою" і яка сприймає світ з повною довірою, поєднуючи полярні його аспекти, є творчою особистістю, оскільки, як засвідчують експерименти, люди з високим творчим потенціалом краще асоціюють поняття з протилежними значеннями, ніж з подібними [21]).

У контексті зазначеного важливо зазначити, що творчість як процес інтеграції контрастних і суперечливих сутностей і створення нових цілісностей (смислів), є головною рисою еволюційного механізму. Як пише Ф.Клікс, найважливіша передумова появи нової якості складається тоді, коли дві системи, які незалежно виникли для виконання різних функцій, вступають між собою у взаємодію. Ця взаємодія породжує нову якість, при цьому

дві початкові структури зберігаються в новій функціональній єдності як її часткові підсистеми, однозначні за своєю природою [15].

За таких умов, творчі люди можуть зберігати **психофізіологічний стан невизначеності**, володіючи можливістю рефлексувати, використовуючи одночасно кілька протилежних один по відношенню до одного ідей, понять, уявлень, психологічних, психофізіологічних станів. І, як наслідок, **творчі люди можуть сприймати і досліджувати такі відносини і зв'язки, які є недоступними для тих, хто схиляється до ясності і однозначності** [21].

Якщо творча особистість є метою розвитку людини, то такою ж метою розвитку є і фундаментальна властивість творчої людини, що полягає в здатності вміщувати полярні аспекти світу в єдиний концептуальний і онтологічний контекст, тобто сприймати світ як дещо цілісне, інтегральне і, одночасно, парадоксальне/абсурдне.

Важливо також зазначити, що творча людина, характеризуючись розвитком внутрішньої мотивації як стану самодетермінації і самодостатності, володіє життєстійкістю в силу високого рівня адаптаційних механізмів, які їй притаманні завдяки творчому, парадоксальному, багатозначному ставленню до реальності, що дозволяє творчій людині суб'єктивним чином контролювати різні події/чинники цієї реальності, досягаючи стану контролювання свого життя. Під суб'єктивним відчуттям контролю розуміється переконання індивіда у власній здатності впливати на свої внутрішні стани та поведінку, а також на зовнішнє оточення [20]. **Суб'єктивне відчуття контролю включає в себе такі характеристики особистості, як здатність до саморозвитку, само детермінації, самоефективність, атрибутивний стиль поведінки, внутрішній локус контролю, впевненість в собі і досконале володіння собою** [17].

Відчуття неконтрольованості майбутніх або теперішніх подій зумовлює формування в людині стану недостатності контролю своєї діяльності, що знижує мотиваційну енергію людської істоти, її здатність навчатися, і сприяє прояву таких негативних станів, як підвищений рівень тривожності, фрустрація, депресія, відчуття пригніченості і смутку, безвихідності, а також зумовленість існування людини невблаганними зовнішніми чинниками. У свою чергу, неможливість контролювати послідовність дій формує у людини такі емоційні характеристики та стани, як песимізм, пасивність, відсутність бажання долати труднощі, прагнення перекласти відповідальність на зовнішні обставини, необ'єктивне ставлення до оточуючих людей. Саме це, відповідно до результатів Інституту кінезіології, призводить до значного зниження життєвого тону людини, що, у свою чергу, є умовою розвитку різних хвороб. *При цьому почуття неконтрольованості, безпорадності є також і головним психологічним чинником у процесі формування "навченої безпорадності"* [12].

При цьому суб'єктивне відчуття контролю впливає на те, як людина регулює свої емоції і справляється зі стресом, а також допомагає їй розвивати соціальні навички взаємодії [13; 14]. Це, у свою чергу, постає наріжним чинником здоров'я.

Крім того, як засвідчили психологічні дослідження, внутрішня мотивація як психологічний механізм самоконтролю людини реалізується в так званій **надситуативній творчій діяльності** (як способі переборення, трансцендування наявної життєвої ситуації "тут і тепер", що звільняє людину від диктату середовища). Тобто внутрішня мотивація, що звільняє людину від детермінації її поведінки зовнішнім середовищем, реалізує творчий акт, який постає діяльністю, вільною від зовнішніх впливів, діяльністю заради самої діяльності, **непрагматичною активністю**, подібно до "мистецтва заради мистецтва".

За таких умов у процесі надситуативної активності активно-неадаптивного виходу людини за межі відомого і заданого проявляється суб'єктність – тенденція людини діяти у напрямку оцінки себе як *носія вільної причинності – головної властивості особистості як унікальної і самодетермінованої сутності*. Такий надситуативний мотив поведінки характеризується спонуканнями, які є надлишковими з точки зору задоволення актуальних потреб і які можуть навіть перебувати на протилежному їм полюсі, коли прийняття надситуативної цілі не виникає з безпосередніх вимог ситуації. Однак саме ці характеристики (вихід за межі потребово-ситуативної детермінації) і описують розвиток внутрішньої мотивації на ціннісно-світоглядному рівні.

Органічно пов'язаним з внутрішньою мотивацією і надситуативною активністю є феномен творчої діяльності: науковці виявили, що творча активність не стимулюється ні зовнішніми чинниками, ані впливом внутрішніх оцінок, але характеризується виходом за межі заданої мети і високим рівнем креативності.

За таких умов, як бачимо, формування внутрішньої мотивації до певного виду діяльності впливає з розвитку творчої складової учасників освітнього процесу, коли формування/розвиток творчої особистості є головним моментом у кристалізації внутрішньої (самодетермінантної) мотивації щодо поведінки людини, а творчість при цьому є виходом у сферу багатозначного, багатомірного, парадоксального, абсурдного, дипластичного розуміння реальності та її освоєння. Тобто творчість передбачає актуалізацію надситуативності як здатності суб'єкта долати принцип доцільності, виходити за рамки "тут і тепер".

Зазначимо, що внутрішня мотивація як головний механізм і ресурс творчого розвитку людини, формується на шляху *непрагматичної діяльності* (якою і виступає творчість): експерименти Річарда де Чармса показали, що якщо людина отримує винагороду за роботу, яку вона робить за власним бажанням, то внутрішня мотивація цієї діяльності буде слабшати; а якщо ж людина не винагороджується за нецікаву діяльність, розпочату нею тільки заради винагороди, то внутрішня мотивація до неї може парадоксальним чином посилитися [11].

Як показав Едвард Дісі, відчуття людиною себе як компетентного діяча і самодетермінованої сутності окреслює її базові потреби. З іншого боку, задоволення цих базових потреб у тій чи іншій діяльності реалізує механізм формування внутрішньої мотивації до цієї діяльності, як і остання постає чинником реалізації зазначених базових потреб, з якими тісним чином пов'язана ще одна базова потреба – потреба в значущих відносинах.

Ці результати дозволили Е. Дісі і Р. Раяну на базі Ротчерського університету США (*Department of Clinical and Social Sciences in Psychology, University of Rochester*) обґрунтувати теорію когнітивної оцінки, згідно з якою людина в процесі тієї чи іншої діяльності проводить оцінку трьох параметрів: *причинного* (коли людина прагне з'ясує, що є причиною її дій – вона сама або дещо ззовні), *компетентнісного* (пов'язаного із з'ясуванням ефективності діяльності) та *соціального* (коли залучена до діяльності людина, прагне з'ясувати, наскільки її діяльність сприяє підтримці значущих міжособистісних відносин).

Деякі дослідники вважають, що в умовах, коли людина впевнено локалізує причину своїх дій у собі, вважає себе компетентною і інтегрованою у соціальну систему значущих стосунків, то така людина характеризується внутрішньою мотивацією своєї діяльності (поведінки), а сама діяльність набуває творчих рис, приносячи людині успіх і психологічне благополуччя. Останнє включає в себе переживання щастя, відчуття осмисленості та повноти

свого існування, почуття самоактуалізації [22], високого життєвого тону, відчуття "потону". Саме цей стан, що характеризує творчу людину, яка володіє багатозначним парадоксальним нелінійним мисленням, звільняє її від стресів як результату "чорно-білого" однозначного лінійного "хворобливого" мислення, сприйняття за освоєння дійсності людиною.

Загальні висновки. 1. Енергія як міра руху і зміни організму виступає функцією біоритмічної єдності його органів і систем, тобто енергія реалізує єдність організму, що досягається через психофізіологічну, функціонально-біоритмічну когерентність (узгодженість) його клітин, органів і систем, а також реалізує його відкритість зовнішньому середовищу, з якого організм черпає енергетичні ресурси. 2. Втрата енергії організмом призводить до зниження його життєвого тону та послаблення його імунітету, що відбувається в процесі розпаду цього організму через дисінхронізацію його клітин, органів і систем. Це збільшує ентропію організму, тобто "хаотизує" його внутрішнє середовище. Цей стан і називається хворобою. 3. Головним чинником, який призводить до розпаду організму та розвитком певних хвороб, є стрес – психофізіологічне "потрясіння" організму. Стрес в його найбільш загальному вигляді можна трактувати як емоційний стан, пов'язаний з ситуацією інформаційної невизначеності, в яку потрапляє людина в процесі задоволення своїх потреб. 4. Зазначений емоційний стан інформаційної невизначеності актуалізує негативні психічні реакції людини та ініціює негативні емоційні стани, неповноцінні психологічні установки і атитюди, антидуховні ментально-світоглядні ціннісні орієнтації, що викликають падіння життєвого тону та приводять до послаблення імунітету організму, а це активізує ті чи інші хвороби. 5. Долаються негативні стани за допомогою впевненості людини в гармонійному устрої світу, що втілюється у впевненості/вірі щодо Божественного управління цим світом, в ході якого реалізується принципи єдності світу, його тотального детермінізму і загального зв'язку предметів і явищ. 6. Іншим засобом досягнення людиною здоров'я є подолання негативних станів через творчість як функцію внутрішньої мотивації та здатність поєднувати протилежності, що кристалізує різнобічні цілісності, які виявляють синергетичний феномен системних властивостей цілого ("ціле більше частин"), що знижує ентропію середовищ і систем, підвищує життєвий тонус людини і зміцнює її імунітет/здоров'я.

Список використаних джерел та літератури

1. Argyle Michael. (1987) The psychology of happiness. Methuen & Co. LTD. London & New York. 275 p.
2. Aronson, E., & Aronson, J. (2004). The social animal. (9 ed.) Worth/Freeman.
3. Biophotonics and Coherent Systems in Biology by L. V. Belousov (editor), V. L. Voeikov (editor), V. S. Martynyuk (editor), Springer Science+Business Media, LLC., 2007, New York.
4. Comstock, G. W. and Partridge, K. B. (1972) Church attendance and health. Journal of Chronic Diseases 25: 665-72.
5. Davydovskij, I.V. (1963) Adaptive processes in pathology. (medical biological aspect of the problem). [Article in Czech] Lek Veda Zahr. 18; 10: 198-204.
6. Diamond J.M. (1979) Behavioral Kinesiology. How to Activate Your Thymus and Increase Your Life Energy. N. Y.: Harper and Row. 142 p.
7. Dubrov, A. P. (1978) The Geomagnetic Field and Life, Geomagnetobiology. XVII+318 S., 82 Abb., 17 Tab. New York-London 1978. Plenum Press.
8. Frankl, V. (1992) Man's Search for Meaning: an introduction to logotherapy. Beacon Press

books, N.Y. 160 p.

9. Greer, S. and Watson, M. (1985) Towards a psychobiological model of cancer: psychological considerations. *Social Science and Medicine* 20: 773-7.
10. Hamer, R.G. (2000). *Summary of the New Medicine*. Amici di Dirk. 173 p.
11. Heckhausen Heinz (1991). *Motivation und Handeln*. Lehrbuch der Motivationspsychologie. Springer, Berlin.
12. Hiroto D. S., Seligman M. E. (1975) Generality of learned helplessness in man // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1975. Vol. 31(2). P. 311–327.
13. Huang Y., Zhao N. (2020) Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey // *Psychiatry Research*. Vol. 288. P. 112-118.
14. Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China / Cuiyan Wang, Riyu Pan, Xiaoyang Wan [et al.] // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. (2020). Vol. 17, № 5. P. 1729.
15. Klix, F. (1993) *Erwachendes Denken*. Geistige Leistungen aus evolutionspsychologischer Sicht. Spektrum Akademischer Verlag. 405 s.
16. Laing R. D. (1982) *The Voice of Experience*. N. Y.: Pantheon, 1982. 344 p.
17. Ledrich J., Gana K. (2013) Relationship between attributional style, perceived control, self-esteem, and depressive mood in a nonclinical sample: A structural equation-modelling approach // *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*. Vol. 86, № 4. P. 413–430.
18. Maslow A.H. (1976) *The Farther Reaches of Human Nature*. N. Y.: Penguin Books, 407 p.
19. Ormont, L. R. (1981) Aggression and cancer in group treatment. In J. G. Goldberg (ed.) *Psychotherapeutic Treatment of Cancer Patients*. New York: Free Press
20. Perceived control and health / K.A. Wallston, B.R. Wallston, S. Smith [et al.] (1987) // *Current Psychology*. Vol. 6, № 1. P. 5–25.
21. Rotenberg, V.S. (1985) Hypnosis and imaginative thinking. *Psychological Journal*. 2, 6: 23–34.
22. Ryan R. M., Deci E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. In S. Fiske (Ed.), *Annual Review of Psychology* (Vol. 52; pp. 141-166). Palo Alto, CA: Annual Reviews, Inc.
23. Shamboul H. The Importance of Critical Thinking on Teaching Learning Process // *Open Journal of Social Sciences*. № 10 2022, 29-35. doi: 10.4236/jss.2022.101003.
24. Shekelle, R.B. et al. (1981) Psychological depression and 17 year risk of death from cancer. *Psychosomatic Medicine* 43: 117-25.
25. Simonov, P.V. (1991). *The motivated brain : a neurophysiological analysis of human behavior*: [monograph]. Philadelphia: Gordon and Breach Science Publishers, 280 p.
26. Voznyuk A.V. (2017) New paradigm of psychotherapy correction (rehabilitation) of the children with special needs. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*, 3 (6).
27. Voznyuk A.V. (2018) Aggression and health: an attempt at conceptual integrating these phenomena. *Technologies of intellect development*, 2 (8(19)). URL http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/320
28. Weinzweig P. (1988) *The ten commandments of personal power*. Creative Strategies for Shared Happiness and Success. N.Y, Meridian Press, 175 p.

Олександра ДУБАСЕНЮК,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
Президент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dubasenyuk@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ЧЛЕНІВ ГО АМСКП «ПОЛІССЯ»

У статті проаналізовано особливості сучасного впровадження технологічного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів у наукових працях членів ГО АМСКП «Полісся». Обґрунтовано технології ситуаційного навчання за допомогою методів аналізу конкретної ситуації та кейс-методу. Показано властивості технологічної карти у процесі моделювання сучасного уроку як нового виду методичної продукції. Виокремлено інноваційні інформаційні технології у процесі підготовки майбутніх педагогів. До перспектив дослідження віднесено: необхідність системного використання в освітньому процесі інформаційних технологій; спрямованість на підготовку креативної особистості, здатної до компетентнісної орієнтації в цифровому освітньому просторі.

Ключові слова: технологічний підхід, технології ситуаційного навчання, технологічна карта, інформаційні технології, майбутній педагог.

The article analyzes the peculiarities of the modern implementation of the technological approach to the professional training of future teachers in the scientific works of the members of the Polissya AMSKP NGO. The technology of situational learning is substantiated using the methods of analyzing a specific situation and the case method. The properties of the technological map in the process of modeling a modern lesson as a new type of methodical product are shown. Innovative information technologies in the process of training future teachers are highlighted. The research perspectives include: the need for systematic use of information technologies in the educational process; focus on the training of a creative personality capable of competent orientation in the digital educational space.

Keywords: technological approach, situational learning technologies, technological map, information technologies, future teacher.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутнього вчителя набуває особливого значення в умовах воєнного стану, оскільки доля майбутнього людства більшою мірою залежить від розвитку духовної і моральної сфери суспільства. Тому професійна педагогічна діяльність учителя як носія духовних цінностей, спадкоємця поколінь покликана сприяти утвердженню гуманної, креативної особистості, здатної до неперервного саморозвитку. Сучасний педагог має забезпечити різнобічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, виховання високих моральних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу українського народу [1, с. 119].

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності технологічного підходу, інноваційних технологій в освітньому креативному середовищі, їх класифікації,

формулюванням найбільш поширених з них і придатних для вирішення проблеми підготовки майбутнього вчителя висвітлено у працях таких зарубіжних науковців як Б. Блум, Дж. Керрол, Л. Андерсен, П. Крейтсберг, Є. Круль, Д. Кретвол, Ф. Янушкевич та ін.

Технологічність освітнього процесу, на думку провідних вітчизняних учених (В. Биков, А. Капська, П. Самойленко, С. Сисоєва, О. Спірін, П. Підласий, І. Прокопенко, Д. Чернілевський та ін.), постає показником його якості, оптимальності, науковості. Тому серед актуальних проблем педагогіки визначаємо розробку технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

У цьому контексті значну роль відіграє діяльність Громадської організації «Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"», члени якої активно працюють і збагачують науковий потенціал вітчизняної науки. На думку засновника Академії Д. Чернілевського, "... з позицій технологій особистісно-орієнтованого навчання, творчі здібності людини слід вважати як базові ресурси цивілізації. Людство йде до такого суспільства, коли найвищу цінність буде представляти духовно розвинута індивідуальність» [3, с. 214].

Інноваційні технології навчання передбачають чітко спланований очікуваний результат навчання, зокрема інтерактивні методи та засоби навчання, що стимулюють процес пізнання, педагогічні умови, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів. При цьому навчальний процес слід розглядати комплексно як інтегровану систему, і не можна обмежуватись аналізом лише окремих її елементів. Систематизація інноваційних уведень запропонована у роботах К. Ангеловскі, Н. Горбунової, А. Лоренсової, О. Хомерики та ін. Відтак, є певне напрацьоване підґрунтя у цій сфері.

Мета дослідження: проаналізувати особливості сучасного впровадження технологічного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів у наукових працях членів ГО «АМСКП "Полісся"» на основі вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу Одним з актуальних наукових підходів до підготовки креативного вчителя залишається технологічний підхід, який досліджується викладачами педагогічних кафедр Житомирського державного університету імені Івана Франка понад 20 років. Зокрема, ще у 2001 році був виданий навчальний посібник з грифом МОН України "Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів". У посібнику з позиції системного та особистісно орієнтованого підходу представлено загальнопедагогічні та соціально-педагогічні технології професійної підготовки майбутніх учителів [9].

У здійсненні цієї мети важливу роль відіграють предмети педагогічного циклу побудовані на основі системного підходу, які вміщують такі структурні елементи: цільовий, змістовий, процесуальний. Обґрунтовано особливості цільового компоненту. У процесі проєктування цілей та завдань технологічного процесу формування у майбутніх учителів знань та вмінь, зокрема з теорії і методики виховної роботи, використано логіку таксономії навчальних цілей, розроблену групою американських вчених під керівництвом Б.С. Блума у когнітивній та афективній сферах шляхом виділення категорій цілей у пізнавальній сфері.

Окреслена сфера передбачає поступовий розвиток у майбутніх педагогів знань, умінь за такими рівнями: репродуктивний (усвідомлення сутності базових понять), адаптивний (розуміння структури виховних знань, конструктивний (застосування базових понять розділу у процесі вирішення педагогічних ситуацій під керівництвом викладача), творчий (аналіз основних положень Концепції "Нова українська школа", "Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти", структурних компонентів та напрямів процесу виховання, використання набутих знань у нестандартних ситуаціях), дослідницький рівень

(узагальнення досвіду вчителів-новаторів, розробка планів виховних заходів, написання рефератів з актуальних проблем освіти та виховання), оцінно-узагальнюючий (здатність оцінити значення того чи іншого матеріалу у цілісній системі, ґрунтуючись на чітких критеріях оцінки та спираючись твори педагогів-класиків у вітчизняній та світовій літературі).

Цей процес відбувається поетапно – майбутні педагоги оволодівають спочатку традиційними методами: бесіда, експрес-контроль, тест, індивідуальне та фронтальне опитування, колоквиум, взаємоопитування, а далі форми та методи поступово ускладнюються і набувають креативного характеру. Таким чином, створена технологія професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, формування їх педагогічної майстерності передбачає цілеспрямованість, керованість, контрольованість, оптимальність навчального процесу, тобто побудову такого процесу, який можна відтворити і який приводить до проєктованого результату [1, с. 119].

Нині в умовах цифровізації освіти технологічний підхід набуває особливого значення, ураховуючи його цілеспрямованість на ефективний результат у всіх сферах професійної підготовки майбутнього вчителя. Технологічний підхід модифікується в сучасному освітньому середовищі. Виділимо окремі аспекти його запровадження.

Технології ситуаційного навчання за допомогою методів аналізу конкретної ситуації та кейс-метод. Науковці Академії – Н.М. Мирончук, О.Є. Антонова розглядають особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами технології ситуаційного навчання майбутніх учителів (фахові знання і вміння формуються у процесі послідовного розв'язання професійно орієнтованих завдань і ситуацій). Дослідники виділяють складові технології ситуаційного навчання за допомогою методів аналізу конкретної ситуації та кейс-метод.

Мета використання ситуаційних методів – сформувати досвід розв'язання проблем імітаційно-модельованої професійної діяльності на основі критичного осмислення інформації та прогностичних уявлень. Крім того охарактеризовано ціннісні аспекти використання ситуаційного методу. Згідно визначеної технології дослідниками представлено алгоритм розв'язання ситуаційного завдання: аналіз описаних у ситуації умов; постановка проблеми; формування ситуаційного завдання; пошук і виділення альтернативних рішень та їх аналіз; вибір оптимального рішення та його реалізація; презентування варіанту рішення.

З'ясовано структуру навчального заняття у процесі роботи з кейсом та описано зміст і методику роботи суб'єктів навчання на кожному етапі. Відображено тематику і мету використання окремих кейсів у процесі вивчення дисциплін педагогічного спрямування. Акцентовано увагу на особливостях роботи з відекейсом, охарактеризовано його сутність, дидактичні можливості, методику роботи. Доведено, що використання технології ситуаційного навчання в освітньому процесі сприяє формуванню у майбутніх педагогів аналітичних, когнітивних, практичних, комунікативних, творчих умінь. Дослідники виділяють перспективи подальшого наукового пошуку, а саме: розробка методичних засад навчання майбутніх учителів створювати кейси та педагогічно доцільно використовувати їх у професійній діяльності [5, с. 267].

Використання технологічної карти у процесі моделювання сучасного уроку. Викладачами В. В. Павленко, Н. П. Бірук обґрунтовано цінність формування затребуваних soft skills для професійної діяльності. Виявлено, що найбільш успішним варіантом сценарію сучасного уроку є технологічна карта як сучасна форма планування педагогічної взаємодії вчителя та учнів. Виокремлено складові технологічної карти: цілі

уроку, етапи уроку, зміст навчального матеріалу, прийоми і методи організації навчального процесу, діяльність учнів і діяльність учителя, рефлексію. Розкрито результати дослідження, проведеного серед учителів загальноосвітніх установ з проблем, пов'язаних із розробкою технологічної карти сучасного уроку «Технології». За результатами анкетування встановлено, що 49,2% учителів не знайомі зі структурою технологічної карти.

Тому увагу акцентовано на структурі технологічної карти, а саме: назва теми із зазначенням годин, відведених на її вивчення; заплановані результати (предметні, особистісні, міжпредметні); міжпредметні зв'язки та особливості організації простору (форми роботи та ресурси); етапи вивчення теми (на кожному етапі роботи визначається мета та прогнозований результат, практичні завдання на відпрацювання матеріалу та діагностичні завдання на перевірку його розуміння та засвоєння); контрольне завдання на перевірку досягнення запланованих результатів.

Виявлено переваги технологічної карти уроку: чіткість встановлення взаємозв'язку діяльності вчителя та учнів на різних етапи уроку. Підтверджено, що низький рівень готовності певної частини шкільних учителів до розробки технологічної карти уроку потребує подальшої методичної розробки визначеної проблеми. Відтак, технологічна карта – це новий вид методичної продукції, який забезпечує ефективне та якісне викладання навчальних курсів у навчальному закладі та можливість досягнення запланованих результатів освоєння основних освітніх програм [6, с. 209].

Інформаційні технології у процесі підготовки майбутніх педагогів. Науковцями (О. А. Дубасенюк, О. В. Вознюк) розглядаються сучасні виклики та тенденції впровадження інформаційних технологій у процес підготовки майбутніх педагогів в Україні. Виділено актуальні напрями дослідження: модернізація освіти в умовах викликів інноваційного прогресу суспільства та становлення інформаційної цивілізації; цифровізація освіти; європейська і світова інтеграція у сфері освіти; науковий і методичний супровід, який має інформаційну технологічну спрямованість.

Виокремлено тенденції розвитку систем вищої освіти у контексті світових інтеграційних процесів: поява, становлення цифрового покоління, розвиток мережевого простору; у структура освітнього процесу орієнтується на розвиток здатності у майбутніх педагогів до дослідницької, конструкторської, винахідницької діяльності; посилення диференціації та індивідуалізації освітнього простору; створення нових поколінь навчальних програм з урахуванням індивідуальної траєкторії розвитку майбутнього педагога; орієнтація молоді на навчання впродовж життя. Наведено результати проведених досліджень (С.М. Галицький, М.О. Ковальчук, А.В. Рудик), що підтверджують окреслені тенденції. Доведено, що моделювання освітніх процесів призводить до позитивних змін у підготовці майбутніх педагогів різних спеціальностей за умови технологізації та впровадження сучасних інформаційних технологій в освітній процес.

Останнє дає змогу урізноманітнити форми та методи викладання навчальних дисциплін, посилити позитивну динаміку засвоєння знань, формує творчий, креативний потенціал майбутніх педагогів, розвиває їх цілеспрямованість, відповідальність, самостійність.

До перспектив дослідження віднесено: подальший компаративний аналіз окресленої сфери; посилення уваги до системного використання в освітньому процесі інформаційних технологій; спрямованість на підготовку інтелектуально розвиненої мобільної особистості, здатної до компетентнісної орієнтації в інформаційному просторі, до неперервної самоосвіти та самовдосконалення; організація професійної підготовки за індивідуальною освітньою

траєкторією [2, с. 20].

Дослідниками Н. М. Мирончук, О. Є. Антонова у контексті впровадження інноваційних технологій обґрунтовано цінність універсальних навичок (soft skills) для працевлаштування та трудової діяльності. Наголошено, що актуальність проблеми формування комунікативної компетентності постає основою успішного виконання професійних завдань.

Доведено, що визначальною характеристикою сучасного суспільного буття є цифровізація. Останнє зумовлює нові підходи й моделі навчання здобувачів освіти. Підкреслено, що активізація дистанційних і змішаних форм навчання визначає такі тенденції: зменшується частота і частка активного мовлення майбутніх фахівців, змінюється якість зворотного зв'язку в навчанні, знижується рівень комунікативних навичок студентів. Окреслено сутність та виокремлено вміння комунікативної компетентності майбутніх учителів. На основі аналізу студентських есе «Які якості важливі у професійній педагогічній діяльності?» (n=43) з'ясовано вимоги до мовлення вчителя.

Визначено шляхи розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів немовних спеціальностей: введення до змісту освітніх програм спеціальних освітніх компонентів; передбачення у змісті навчальних дисциплін тем, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності; включення до змісту навчальних дисциплін видів роботи для розвитку умінь комунікації та формування культури мовлення.

Виокремлено види навчальної діяльності студентів з розвитку комунікативної компетентності магістрантів у процесі вивчення освітніх компонентів: самопрезентація, знайомство з класом, моделювання фрагментів уроків/виховних ситуацій, обговорення і розв'язування професійно орієнтованих комунікативних ситуаційних завдань, створення інтелектуальної карти та побудова зв'язного висловлювання на її основі, створення та виголошення публічної промови. Підкреслено роль професійно орієнтованих комунікативних ситуацій у розвитку мовлення майбутнього вчителя [5].

У колективній монографії «Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформацій» (2023) [8], підготовленої науковцями Академії, серед актуальних проблем також виокремлено інноваційні технології. Розроблено та представлено (О.Є. Антонова) методика розвитку креативності майбутніх учителів музики засобами ТРВЗ-технологій, проаналізовано розвиток креативності майбутніх учителів засобами [8, с. 235]. Також розглянуто (Н. Г. Сидорчук) технології та методи рекреаційних засад професійного здоров'я педагогічних працівників [8, с. 255-256]. О.Є. Антоною вивчено поняття "креативність" на основі аналізу сучасних концепцій, зокрема креативності як загальної здатності до творчості, проаналізовано теорію інвестування та теорію креативної особистості.

Креативне освітнє середовище. Визначені ідеї продовжують розвиватися у роботі В. В. Павленко, якою виділено ще один з важливих аспектів окресленої проблеми технологічного підходу, а саме роль креативного освітнього середовища з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Дослідник на основі вивчення наукової літератури виявила, що існують різні підходи до трактування поняття «креативність». Найбільший інтерес представляють визначення Ф. Баррона, Е. де Боно, Дж. Гілфорда, Т. Емабайл, А. Маслоу, Р. Стернберга, П. Торренса в яких креативність трактується як: 1) здатність до оригінального мислення; 2) найвищий рівень інтелектуальної активності мислення; 3) діяльність, процес або сукупність певних процесів; 4) здатність до продукування оригінальних ідей; 5) здатність сприймати й усвідомлювати нове; 6) властивість особистості,

що виявляється при трансформації інформаційних процесів [7, с. 102-107].

У процесі дослідження автором підтверджено положення, чим різноманітніше освітнє середовище, тим ефективніший процес навчання з урахуванням індивідуальних можливостей кожного суб'єкта, його інтересів, нахилів, об'єктивного досвіду, накопиченого в навчанні та реальному житті. Акцентовано увагу на таких ідеях: 1) необхідності збагатити креативне освітнє середовища, за допомогою використання засобів ІКТ; 2) індивідуалізувати навчання, адаптувати його до пізнавальних потреб і інтересів суб'єктів. Різні аспекти педагогізації середовища, його функцій, структури, специфіки діяльності та спілкування людей в середовищі розробляють сучасні дослідники: Р. Гуревич, М. Жалдак, В. Кохан, Н. Морзе, Ю. Рамський, О. Спінін та ін.

Під «освітнім середовищем» В. В. Павленко розуміє «конкретне середовище навчального закладу, оскільки освітнє середовище становить сукупність матеріальних чинників; просторово предметних факторів; соціальних компонентів; міжособистісних відносин. Окреслені фактори взаємопов'язані, вони доповнюють, збагачують один одного і впливають на кожного суб'єкта освітнього середовища, педагоги організують, створюють освітнє середовище» [7, с. 105]. Аналіз впливу середовища на розвиток особистості дає змогу зробити висновок, що навколишнє середовище є не тільки засобом розвитку особистості, але і його каталізатором в процесі самореалізації особистості, здатним прискорити або уповільнити цей процес. Поняття «середовище» також відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини. У цьому випадку передбачається його присутність у середовищі, взаємовплив, взаємодія оточення з суб'єктом [7, с.106].

В. В. Павленко доведено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій під час уроків розкриває величезні можливості комп'ютера як ефективного засобу навчання. Комп'ютерні навчальні програми та додатки дозволяють тренувати різні види навчальної діяльності і поєднувати їх у різних комбінаціях та сприяють формуванню лінгвістичних, математичних та ін. здібностей, створюють розвивальні комунікативні ситуації, а також забезпечують реалізацію індивідуального підходу та інтенсифікацію самостійної роботи учнів [7, с. 107].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених та досліджень наукового доробку членів ГО АМСКП «Полісся» виявлено специфіку сучасного впровадження технологічного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів. Виділено такі напрями: технології ситуаційного навчання за допомогою методів аналізу конкретної ситуації та кейс-метод; технології ситуаційного навчання за допомогою методів аналізу конкретної ситуації та кейс-метод, що сприяє формуванню у майбутніх педагогів аналітичних, когнітивних, практичних, комунікативних, творчих умінь; *використання технологічної карти у процесі моделювання сучасного уроку як нового та ефективного виду методичної продукції у закладах середньої освіти та дає можливість досягнення запланованих результатів освоєння основних освітніх програм; інформаційні технології у процесі підготовки майбутніх педагогів – визначальною характеристикою сучасного суспільного буття є цифровізація, що зумовлює нові підходи й моделі навчання здобувачів освіти; креативне освітнє середовище, що розширює сучасні можливості комп'ютера як ефективного засобу навчання.* До перспектив подальшого наукового пошуку віднесено: подальший компаративний аналіз окресленої сфери; посилення уваги до системного використання в освітньому процесі інформаційних технологій у контексті технологічного підходу; спрямованість на підготовку інтелектуально розвиненої креативної особистості, здатної до компетентнісної орієнтації в інформаційному просторі, до

неперервної самоосвіти та самовдосконалення; організація професійної підготовки майбутніх фахівців за індивідуальною освітньою траєкторією.

Список використаних джерел та літератури

1. Дубасенюк О.А. Технологічний підхід до формування професійної майстерності майбутніх педагогів у сфері виховної роботи // Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (7 квітня 2023 р.) / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2023. 419 с. С. 119-122.

2. Дубасенюк О. А., Вознюк О.В. (2022) *Сучасні тенденції впровадження інформаційних технологій у процес підготовки майбутніх педагогів: досвід та перспективи* // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць (65). Вінниця. pp. 20-30.

3. Методологія наукової діяльності: навч. посіб., 3-е вид., переробл. / за ред. Д.В. Чернілевського. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2012. 364 с.

4. Мирончук Н.М., Антонова О.Є. (2023) *Формування професійної компетентності майбутніх учителів на засадах професійно орієнтованого навчання*. Актуальні питання у сучасній науці (1 (7)). С. 414-425.

5. Мирончук Н. М., Антонова О. Є. (2023) *Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя в умовах змішаного навчання. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* (1(19)). с. 267-277.

6. Павленко В. В., Бірук Н. П. (2023) *Модельовання сучасного уроку з використанням технологічної карти. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, 514 (7(25)). С. 209-218.

7. Павленко В. В. Креативне освітнє середовище з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice : International Scientific and Practical Conference Proceeding, January 26 / ed. by I. Zuchowski, Z. Sharlovych, O. Mandych. Łomża, 2023. Ч. 3. С. 102–107.

8. Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформацій: монографія / Антонова О.Є., Антонов О.В., Вознюк О.В., Дубасенюк О.А., Левченко С.В., Самойленко О.А., Сидорчук Н.Г., Щерба Н.С., Яценко С.Л. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2023. 364 с.

9. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник у 2-х ч. Ч.1.: Технологія загально педагогічної підготовки майбутніх учителів / За заг. ред. доктора педагогічних наук О.А. Дубасенюк. Житомир: Житомир держ. пед. ун-т. 2001. 267 с.

Катерина КЛИМОВА,
професор кафедри іноземних мов,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Поліський національний університет)
klimov999@gmail.com

Олена ДУНЄВА,
старший викладач кафедри іноземних мов,
асоційований член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Поліський національний університет)
olenaklymova27@gmail.com

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОВОЛОДІННЯ МОВЛЕННЄВИМ ЕТИКЕТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО

У статті розглянуто проблему формування мовленнєвого етикету у першокурсників на заняттях з української та англійської мов з використанням лінгвокультурологічного підходу. Автор аналізує програми навчальних дисциплін, визначає ефективні дидактичні методи, досліджує їх ефективність у процесі навчання. Наведено приклади формул мовленнєвого етикету, типових для офіційного і неофіційного спілкування в англійській та українській мовах. Результати дослідження засвідчують, що використання міждисциплінарних зв'язків сприяє швидкій адаптації майбутніх фахівців до міжкультурного спілкування.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, лінгвокультурологія, міждисциплінарні зв'язки, лінгводидактика, методи навчання.

The article examines the problem of the formation of speech etiquette among first-year students in Ukrainian and English language classes using a linguistic and cultural approach. The author analyzes the programs of educational disciplines, determines effective didactic methods, examines their effectiveness in the learning process. Examples of speech etiquette formulas typical for official and unofficial communication in English and Ukrainian languages are given. The results of the study prove that the use of interdisciplinary connections contributes to the rapid adaptation of future specialists to intercultural communication.

Key-words: speech etiquette, linguistic and cultural studies, interdisciplinary relations, linguistic didactics, teaching methods.

Постановка проблеми.

Освітнє середовище сучасного університету є відкритим для впровадження новітніх форм, методів, засобів навчання, що зумовлено як стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, так і розширенням спектру суспільно-політичної, економічної, екологічної, культурно-освітньої взаємодії українців з громадянами інших країн світу, особливо на тлі супротиву російській військовій агресії. Лінгвокультурний простір наразі впливає на освітній, науковий, медійний, корпоративний та інші дискурси — це актуалізує

проблему формування фахівця, який досконало володіє українським та іншомовним мовленнєвим етикетом.

На перший погляд, проблема оволодіння мовленнєвим етикетом на заняттях з мови зводиться до поповнення активного словника майбутнього фахівця десятком – двома формул привітання, прощання, прохання, відмови тощо. Однак формальний підхід тут не є прийнятним, оскільки викладач як української, так і іноземної мови задля формування комунікативної професійної компетентності здобувачів вищої освіти керується цілим комплексом загальнонаукових, психологічних, власне дидактичних принципів, поєднаних зі специфічними принципами навчання мови у вищій школі. Зокрема, лінгвокультурологічному підходу до викладання української та іноземної мов присвячено праці вітчизняних педагогів і мовознавців (Загнітко А., Савчак І., Гайдученко Л., Кучерук О., Музика Т., Панова Л., Давидченко І., Морська Л., Холоденко О., Семенов О. та ін). Попри наукову вагомість цих досліджень, зауважимо, що проблема врахування лінгвокультурологічних аспектів під час комплексної цілеспрямованої роботи здобувачів над українськими та іншомовними формулами мовленнєвого етикету окремо не розглядалася.

Мета, завдання.

Зазначене вище зумовило *мету* цієї статті – довести пріоритетність лінгвокультурологічного підходу до вирішення проблеми формування у здобувачів вищої освіти систематизованих інтегративних знань і відповідних умінь і навичок з україномовного та іншомовного мовленнєвого етикету. Досягненню сформульованої цілі сприяло вирішення низки *завдань*, як-от:

- 1) визначити ключові поняття досліджуваної проблеми, проаналізувавши лексикографічні, педагогічні та інші наукові джерела;
- 2) дослідити тематичний зміст робочих програм з української та іноземної (англійської) ділової мови на предмет використання формул мовленнєвого етикету;
- 3) виділити з-поміж наявних форм, засобів, методів і прийомів роботи зі здобувачами ті, що є прийнятними для реалізації лінгвокультурологічного підходу;
- 4) дослідити ефективність комплексного оволодіння розмаїттям формул мовленнєвого етикету на заняттях з української/іноземної (англійської) мов.

Додамо, що об'єктом лінгводидактичного дослідження став процес вивчення курсів української ділової та іноземної ділової мов на першому році навчання (на прикладі трьох нефілологічних спеціальностей Поліського національного університету).

Виклад основного матеріалу.

Лінгвокультурологія вивчає взаємозв'язки мови і культури, їхню взаємодію, мовні одиниці, що несуть культурологічну інформацію, культурні цінності у формах національної культури і мови, мову як форму культури і словесне мистецтво як культура (Л. Мацько). За О. Селівановою, лінгвокультурологія окреслює засоби мовної системи та її дискурсивні продукти, які фіксують культурно значущу інформацію, а також способи фіксації цієї інформації в мові й мовленні [2]. Формули мовленнєвого етикету, безсумнівно, є найточнішим показником розвитку національної культури, ідентифікатором національного характеру.

Так, український мовленнєвий етикет як сукупність вигуків та усталених словосполучень у типових ситуаціях спілкування характеризується гнучкістю, адаптованістю до постійних соціально-політичних змін, які історично відбуваються на теренах країни. Давні усталені традиції англійського мовленнєвого етикету, наслідком яких вважаються

сформовані формальний, офіційний (formal) та неформальний, неофіційний (informal) стилі спілкування, теж зазнали змін із часом.

Можна цілком погодитися з думкою, що висловлює М. Луца: «У мовленнєвому етикеті багатьох народів система координат міжособистісної комунікації організована однаково». В усіх країнах норми етикету мають координувальний характер, визначаючи, який спосіб спілкування є прийнятним на даний момент, а що є неприпустимим [3, с. 56].

Зазначене засвідчує, що в мовленнєвому етикеті кожної країни відстежуються і особливості загальнолюдської культури, і специфічні риси, притаманні культурі певного етносу. Отже, окреслення понять «лінгвокультурологія» та «мовленнєвий етикет» на наш погляд, зміцнює теоретичні засади досліджуваної проблеми.

Аналіз тематичного змісту робочих програм з української та іноземної (англійської) ділової мови для спеціальностей 242 «Туризм», 292 «Міжнародні економічні відносини», 081 «Право», а також лінгвометодичних особливостей навчання засвідчив, що оволодіння формулами мовленнєвого етикету систематично відбувається на всіх заняттях з української та іноземної мов, однак окремі теми присвячено саме цій проблемі. Зупинимось докладніше на змістових та методичних особливостях обох філологічних дисциплін.

У контексті тем «Зустріч і вітання людей» та «Спілкування на робочому місці» (курс ділової іноземної мови — англійської) здобувачі постійно зустрічаються з такими формулами мовленнєвого етикету, як *вітання (знайомство)* та *прощання*. У поданих діалогах підручника, а також на продуктивних етапах діяльності студента, зокрема складання діалогу, викладач акцентує увагу на ситуації спілкування, а саме на ступені її формальності. Обрання тих чи інших мовленнєвих формул вітання та прощання залежить від контексту, адже зустріч з друзями та співбесіда з потенційним роботодавцем вимагають залучення різних мовленнєвих формул в англійській мові спілкуванні. Нижче розглянемо приклади формального та неформального вітання (знайомства) та прощання:

Вітання (знайомство).

1). Формальні формули: it's a pleasure to meet you, pleased to meet you, nice to meet you, hello, good morning / afternoon / evening, How do you do?, **How are you doing?** 2). Неформальні формули: hi, how are ya (you), what's up, hey, hiya, **How's it going?, How you doing?, Alright!, How's things/how's life?, Long time, no see,** How have you been? How are you doing these days?

Прощання.

1). Формальні формули: Goodbye, It was a pleasure seeing you, Have a nice day! I look forward to our next meeting, It was pleasure seeing you, Take care, I'll see you then. 2). Неформальні формули: Goodbye, Bye, See you later, Later, See you around, See ya, I've got to get going, Gotta go, Talk to you later, Good seeing you!, This was fun!, Bye for now, Keep in touch, Have fun!, Get well soon!, Speak to you then, Take care, So long. 3). Жартівливі неформальні формули прощання теж присутні: See you in a while crocodile! See you soon, big baboon! See you later, alligator!

Вивчення та закріплення формул формального та неформального англійського мовленнєвого етикету передбачено такими темами як: «Робота – мій другий дім», «Моя організація. Мій професійний досвід», «Подорож до іншої країни», «Зміна місця проживання», «Відпочинок і хобі», «Це моє місто», «Правила поведінки в ресторані», «Перебування в готелі», «Нове місто – нові враження», «Туризм і навколишнє середовище». Полісуб'єктна взаємодія учасників навчального процесу спрямована на опрацювання студентами автентичних діалогів та створення власних, з використанням формул мовленнєвого етикету за умови доцільності використання кожної з них залежно від ситуації

спілкування.

Далі розглянемо приклади фраз прохання, подяки та вибачення як найбільш універсальних та часто вживаних у діалоговому мовленні у формальному та неформальному англомовному середовищі спілкування:

Прохання.

1). Формальні формули: We were hoping you could..., **I'd really appreciate it if you could...**, May I ask for...? Would you mind...? May I request you provide me with...? I beg your pardon for asking for...? 2). Неформальні формули: Could you ...? Do you mind...?

Подяка.

1). Формальні формули: I'd like to express my gratitude for..., I really appreciate your assistance.. 2). Неформальні формули: Thanks a million, Thanks a lot!, I owe you one!

Вибачення.

1). Формальні формули: I regret that I will be unable to..., **Please accept our apologies for... I am afraid I will not be able to...** 2). Неформальні формули: Sorry..., Oops, My bad, I was wrong about that, I messed up, Oopsie-daisy! My mistake, Please forgive me.

Серед методів та прийомів роботи з перерахованими вище формулами мовленнєвого етикету найпродуктивнішими вважаємо такі як: прослуховування аутентичного діалогу за аудіоматеріалами до підручника, прочитання його в парах, опрацювання наявних мовленнєвих формул діалогу, зокрема, складання власного діалогу в парах на запропоновану тему з використанням заданих формул мовленнєвого етикету, рольова гра.

Задля успішного виконання завдань на роботу в парі/в малій групі викладач радить майбутнім фахівцям попередньо ознайомитися з культурними традиціями, загальними правилами етикету в англомовній країні, спираючись на мережеву інформацію, власний життєвий досвід, розповіді рідних, друзів. Імітаційні завдання на переклад (на кшталт, ігровий полілог між учасниками: «український службовець» — «перекладач англійською» — «англомовний роботодавець»), за нашими спостереженнями, оптимізують процес засвоєння студентами формул українського та іншомовного мовленнєвого етикету.

Лінгвокультурологічний аспект є важливим орієнтиром для осмислення українського мовленнєвого етикету та визначення специфіки мовленнєвої поведінки українців в усіх сферах спілкування – інтимно-сімейній, анонімній, службовій, неформальній.

Ця думка — наскрізна у змісті курсу ділової української мови – надає кожній темі заняття особливої національно-мовної ваги. Найповніше мовленнєвий етикет представлено у Модулі 2: Культуромовні та етичні основи професійного спілкування, Темі 1: Основи культури української мови (Етикет ділового спілкування. Стандартні етикетні ситуації).

На лекційному занятті викладач, перш за все, наголошує на тому, що мовний етикет відображає народні звичаї та відмітні риси українців: шанобливість, доброзичливість, лагідність, чемність, тактовність. Формул мовного етикету навчають змалечку, вони є ефективним засобом етнопедагогіки.

Не випадково в Україні звертаються на «Ви» не лише до незнайомих, колег, офіційних осіб, а й до поважних за віком членів родини, кумів, до чужих дітей після шістнадцяти років. Найприємнішим словом для кожного, як свідчать психологи, є власне ім'я – отже, звертання до колеги у кличному відмінку має варіанти: Маріє Іванівно (пані Маріє, пані Петренко, добродійко Петренко), Ігорю Степановичу (пане Максиме, добродію Петренку, пане полковнику). В офіційних листах до поважних осіб звертаються з використанням шанобливих означень: *шановний, високоповажний, глибокошановний, вельмишановний*. До співробітників, рівних за статусом, звертаються *колего, колежанко*. Поширеними формами

звертання до колективу є вирази: *шановні колеги, високоповажна громадо, шановне товариство, пані і панове, любі друзі та ін.* [1].

Найефективнішими методами аудиторної та самостійної роботи студентів з теми є підготовка презентацій та складання діалогів з використанням формул мовленнєвого етикету у типових та нестандартних ситуаціях спілкування. Зокрема, великий обсяг допоміжного матеріалу наявний в загальному мережевому доступі з теми: «Міжнародний етикет: традиції, звичаї та культура різних країн», «Дякую тобі, мамо... – формули мовленнєвого етикету в українській родинній обрядовості», – що забезпечує належну лінгвокультурологічну спрямованість презентацій. Викликають зацікавленість запропоновані теми діалогів: «Правила мовленнєвого етикету – екзамен на ввічливість», «Дозвольте відрекомендуватися...», «Дякую за комплімент — те саме я можу сказати про Вас», «Я вчуся чемно відмовляти» та ін.

Результати МКР — підсумкового контролю знань з мовленнєвого етикету, відповідних умінь і навичок у студентів бакалаврату – майбутніх фахівців туристичної сфери, міжнародних економічних відносин та правознавства (усього 62 здобувачі) — засвідчили 100% показників успішності та в середньому 87% показників якості. У порівнянні з результатами підсумкового контролю серед першокурсників інших спеціальностей ці показники виявилися найвищими.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Послідовне вирішення поставлених на початку цього дослідження завдань у цілому підтвердило, що лінгвокультурологічний підхід до формування у здобувачів ЗВО знань, умінь та навичок з мовленнєвого етикету під час вивчення курсів ділової української та ділової іноземної мови є визначальним, а використання міждисциплінарних зв'язків не тільки оптимізує процес засвоєння етикетних мовних формул, а й сприяє швидкій адаптації майбутніх фахівців до міжкультурного спілкування. На наш погляд, психологічні засади порушеної у статті проблеми потребують окремої наукової розвідки.

Список використаних джерел та літератури

1. Климова К.Я. Українська мова (за професійним спрямуванням): навчальний посібник для здобувачів вищої освіти та викладачів-словесників. Житомир: Вид-во Поліського національного університету. 2020. 260 с. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/12818/1/Ukrmov_2020_260.pdf .

2. Лінгвокультурологія / Л. В. Кравець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55509> .

3. Луца М. В. Етикет та ментальність українців. Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2017. Вип. 76(1). С. 54-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_76%281%29_12

Валентина КОВАЛЬЧУК,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
va_kovalchuk@ukr.net

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглянуто проблему функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти. На основі аналізу теоретичних джерел останніх десятиліть аргументовано актуальність окресленої проблеми. Визначено роль освітнього середовища ЗВО як фактору розвитку особистості майбутнього фахівця. Окреслено педагогічні умови функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти. Розкрито структуру та подано характеристику компонентів освітнього середовища закладу на прикладі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, освітнє середовище, компоненти освітнього середовища, педагогічне партнерство, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.*

The article examines the problem of the educational environment of a professional education institution functioning. The relevance of the outlined problem is argued, based on the analysis of theoretical sources of recent decades. The role of the educational environment of higher education institutions as a factor in the development of the future specialist's personality is determined. Pedagogical conditions for the functioning of the educational environment of a higher education institution are outlined. Using the example of future primary school teachers professional training, the structure of the institution's educational environment is revealed and their characteristics are presented.

Key words: *future primary school teachers professional training, educational environment, educational environment components, pedagogical partnership.*

Постановка проблеми.

Сучасний стан розвитку системи професійної освіти, зокрема педагогічної, відбувається під впливом багатьох факторів. Серед найбільш значущих можна виділити: реформування системи освіти, впровадження нових стандартів, розвиток інформаційного простору, зміни формату і умов навчання, переосмислення життєво важливих ціннісних орієнтацій тощо.

Формування особистості майбутнього фахівця у процесі навчання переважно залежить від освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти, в якому створюються умови для творчого оволодіння цілісним досвідом професійної діяльності.

Метою статті є обґрунтування важливості освітнього середовища закладу вищої освіти у професійній підготовці майбутніх учителів, аналіз структури та характеристики компонентів. Досягнення задекларованої мети сприятиме розширенню теоретичних основ

моделювання та ефективного управління освітнім середовищем закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу.

Проблемі розробки освітнього середовища закладу вищої освіти, аналізу його характеристики та особливостей функціонування висвітлено у дослідженнях вітчизняних науковців Н. Гонтаровської, М. Братко, Р. Вайноли, К. Приходченко, О. Тадеуш, О. Ярошинської та ін.

В загальному науковці характеризують освітнє середовище з позицій системного підходу. Так, дослідниця Братко М.В. розглядає освітнє середовище закладу вищої освіти як комплекс умов-можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання вищої фахової освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу [1, с. 71]. Ярошинська О. визначає освітнє середовище закладу вищої освіти як сукупність умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освіти і забезпечують ефективне функціонування форм, методів та засобів освітнього процесу з метою досягнення цілей його суб'єктів [5, с. 65]. Отже, узагальнено, освітнє середовище закладу вищої освіти є *сукупністю умов різного характеру (природного та створеного суб'єктами), у яких розгортається конструктивна взаємодія суб'єктів та явищ соціокультурної дійсності, спрямованих на реалізацію визначених завдань професійної освіти.*

Розглядаючи середовище як структурний об'єкт педагогічної системи закладу освіти, можна виділити такі його характеристики: складність (кількість складових, що впливають на функціонування організації та інтенсивність взаємодії між ними), динамічність (кількість змін середовища в одиницю часу та подібністю змін), невизначеність середовища (кількість інформації про компоненти та зміни в середовищі, її якість та визначеність). [3, с. 18.].

Результати теоретичних та практичних положень вивчення функціонування освітнього середовища дають можливість виокремити вимоги для його розробки та проектування. Серед основних виділяємо такі:

- *створення цілісної системи* освітньо-виховного середовища (*наявність усіх компонентів*);
- *забезпечення відкритості і конструктивності* соціокультурного освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти;
- *впровадження психологізації* як необхідності враховувати у комплексі всі *зовнішні й внутрішні впливи* на здобувача освіти, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні;
- *створення умов для розвитку творчого потенціалу всіх суб'єктів* освітнього процесу;
- *стимулювання різнорівневої і різноаспектної педагогічної взаємодії* викладачів і здобувачів освіти у різних видах спільної діяльності;
- *реалізація варіативності*, що відображає *унікальність, своєрідність* освітньо-виховної системи конкретного навчального закладу в поєднанні з особливостями *структури, умов існування та специфіки* розвивального середовища.

На основі аналізу наукової літератури педагогічні умови розглядаються як взаємозалежні елементи освітнього середовища – фактори, обставини, стани, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, впливають на кожного з них, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою підвищення

ефективності професійної підготовки. Дослідниця Вітвицька С.С., аналізуючи ефективність педагогічних умов навчальної діяльності здобувачів другого (магістерського рівня) вищої освіти, визначає їх як обов'язковий структурний компонент педагогічної системи закладу вищої освіти, який відображає сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища і суттєво впливає на особистісний і процесуальний аспекти системи та забезпечує її ефективне функціонування, розвиток [2, с. 127].

Серед найбільш важливих педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи ми виділяємо такі:

- спрямування професійної підготовки на ціннісно-сміслову самовизначення майбутнього вчителя;
- позитивна мотивація здобувачів вищої освіти до навчання;
- рівень готовності до успішної та швидкої адаптації в умовах закладу освіти, до самоосвіти та самовдосконалення;
- наявність творчого педагогічного колективу та освітньо-розвивального середовища;
- реалізація педагогіки партнерства;
- практико орієнтований підхід до організації процесу навчання та використання сучасних технологій навчання;
- постійний контроль та моніторинг якості результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти і сучасне матеріально-технічне забезпечення закладу вищої освіти.

Структуру освітньо-виховного середовища закладу професійної освіти можна представити поєднанням таких важливих взаємопов'язаних компонентів: просторово-семантичний, змістово-методичний та комунікативно-організаційний.

Просторово-семантичний включає предметну організацію життєвого простору учасників освітнього процесу (дизайн інтер'єру закладу, навчальних кабінетів, лабораторій, символи закладу, настінна інформація).

Змістово-методичний компонент охоплює концепції професійної підготовки, освітні програми, плани, навчально-методичне забезпечення, технології навчання тощо.

Відповідно комунікативно-організаційний компонент освітньо-виховного середовища відображає взаємодію учасників освітнього процесу, стиль спілкування, організаційні форми і методи (аудиторна, позааудиторна діяльність, студентські дослідницькі співтовариства, проблемні групи, студентське самоврядування, самоосвіта). Розглянемо виділені компоненти на прикладі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Змістово-методичний компонент освітнього середовища можна представити через реалізацію таких послідовних етапів: адаптаційно-професійний, локально-професійний, системно-професійний, реалізація яких здійснюється в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Адаптаційно-професійний етап передбачає вивчення студентами загальних психолого-педагогічних дисциплін і на цій основі формування професійно важливих ціннісних орієнтацій, мотивів оволодіння необхідними знаннями, вміннями і якостями (I-II курси).

Завдання етапу:

- Формувати суб'єктність майбутнього вчителя.
- Формувати професійно значимі цінності й мотиви оволодіння основами професійної діяльності.
- Сприяти засвоєнню інтегративних психолого-педагогічних знань про сутність та специфіку професійної діяльності вчителя.

Технології навчання: класичне лекційно-семінарське навчання з використанням аудіовізуальних технічних засобів; технологія роботи в «малих групах» («Педагогічна майстерня»); проектна технологія; технологія диференціації та індивідуалізації навчання)

Локально-професійний етап передбачає поглиблення та розширення професійно орієнтованих знань, формування необхідних професійно-педагогічних компетентностей у процесі навчальної, самоосвітньої діяльності та під час неперервної (навчальної) педагогічної практики (II і III курси навчання).

Завдання етапу:

- Формувати професійну суб'єктність майбутнього вчителя.
- Формувати базові, професійно-педагогічні компетентності.
- Формувати та апробувати особистісно-професійну стратегію студента в умовах професійного середовища.

Технології навчання: класичне лекційно-семінарське навчання з використанням аудіовізуальних технічних засобів; імітаційні, дидактичні ігри, проектна діяльність, науково-дослідницька діяльність, технологія роботи в «малих групах» («Педагогічна майстерня») тощо.

На *системно-професійному етапі* завершується формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи з освітнім рівнем бакалавр (IV курс).

Завдання етапу:

1. Організувати повноцінне застосування теоретичних базових знань майбутнього вчителя під час виробничої педагогічної практики.
2. Розвивати сформовані професійно значимі цінності та мотиви, розробка й апробація особистої професійної стратегії в умовах об'єктивних умов професійного середовища.
3. Формувати професійну суб'єктність майбутнього вчителя.

Технології навчання: робота у «малих групах», технологія диференціації та індивідуалізації навчання, пошуково-дослідницька технологія, технологія розв'язання педагогічних задач, технологія портфолію, дискусійні клуби.

У процесі навчання у закладі вищої освіти у здобувача освіти проходить професійне та особистісне самовизначення, здійснюється інтелектуально-моральний розвиток та фахова самореалізація під час практики. Важливо, щоб в основі цих процесів було покладено принципи педагогічного партнерства.

Під педагогічним партнерством закладу вищої освіти та здобувачем розуміється процес суб'єкт-суб'єктних відносин в організації та проведенні спільної ціннісно-орієнтованої діяльності, заснованої на конструктивному діалоговому спілкуванні, що розширює мотивоване розуміння ними освітнього процесу і призводить до якісних змін [4, с.62] Партнерські взаємини між учасниками освітнього процесу є однією з ключових засад якісного реформування української школи. І це не дивно, адже лише завдяки порозумінню, співпраці та підтримці кожного учасника можна досягти позитивного результату. Педагогіка партнерства є актуальною для всіх рівнів освіти, зокрема і вищої професійної. Освітнє середовище закладу вищої освіти має будуватися на засадах партнерської взаємодії суб'єктів освіти. Такий підхід дає можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме впроваджувати, краще розуміти її вподобання професійні та життєві орієнтири.

Якраз в основу комунікативно-організаційного компоненту і покладено принципи педагогіки партнерської співпраці усіх учасників освітнього процесу (здобувачів освіти, викладачів, методистів, роботодавців, представників громадськості тощо).

Комунікативно-організаційний компонент освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти можна представити схематично (див. рис. 1).

Рис. 1. Комунікативно-організаційний компонент освітнього середовища закладу вищої освіти

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи є комплексним педагогічним процесом формування професійної компетентності, що відбувається в сприятливих умовах технологічного та науково-методичного забезпечення фахової підготовки в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Сучасні завдання реформування системи освіти, впровадження концепції Нової української школи вимагають від закладу вищої освіти створення такого освітнього середовища, яке б забезпечило формування професіонала з необхідними професійними компетентностями, мобільного, здатного самостійно приймати відповідальні рішення, реалізовувати їх у конкретних професійних умовах партнерської співпраці з учасниками освітнього процесу. Перспективними напрямками дослідження освітнього середовища закладу вищої освіти є вивчення та аналіз його потенційних поліфункціональних можливостей для розв'язання актуальних завдань професійної освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Братко М.В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2015. Вип.135. С. 67-72. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5576/6/M_Bratko_Nz_p_2015_135.pdf.
2. Вітвицька С. С. Педагогічні умови ефективності навчальної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Вип. 1 (108). 2022. С. 123-137.
3. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
4. Тадеуш О. М. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Вип. (33). С. 57-69.
5. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: дис. ... докт. пед. наук. Умань, 2015. 544 с.

Галина КОЗЛАКОВА
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
galina_158@ukr.net

СУЧАСНИЙ СТАН ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ І СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Дану статтю присвячено розгляду історичних і педагогічних умов розвитку системи освіти і суспільства в цілому, що призвели до появи зовсім нових поглядів на роль та якість обчислювальної техніки, автоматизованих систем управління, використання програмного забезпечення і масивів інформаційних даних.

Названі компоненти по-новому вплинули на стан щоденної комунікації між людьми, зокрема учнями і учителями, студентами і викладачами, службовцями і керівниками, батьками і дітьми. Попередні назви таких комунікацій, а саме використання ПЕОМ у навчанні, комп'ютеризація, інформатизація, створення баз даних навчального і наукового призначення тощо, все це об'єдналось у новітньому понятті «діджиталізація».

Розуміння важливості цього поняття викликало потребу у створенні нового Міністерства цифрової трансформації України, яке очолив Михайло Федоров.

Необхідність популяризувати діяльність даного міністерства, його керівництва і перших успішних результатів їх діяльності, усвідомлення про зміну поглядів на викладання інформатики у загальноосвітній школі і підготовки нових кадрів для сфери ІКТ в університетах призвела до підготовки цієї статті, в якій використано матеріали декількох інтерв'ю Міністра у відкритих джерелах.

Ключові слова: *автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація, застосування комп'ютерів у навчальному процесі, нові кадри для ІКТ, діджиталізація, модернізація суспільних комунікацій.*

This article is devoted to analyze of historical and pedagogical conditions of system of education development with influence of information and computer technologies. At the same time the society communications were changed too. These activities were connected with creation of some new views to role and quality of computer techniques, automatically systems, using of software and files of information.

These components created new every day communications between people, pupils and teachers, students and educators, managers and workers, relatives and children so on.

The previous names of these communications such as: using personal computers in education, computerization, informatization, creation of date bases for using in study and science work so on, were changed and connected in new phenomenon – “digitalization”. An understanding of actuality of this phenomenon in Ukraine came to creation of new Ministry – Ministry of Digital Transformation, the leader of which is Michael Fedorov.

The necessity of popularization of this ministry activity, it's leaders and successful results of work, understanding of new methods of informatics study at secondary schools and training of students at universities – all these content the reason of this article preparation. An Author used some materials from interviews of Minister Fedorov that were published in open resources.

Represented materials by our mind will be interested for further discussion among students, postgraduates, educators and scientists.

Key words: automatization, computerization, informatization, using computer in study and science, new personal for ICT, digitalization, modernization of socially communication.

ВСТУП, АКТУАЛЬНІСТЬ.

Україна всесвітньо відома як держава, в якій одним із перших розпочав діяльність Обчислювальний центр Академії наук, який за деякий час перетворено в Інститут Кібернетики. У цьому інституті створено одну з перших електронних обчислювальних машин (далі ЕОМ), опрацьовано варіанти малих ЕОМ і програмного забезпечення до них. Із часом Інститут Кібернетики АН України отримав назву академіка В.М. Глушкова, який був його засновником і багаторічним керівником. У серпні 2023 р. має бути відзначено 100-річчя з дня народження видатного українського ученого.

Авторка статті була свідком і учасницею багатьох процесів, пов'язаних зі становленням кібернетики як науки і підготовки кадрів в НТУУ «Київський політехнічний інститут» на факультеті інформатики та обчислювальної техніки у 70-х – 90-х роках минулого століття.

Багато наших досліджень присвячено різним етапам використання ЕОМ у навчальному процесі, проведенню науково-методичних конференцій, підготовці науково-педагогічних кадрів з інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Саме цей досвід спонукає нас доповнити попередні розвідки також аналізом сучасного стану інформатизації освіти і суспільства, що пов'язаний з появою поняття «діджиталізація». Для слов'янських мов, на наш погляд, краще підійшов би термін «цифровізація», проте і той, і другий терміни фактично стали синонімами назви праці академіка В.М. Глушкова [1] «Безпаперова інформатика».

Дану статтю присвячено розгляду історичних і педагогічних умов модернізації системи освіти і суспільства в Україні, що призвели до появи зовсім нових поглядів на способи використання, значення, роль та якість засобів електронної обчислювальної техніки, програмного та інформаційного забезпечення, а також створення, використання і збереження масивів інформаційних даних.

Названі компоненти по-новому вплинули на стан щоденної комунікації між людьми, зокрема між учнями і учителями, студентами і викладачами, службовцями і керівниками, батьками і дітьми. Попередні назви таких комунікацій, а саме використання ЕОМ у навчанні, комп'ютеризація, інформатизація, створення баз даних навчального і наукового призначення тощо, все це об'єднується у новітньому понятті «діджиталізація» або цифровізація.

Розуміння важливості цього поняття і врахування його важливості у житті суспільства викликали потребу у створенні нового Міністерства цифрової трансформації України, яке очолив Михайло Федоров. Доцільність популяризації планів роботи даного міністерства, його керівництва і перших успішних результатів їх діяльності, усвідомлення про зміну поглядів на викладання інформатики у загальноосвітній школі і підготовки нових кадрів для сфери ІКТ в університетах викликала необхідність у підготовці даної статті, в якій частково використано матеріали декількох інтерв'ю міністра Михайла Федорова у відкритих джерелах [4-5].

Звичайно, хотілося б звернути увагу фахівців з навчально-методичної справи, які працюють в Інституті модернізації змісту освіти МОН України, на необхідність передбачити у річних планах видання навчальних посібників і методичних розробок з нової актуальної тематики, навіть оголосити конкурс на підготовку таких матеріалів, що успішно практикувалося наприкінці минулого століття.

1. Історичні передумови сучасного стану інформатизації.

На початку 80-х років минулого століття розпочато створення навчально-методичних лабораторій (НМЛ) комп'ютерних технологій навчання у більшості регіональних інститутів, зокрема Львівському національному університеті імені Івана Франка, Одеському інституті інженерів морського флоту (ОІМФ), Дніпропетровському гірничому інституті тощо (назви ВНЗ надано у редакціях того часу).

Координатором діяльності названих лабораторій стала НМЛ у структурі Навчально-методичного кабінету з вищої освіти Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України, у складі якої працювала авторка статті. Серед обов'язків співробітників лабораторії було вивчення досвіду методичної роботи на місцях, тобто в регіонах, організація науково-практичних конференцій, підготовка до видання навчальних посібників і методичних рекомендацій тощо.

Необхідно відзначити найактивну діяльність представника ОІМФ професора І.І. Мархеля, який організував понад 15 таких конференцій та сприяв виданню матеріалів доповідей їх учасників.

Після об'єднання двох освітніх міністерств у 1993 р. було створено Інститут інформаційних технологій АПН України та Науково-методичний центр засобів навчання, які взяли на себе виконання досліджень з названої вище тематики.

У той же час в НТУУ-КПІ факультет систем управління (ФСУ) змінив назву на факультет інформатики та обчислювальної техніки (ФІОТ). Також змінювалися назви спеціальностей, за якими навчались студенти на чотирьох кафедрах факультету: управління в технічних системах, автоматизовані системи управління підприємствами, комп'ютеризовані системи і робототехніка тощо.

Викладачі факультету створювали автоматизовані навчальні курси з вивчення фахових дисциплін, які пізніше були використані для дистанційного навчання.

Отже поняття **Автоматизація, Комп'ютеризація** набували реального сенсу у навчальному процесі і формуванні професійних знань майбутніх фахівців з ІКТ.

Створення локальних університетських мереж та поступове об'єднання їх у Всесвітню мережу Інтернет сприяло формуванню нових відомостей про систему освіти, забезпеченню доступу до навчання в будь-який час та у будь-якому місці.

Обов'язкове відвідання навчальних занять замінено на індивідуальні графіки навчання та самостійний вибір студентів [7].

Інформатизація, Інтернетизація. За період понад 30 років, коли розпочато використання Інтернет, соціальних мереж, мобільного зв'язку виникли зовсім нові умови фізичного і психічного розвитку дітей, підлітків і студентської молоді.

Термін «інформатизація» набув розповсюдження у зв'язку зі змінами у назвах деяких кафедр, наприклад, методики навчання математики та інформаційних технологій, прикладних проблем фізики та інформатизації навчання тощо.

Термін «інтернетизація», на наш погляд, не знайшов розповсюдження, тому що раніше більш широкого змісту набули терміни «Інтернет-освіта», «Інтернет-навчання», «Викладання в Інтернет» та інші. Докладно досліджувалися психологами різноманітні небезпеки для дітей, які самостійно занурювалися у соціальні мережі та забували про реальні контакти з однокласниками [6].

Важливою умовою успішного навчання школярів і студентів та їхньої безпеки в Інтернет необхідно назвати цифрову компетентність (ІКТ-компетентність), показники якої опрацьовано по чотирьох сферах, а саме: рівень контенту (зміст), рівень комунікації, рівень

споживання і технічний рівень. Бажано навчити представників нових поколінь, які вважають, що Інтернет був завжди, правилам безпечної поведінки і захисту власної ідентичності при використанні різних Інтернет-ресурсів. Тому підвищення цифрової компетентності (ІКТ-компетентності або цифровізаційної компетентності) учнів, вчителів, батьків, студентів, викладачів на початку кожного навчального року стає важливим завданням для усіх педагогічних колективів.

2. Вплив інформаційних технологій на систему освіти

Слід зазначити, що набутий раніше досвід використання персональних комп'ютерів, засобів Інтернет, проведення Web-семінарів навчального призначення, елементів дистанційного навчання [8] фактично підготували майже усіх учасників навчального процесу до роботи он-лайн спочатку в умовах ковідного карантину, а потім в умовах воєнного часу та постійних повітряних тривог.

Викладачі і студенти факультетів природничо-математичного профілю і технічного спрямування значно легше сприйняли цей перехід. Проте для викладачів гуманітарного профілю (наприклад, факультету лінгвістики) прийшлося організувати додаткове навчання і підвищення кваліфікації на базі Українського інституту дистанційного навчання як підрозділу НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» (далі НТУУ-КПІ).

Можна дискутувати з приводу якості навчання учнів і студентів, набутої у такому режимі, проте для молодших школярів виявилась доцільною додаткова робота з ними батьків або інших родичів. Для студентів посилилась власна відповідальність за додаткове навчання за рахунок самостійної роботи.

Викладачі і студенти НТУУ КПІ використовують власні розробки програм конференц-навчання, а також ті, що використовують програмне забезпечення відомих фірм, зокрема Zoom, Classroom тощо [8, 10].

Раніше розроблені та апробовані викладачами автоматизовані навчальні курси зі своїх дисциплін також знайшли достойне застосування в он-лайн навчанні. Фактично кожен викладач опрацював індивідуальну методика такого навчання як у частині забезпечення студентів матеріалами лекцій, виконання практичних і лабораторних робіт, так і організації контролю знань у вигляді рефератів, заліків тощо.

Ефект від застосування цих методів і методик та їх впливу на якість результатів освіти заслуговують на обговорення науковців і методистів, а можливо потребують розроблення спеціальних стандартизованих сценаріїв проведення он-лайн занять з різних дисциплін для студентів різних спеціальностей.

3. Нові проблеми і перспективи.

3.1. Для багатьох людей не має сумніву, що з появою смартфона у нашому повсякденному житті з'явилися нові проблеми, схожі із клопотами про малу дитину. Назвемо деякі них:

- а) побоювання, що смартфон може впасти і розбитися або пошкодити себе;
- б) необхідність пам'ятати, що смартфон має бути постійно достатньо зарядженим (тобто нагодованим, як дитина);
- в) очікування того, що смартфон самостійно навчиться чогось нового, що нам не зрозуміло і треба цю дію опанувувати разом;
- г) необхідність час від часу оновлювати внутрішнє програмне забезпечення або перезавантажувати його через Інтернет (це нагадує купівлю нового одягу, тому що дитина виросла зі старого);

д) потреба відкликатись на кожен звук від смартфона, тобто відповідати на смс-повідомлення, Viber-повідомлення тощо (що нагадує відгук на кожний звук або виклик від малої дитини).

Можна цей перелік продовжувати, але заперечувати наявність нових турбот про смартфон, наче про живу істоту, не має сенсу.

Використання нових мобільних електронних пристроїв (МЕП), про які написано авторкою у роботі [9], до різних видів діяльності, зокрема: організації навчання, розумової праці, забезпечення постійних контактів батьків і дітей, покращення повсякденного життя тощо, все більше наближується за змістом і стратегією до можливостей спілкування зі штучним інтелектом.

3.2. Якщо раніше можна було дискутувати про особливості періоду до комп'ютерних часів, потім часів персональних комп'ютерів, зараз нам необхідно погодитись з існуванням суспільства в епоху смартфонів. Опануванню роботи на великих і персональних комп'ютерах нас навчали на уроках інформатики у середній школі, на лекціях в інститутах і університетах.

Зараз опанування смартфонів має відмінності для молоді і старших людей. Не завантажений непотрібною інформацією мозок молодої людини швидко опановує технології використання смартфона для навчання, одержання інформації і розваг. Старші за віком люди не мають такої швидкості мислення, а тому просто зупиняються на використанні кнопочкових мобільних телефонів.

Тому в Інтернет пропонуються різні платні курси, що видають сертифікати про освоєння певного рівня навчання роботи на смартфонах. Потрібні спеціальні розділи і лабораторні роботи на заняттях з інформатики, що забезпечують певний рівень інформаційної культури учнів і студентів, тобто рівень умінь і навичок з діджиталізації, зокрема роботи зі смартфонами.

3.3. Щодо технічного забезпечення усіх членів суспільства, які бажають мати нові сучасні смартфони. Нажаль, ми пам'ятаємо часи, коли Міністерство освіти обіцяло кожній сільській школі комп'ютер, потім кожному учню – персональний комп'ютер. Нещодавно оголошено про замовлення пенсіонерами смартфонів для власного користування (за рахунок держави або пенсійного фонду?).

У всіх випадках, поки сім'я, в якій підростає учень, або живе пенсіонер, який не хоче старіти одинаком, поки ця сім'я не візьме на себе витрати на купівлю смартфона за свій рахунок, проблема не вирішується. Те саме і з сільською школою: поки про неї не згадає фінансово забезпечений випускник, який візьме шефство над рідною школою і подарує учням комп'ютерний клас.

Зрозуміло, що у період воєнних дій держава не має можливості на додаткові фінансові витрати, але проблема технічного забезпечення шкіл і університетів сучасними технічними засобами навчання, тобто комп'ютерами і смартфонами залишається актуальною постійно.

У одному з інтерв'ю Міністр наголошує на подоланні цифрової нерівності, але для цього необхідно навчати і населення країни. Частина громадян, які мають смартфони, вже можуть скористатися перевагами «Дії», а інші, переважно люди похилого віку залишаються осторонь їх використання. Це несправедливо, у цьому полягає соціальна нерівність, яку необхідно ліквідувати.

Тому ініціатива Президента України про забезпечення вакцинованих людей старшого віку смартфонами допоможе цим людям отримувати державні послуги не виходячи з дому.

У 2022-2023 рр. Міністерством цифрової трансформації (Мінцифри) заплановано опрацювання понад 12 послуг, що їх громадяни України зможуть одержувати через «Дію», серед них оформлення доручення на водіння власного авто, зміна місця реєстрації тощо. Дуже важливим виявився новий розділ «Опитування», за допомогою якого громадяни можуть впливати на рішення влади. До початку війни проведено два опитування, а саме: яка нова цифрова послуга найкорисніша та як назвати новий проект президента про забезпечення людей похилого віку смартфонами.

Актуальними для суспільства стають цифрові послуги, що в «Дії» оформлюються без участі чиновників і походів громадян по інстанціям:

Є-соціальний захист – програма, що допомагає оформлювати пенсію, соціальну допомогу, різні пільги; Є-зайнятість – можливість громадянина знайти роботу без відвідування Фонду зайнятості; Є-підприємець – програма, що дозволить представникам українського бізнесу отримувати увесь комплекс послуг, ліцензій і дозволів на початок організації власної справи. Отже, діяльність Мінцифри багато у чому оновлює та осучаснює життя суспільства.

3.4. Новий спецкурс для магістрантів.

У зв'язку з успішним просуванням у суспільстві досягнень Міністерства цифрової трансформації, на нашу думку, настав час, коли студентам старших курсів педагогічних та ІТ-спеціальностей можна запропонувати новий «Спецкурс для магістрантів з новітніх інформаційних технологій і цифрової трансформації».

Наведемо орієнтовний тематичний план цього спецкурсу.

Тема 1. Вступ, актуальність вивчення, очікувані результати.

Тема 2. Створення нового міністерства цифрової трансформації, мета і завдання – діджиталізація державних послуг.

Тема 3. Основні здобутки за три роки.

Тема 4. Актуальні розробки «Дія», «Дія-сіту», E-military/

Тема 5. Кібернетична безпека, хмарні технології.

Тема 6. Нові вимоги до підготовки ІКТ-кадрів.

Тема 7. Співпраця з колегами з Європейських країн.

Тема 8. Перспективні плани діяльності міністерства.

Тема 9. Оглядова лекція, рекомендації до підготовки реферату.

Рекомендована література. Використані Е-джерела.

За даним переліком із розрахунку по дві навчальні години на кожну тему можна організувати 36-ти годинний навчальний курс з урахуванням 18 годин на лабораторні або практичні заняття.

Тематику залікових робіт можна запропонувати як опрацювання методичних порад до використання кожної нової розробки Міністерства на практиці людьми з різним рівнем ІКТ-підготовки.

Дуже цікавими можуть бути педагогічні і психологічні дослідження за відгуками користувачів конкретних розробок.

Наведена орієнтовна програма спецкурсу може бути не тільки рекламою для Міністерства цифрової трансформації, а також корисним доповненням змісту (контенту) підготовки фахівців з ІКТ-спеціальностей.

ВИСНОВКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ.

1.Матеріали газетних інтерв'ю Міністра [4, 5] опубліковано саме перед початком війни, тому можливо не все, що заявлено, відбулося у 2022 р. У січні 2023 р. Михайло

Федоров вже як Віце прем'єр надав інтерв'ю ведучому каналу ОК-Talk, в якому ще раз підкреслив важливі плани на 2023 рік. Серед них декілька, а саме: аналіз управлінських рішень; кібернетична безпека, зокрема Закон про «хмари», в яких зберігається інформація з різних реєстрів; розвиток людського капіталу, тобто подолання цифрової нерівності; доступ до Інтернету усіх бажаючих громадян України та багато іншого.

Не має сумніву, що студенти старших курсів, аспіранти і випускники НТУУ-КПІ вже зараз готові брати активну участь у роботі Міністерства цифрової трансформації.

2. Зміни в управлінській сфері поступово відбуваються в Україні. Зараз у кожному з 19 міністерств призначено заступника з цифрової трансформації. Цих заступників призначають спільним наказом Мінцифри і профільного міністерства. Тобто зараз у кожному міністерстві працює людина, яка має розуміти, яким чином послуги міністерства можуть бути дешевше, швидше та ефективніше. Крім того, цей заступник має дбати про те, щоби усі працівники міністерства приймали рішення на основі якісно зібраних даних. Все це дозволить паралельно працювати по усіх напрямках інфраструктури держави.

Далі мають призначатися заступники з цифрової трансформації для голів обласних адміністрацій в регіонах, а також керівників підприємств, вищих навчальних закладів тощо.

3. Інформатику у школах, на думку Міністра, необхідно викладати інакше, ніж це здійснюється зараз. Інформатика має навчити дітей використанню Інтернету для власного розвитку і досягнення особистих освітніх цілей. Дуже важливо навчити дітей аналізувати інформацію, відрізнити достовірну інформацію від фальшивої.

У Інтернеті багато різноманітної інформації, головне правильно її використовувати, а не бездумно грати в ігри і дивитись серіали про чуже життя. Міністр підкреслює, що основна задача учителів на уроках інформатики полягає у підготованні дітей до життя у новому цифровому світі, а не просто розповідати, чим відрізняється ноутбук від мобільного телефону або смартфона.

Проте ми реально оцінюємо, що живемо поки що у вік панування електрики, без якої все, що накопичено в Інтернеті, стає недоступним. Тому для кожного учня, студента, аспіранта найкращим помічником має бути надрукована навчальна книжка за фахом, до якої можна звернутись у будь-якій час.

4. У процесі підготовки ІТ спеціалістів у вищих школах також очікуються зміни. Вони передбачають 15 кроків реформування ІТ-освіти, що заплановано на наступний рік, мають на увазі середня, вища і неформальна освіта. У вищій освіті передбачається багато інновацій, зокрема фінансова автономія вищих закладів освіти, які зможуть самостійно розподіляти гроші і наймати викладачів, у тому числі іноземних. Це надасть можливість представникам бізнесу виконувати додаткові інвестиції в діяльність університети.

Істотно, що планується оновлення змісту класифікаторів професій та зміни у назвах спеціальностей.

На завершення нашого огляду зазначимо, що дійсно ми живемо в епоху великих змін, зокрема освітніх, соціальних, політичних, управлінських. Такі зміни спонукають педагогів і науковців до нового осмислення методів виховання і навчання школярів і студентів у новому світі цифрових та інформаційних технологій.

Сподіваємось, для цього знайдуться і освітні, і фінансові, і інтелектуальні можливості і ресурси, тому що маємо наочне підтвердження мудрого висловлення відомого філософа, академіка І.А. Зязюна: «Бо у тому є потреба суспільства».

Список використаних джерел та літератури

1. Глушков В.М. Основы безбумажной информатики. // М.: Наука. Глав. ред. физико-матем. литературы, 1982. 552 с.
2. Internet in Education. Support Materials for Educators. / Project coordinator Azar Khannanov. М.: UNESCO, Institute of Information Technologies in Education. 2003. 182 p.
3. Жалдак М.І., Морзе Н.В., Рамський Ю.С. Двадцять років становлення і розвитку методичної системи навчання інформатики в школі та педагогічному університеті // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2005. №5. С. 12-19.
4. Богданова Оксана. Ми хочемо оцифрувати усі послуги до кінця 2023 р. Газета «Комсомольська правда», 30 грудня 2021 р. - 6 січня 2022 р. С. 10-11. Велике інтерв'ю з Михайлом Федоровим.
5. Нестеренко Ганна. «Дія» в дії: як цифровізація змінює життя українців. Газета «Комсомольська правда», 17-24 лютого 2022 р. С.7.
6. Макеєва А. Маленькие дети не попадайтесь в сети. // Газета «Комсомольская правда в Украине». 25 августа-1 сентября 2016 г. С.8. www.kp.ua
7. Козлакова Г.О. Четверть віку з Інтернет: досягнення і виклики для освітнього середовища / Галина Козлакова. // Креативна педагогіка: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка. 2016. № 11. С. 23-35.
8. Дистанційна вища технічна освіта в умовах карантину. / Кол. авторів: Козлакова Г.О., Коваленко О.М., Іванова Ю.І. та ін. // Вища освіта України. 2020. № 2. С. 67-74.
9. Козлакова Г.О. Мобільні електронні пристрої: можливості використання в освітньому процесі. / Г.О. Козлакова. // Проблеми освіти. Вип. 88 (част.1). Вінниця: Вид-во Нілан-Лтд. 2018. С. 238-245.
10. Ставицька І.В. Особливості організації і проведення вебінарів з іншомовної тематики у технічному університеті. / Козлакова Г.О., Ставицька І.В. // Вища освіта України. 2015. № 3, додаток 1. Тематичний випуск «Інтеграція вищої освіти і науки». С. 93-97.

Ольга РУДЮК,
кандидат філологічних наук,
викладач української мови та
зарубіжної літератури,
(ВСП «ЖТЕФК ДТЕУ»)
olunkabuz7@gmail.com

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті звернено увагу на важливість оволодіння перспективними технологіями навчання зарубіжної літератури. Дієвими є творчо-розвивальні технології, мета яких – забезпечити активізацію і розвиток інтелекту та творчого мислення. Досить перспективним є використання ігрових технологій на заняттях зарубіжної літератури. Через художньо-словесні ігри відбувається тренінг літературних компетентностей. Деякі з найпопулярніших технологій, які можна застосовувати на заняттях із зарубіжної літератури: використання Інтернету, електронних баз даних, форуму для пошуку. Завдяки цьому студенти можуть отримати доступ до різних матеріалів і джерел інформації, електронних книжок та аудіозаписів. У такий спосіб викладачі заохочують учнів читати електронні книги або прослуховувати аудіозаписи, щоб зробити читання доступним і цікавим для всіх студентів. Відео та мультимедійні презентації, створення відео чи аудіозаписів доповнюють художній аналіз літературних творів, сприяють детальнішому розкриттю літературного контексту. Викладачі також можуть створювати віртуальні групи або форуми, вести відеоблоги для студентства з метою обговорення книг і авторів. Це сприяє обміну думками, аналізу та засвоєнню поетики літературних творів.

Ключові слова: загальнопедагогічні технології, технологія блочного навчання, технологія ситуативного навчання, інтерактивне навчання, ігрові технології, ділова гра .

The use of interactive technologies can increase interest in literature. Students become more active and participate in the discussion of class issues with the help of multimedia tools and material visualization, creating their own drawings or projects. It should be noted that the successful use of innovations and technologies in literature classes depends entirely on the results of cooperation between the teacher and students. Therefore, it is important to carefully choose and organize the tools that best meet the specific requirements and needs of the groups. Here are some of the most popular technologies that can be used in a foreign literature class: the use of the Internet, electronic databases, a forum for searching and discussing literary works. Thanks to this, students can access various materials and sources of information, e-books and audio recordings. Teachers can encourage students to read e-books or listen to audio recordings to make reading accessible and interesting for all students, including those with reading difficulties. Videos and multimedia presentations: Creating videos or audio recordings complements the artistic analysis of literary works or literary context, can help students better understand the material and make it more accessible. Teachers can also create virtual groups or forums to discuss books and authors. It promotes the exchange of ideas, analysis and discussion of literary works among students. Online testing and questionnaires can help the teacher to explore the progress of the students and adapt to the learning processes that they need. Important and effective are creative and developmental learning technologies in the course of foreign literature. Their purpose is to ensure activation and

development of intelligence and creative thinking. As an example, students submit a portfolio - a thematic information folder based on the work of authors belonging to various national literatures. You can also use watching videos to activate creative thinking about the structure and poetics of works of art. Teams are created, whose representatives independently search for answers to questions from the theory of literature. The purpose of conducting game classes is to repeat and generalize what has been learned and to create an optimistic atmosphere in the lesson. In order to check knowledge of the plot nuances of the text, you can play the educational game "I believe - I don't believe" with students, which at the same time will provide an optimistic background for learning.

Keywords: *general pedagogical technologies, block learning technology, situational learning technology, interactive learning, game technologies, business game.*

Сучасні тенденції в методиці викладання зарубіжної літератури актуалізують технологію ситуативного навчання – використання проблемних ситуацій у педагогічному процесі. Аспекти використання ІКТ у навчанні літератури вивчали О. Авраменко, Г. Бійчук. До проблеми застосування комп'ютерних технологій та Інтернет-ресурсів у наукових працях звертались О. Дем'яненко, О. Ісаєва, В. Коханова, Є. Полат, Д. Рудакова, О. Святенко, В. Шуляр. Як зауважила О. Кучерук, у межах інтерактивного навчання можна використовувати різні стратегії, що визначають загальний підхід до організації освітнього процесу й передбачають застосування продуктивних методів. Для інтерактивного навчання актуальними передусім є взаємодіючі стратегії, пов'язані з роботою в групах, парах тощо [4, с. 73].

Мета статті – розкрити значення загальнопедагогічних технологій на заняттях із зарубіжної літератури, довести доцільність їх застосування під час вивчення особливостей літературного процесу.

Поглиблення та систематизацію знань на заняттях зарубіжної літератури може бути реалізовано завдяки технології блочного навчання, за якою первинно має сформуватись загальне уявлення про зміст теми. Далі теми студентами вивчаються поступово – логічно завершеними блоками. Як підсумок опрацьованого матеріалу, студенти готують творчі звіти, що передбачають комплексне осмислення творчої манери автора та стильових рис його творів.

Важливими та дієвими є творчо-розвивальні технології навчання у курсі зарубіжної літератури. Їх мета – забезпечити активізацію і розвиток інтелекту та творчого мислення. Як приклад, студенти подають портфоліо – тематичну інформаційну папку за творчістю авторів, їх приналежністю до різних національних літератур. Також можна застосувати перегляд відеосюжетів для активізації творчої думки щодо структури та поетики художніх творів.

Евристична навчальна діяльність завдяки створенню проблемних ситуацій активізує творчу та організаційну компетенції. Навчальна проблема на занятті зарубіжної літератури може бути оформлена у вигляді запитань чи завдань, наприклад:

- Як літературна містифікація вплинула на становлення творчої особистості Проспера Меріме?

- Чому суперечливим є питання щодо сліпоти Гомера?

- Чому у більшості детективних новел Едгара По містичні назви й жодної містики у змісті цих творів?

- Чи є чітко окресленим жіночий образ у сонетах Вільяма Шекспіра?

- Напишіть твір-поезію на тему «Беатріче – єдина муза Данте Аліг'єрі».

- Спробуйте використати асоціації для характеристики середньовічного автора.
- Чи можливо створити неповторний сюжет?

Відповіді на вищезазначені питання формують у студентів стан задоволення позитивним результатом – ситуацію успіху.

Досить перспективним є використання ігрових технологій на заняттях зарубіжної літератури. Через художньо-словесну гру відбувається тренінг літературних компетентностей. Це може бути спонтанна «гра образами». Можна запропонувати студентам назвати кольори, запахи, звуки, які вони уявляють під час прослуховування сонетів Вільяма Шекспіра чи поезій Артюра Рембо.

Завдяки рольовій грі студент має можливість для об'єктивації та ідентифікації себе із персонажем, що сприяє розумінню авторського задуму, ґрунтовному закріпленню знань із теми заняття (цей задум може бути реалізовано на занятті з літератури при вивченні детективних оповідань, коли доречною буде рольова гра у формі судового засідання).

Перед вивченням нового матеріалу чи з метою закріплення його засвоєння доцільно організувати одну із форм інтерактивної роботи – круглий стіл. Наприклад, студенти сидять у колі, обговорюючи тему і доповнюючи її власними асоціаціями. Асоціативний метод у навчанні мови – спосіб взаємодії вчителя та учнів, що ґрунтується на встановленні асоціативних зв'язків між словами (висловами). Метод асоціацій відіграє суттєву роль у проблемному навчанні, розвивально-креативному, інтегрованому. Це пов'язано з тим, що асоціативні думки виникають у процесі такого навчання, коли вчитель пропонує не готовий план дій, а незаповнену чи заповнену частково матрицю і учень заповнює відсутні елементи, шукає можливі варіанти відповіді на основі подібності зовнішніх чи внутрішніх ознак мовних засобів, понять, явищ [4, с. 165]. Можна запропонувати студентам охарактеризувати образ жінки, який вони уявляють та формують у свідомості під час прослуховування сонетів Данте Аліґ'єрі чи Вільяма Шекспіра, визначивши у результаті конкретність чи узагальненість жіночого образу.

У практиці навчання літератури поширені лінгвістичні літературні загадки, кросворди, рольові та ділові ігри. Використання дидактичних ігор як організаційної форми та методу навчання дає змогу викликати інтерес до предмета, активізувати емоційну сферу, пізнавальну і мовленнєву діяльність, урізноманітнити навчально-виховний процес [4, с. 75]. З метою заглиблення в художній образ, формування здатності до «вживання в образ персонажа», тренінгу емпатії та комунікативних умінь учнів доречно застосовувати на заняттях з літератури елементи проблемно-рольової гри. Студенти можуть бути поділені на творчі групи «літературних героїв», «письменників» та «редакторів».

Навчальна комунікація у парах та групах може бути реалізована за допомогою гри у детективів. Переможцем є той, хто вгадує персонажа чи твір за допомогою мінімуму запитань.

З метою актуалізації навчального досвіду та творчого мислення студентів, формування мовлення та психологічної готовності спонтанно висловлювати думки, викладач виокремлює з колективу групи ведучих, персонажів та кореспондентів, створюючи прес-конференцію із героями творів. Формуються запитання за текстом, на вигадку, історичні та запитання до автора.

Вивчення та засвоєння понять і тенденцій літературного процесу у старших класах вимагає особливої уваги щодо розвитку аналітичних навичок та вміння інтерпретації, критичного та креативного типів мислення. Для розвитку здібностей і творчих умінь студентів велике значення відіграє проєктна технологія навчання як окрема складова

особистісно зорієнтованих та розвивальних загальнопедагогічних систем, що являє собою сукупність знань про послідовність дій і способів підготовки проекту [4, с. 78]. Відповідно до індивідуальних особливостей студентів та їхнього бажання рівні проектів можуть різнитись. Можна запропонувати спроектувати діалоги одній команді, а іншій, більш творчій, – слід спробувати перетворити вірш у драматичний епізод.

Технологія читання може значно збагатити процес навчання і зробити його цікавішим та ефективнішим. Ось деякі з найпопулярніших технологій, які можна застосувати на занятті із зарубіжної літератури: використання Інтернету, електронних баз даних, форуму для пошуку і обговорення літературних творів. Завдяки цьому студенти можуть отримати доступ до різних матеріалів і джерел інформації, електронних книжок та аудіозаписів. Викладачі можуть заохочувати учнів читати електронні книги або прослуховувати аудіозаписи, щоб зробити читання доступним і цікавим для всіх учнів, у тому числі для тих, хто має проблеми із читанням.

Перспективною є дослідницька технологія. До використання цієї технології спонукає постійний пошук учнями істини, зіставлення фактів, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків тощо. У педагогіці є думка, що в проектному навчанні учень – практичний діяч, а при застосуванні дослідницької технології він пробує себе в ролі вченого. [4, с. 82]. Викладачі також можуть створювати віртуальні групи або форуми для обговорення книжок і авторів. Це сприяє обміну думками, аналізу та обговоренню літературних творів серед студентів. Онлайн-тестування і анкетування можуть допомогти вчителю дослідити прогрес учнів і пристосуватися до навчальних процесів, які їм потрібні. Інтерактивний рух: застосування інтерактивних завдань і публічних ігор може зробити уроки літератури цікавішими та захоплюючими. Корисним є використання блогів та коментарів: студенти можуть створювати особисті блоги, де можна обмінюватися власними враженнями щодо теми заняття.

Викладачеві варто використовувати у своїй діяльності інтерактивні платформи та веб-сторінки: уявні екскурсії до літературних місць чи музеїв, пов'язані з авторами або темами художніх творів, коментувати художні особливості текстів на спеціальних літературних форумах або у соціальних мережах, використовувати відеоплівки, інтерактивні книжки та ігри. Ділова гра використовується, як правило, в старших класах. Наприклад, з метою вироблення риторичних навичок на уроках літератури доцільно моделювати й розігрувати уявні чи реальні ситуації (обравши для цього образ персонажа), що дає змогу ефективно збагатити мовленнєвий і життєвий досвід студентів. На заняттях з літератури по-різному використовується можливість ігор активізувати навчальний процес, зокрема викладачі практикують уроки і позакласні заходи у формі гри: „Що? Де? Коли?”, гра-подорож, ток-шоу, брейн-ринг.

У такий спосіб ігрове навчання забезпечує особистісно-діяльнісний характер творчорозвивальної освіти [4, с. 77]. Для прикладу, створюються команди, представники яких самостійно шукають відповіді на запитання з теорії літератури. Метою проведення ігрових занять є повторення та узагальнення вивченого та створення оптимістичної атмосфери на уроці. Задля перевірки знання сюжетних нюансів тексту можна зі студентами зіграти у навчальну гру «Вірю – не вірю», яка водночас забезпечить оптимістичний фон навчання.

Дієвим засобом навчання на занятті з літератури є організація творчої зустрічі, коли студенти мають змогу побачити чи послухати авторську інтерпретацію чи інших експертів у реальному часі, що можна організувати якнайкраще завдяки створенню відеоконференції.

Застосування інтерактивних технологій – необхідна умова для формування зацікавлення художнім світом твору. Студенти стають активнішими і беруть участь в

обговоренні питань заняття за допомогою мультимедійних інструментів та візуалізації матеріалу, створення власних малюнків чи проєктів. Успішне використання інновацій та технологій у навчанні на заняттях із літератури цілком залежить від результатів співпраці викладача і студентів, забезпечує формування творчої, успішної особистості майбутнього випускника.

Список використаних джерел та літератури

1. Волошина Н. Й. Перспективні педагогічні технології у практичній діяльності вчителя-філолога. *Зарубіжна література в школах України*, № 10, С. 2-3, 2006.
2. Гарна С. Ю. Розвиток полікультурної особистості учня на уроках літератури засобами ІКТ, Луцьк, 2012, С. 423-429.
3. Дем'яненко О. О. Теорія і практика медіаосвіти. Світова література та медіа середовище. *Всесвітня література в школах України*, № 2, С. 12-14, 2014.
4. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 132 с.

Нінель СИДОРЧУК,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет Імені Івана Франка)
sydorchukng@ukr.net

АКМЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

У статті обґрунтовано застосування акмеологічного підходу до вивчення становлення та розвитку особистості. Здійснено аналіз життя та діяльність видатної поетеси, прозаїні, драматургині, дитячої письменниці, публіцистки, редакторки та журналістки, талановитої педагогині, науковиці, активної громадської діячки, перекладачки, активної борчині за українську національну справу Олени Пчілки з опорою на базові принципи акмеологічного знання – стан, властивості, гармонія. Побудовано життєву акметраєкторію Олени Пчілки з урахуванням її багатоаспектної діяльності. Виокремлено чинники (особисті, особистісні, соціальні, освітні, виховні, технологічні тощо), що вплинули на формування феномену видатної співвітчизниці, її життєвий успіх.

Ключові слова: *Олена Пчілка, акмеологія, акмеологічний підхід, акметраєкторія.*

The article substantiates the application of the acmeological approach to the study of the formation and development of personality. An analysis of the life and activity of the outstanding poet, prose writer, playwright, children's writer, publicist, editor and journalist, talented teacher, scientist, active public figure, translator, active fighter for the Ukrainian national cause Olena Pchilka was carried out, based on the basic principles of acmeological knowledge – state, properties, harmony. The life trajectory of Olena Pchilka was built taking into account her multifaceted activities. The factors (personal, personal, social, educational, educational, technological, etc.) that influenced the formation of the phenomenon of an outstanding compatriot, her success in life are singled out.

Keywords: *Olena Pchilka, acmeology, acmeological approach, acmetrajectory.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Зміни в системі освіти є наслідком суспільно-економічних перетворень, що відбуваються в нашій країні зумовлюють нові вимоги суспільства до випускника закладу загальної середньої освіти і його соціально спрямованої діяльності. Очевидно, що виникає потреба у фахівцях, здатних досягати *високих життєвих та професійних успіхів*. Ця проблема стосується предмета акмеології освіти, основним завданням якої є педагогічний пошук шляхів розвитку потенційних можливостей для досягнення досконалості [15, с. 321-335].

Загальновідомо, що акмеологія є вченням про гармонійний та повноцінний і всебічний розвиток особистості на засадах новаторства, творчості й активності [4]. Методологічним підґрунтям використання акмеологічного знання у наукових розвідках є базові концепти *акмеологічного підходу*, ключовою ідеєю у контексті актуалізованої проблеми є об'єктивна і суб'єктивна значущість просування людини як суб'єкта своєї життєдіяльності до вершин

особистісного, професійного, духовно-морального та фізичного розвитку, її постійна спрямованість на неперервний саморозвиток і самовдосконалення [5].

Узагальнюючи висновки дослідників-акмеологів (Н. Кузьміна, А. Деркач, В. Гладкова, О. Дубасенюк, В. Огнев'юк та ін.), наголошуємо, що акмеологічну спрямованість наукового пошуку визначають за рядом ознак: комплексність вивчення та відновлення цілісності суб'єкта, який "набуває зрілості за умови дослідження його індивідних, особистісних та суб'єктно-діяльнісних характеристик в єдності з урахуванням наявних взаємозв'язків та опосередкувань" (А. Деркач, 2000); спрямованості у такий спосіб проведеного дослідження на досягнення ним (суб'єктом) вищих життєвих рівнів/циклів; використання отриманих результатів для прогнозування життєвої перспективи (досягнення життєвих "вершин/успіхів") будь-якого (відмінного від досліджуваного) суб'єкта.

Застосування окресленої наукової стратегії (яку часто називають стратегією акмеологічного спрямування особистості) відкриває, на нашу думку, нові шляхи мотивації особистості, стимулює розвиток її творчого потенціалу, сприяє виявленню й плідному використанню нею особистісних ресурсів.

За таких умов актуалізується проблема вивчення життєвої траєкторії конкретної особистості (конкретних особистостей) на засадах акмеологічного підходу, що дозволяє не тільки визначити її (особистості) життєві акме-вершини, але й: 1) окреслити умови, що вплинули на їх досягнення для організації власної акметраєкторії сучасною молодою людиною; 2) закласти підґрунтя для прогнозування іншими власних життєвих перспектив з чітким усвідомленням необхідності долаття життєвих бар'єрів (*ката* – руйнування) на шляху до успіху.

Цікавим у зазначеному контексті є життя видатної поетеси, прозаїні, драматургині, дитячої письменниці, публіцистки, редакторки та журналістки, талановитої педагогині, науковиці, активної громадської діячки, перекладачки, активної борчині за українську національну справу Ольги Петрівни Косач – Олени Пчілки.

Аналіз джерельної бази з проблеми дослідження показав, що значний інтерес до життєвої траєкторії на засадах біографічного підходу Олени Пчілки, становлення її світогляду, суспільно-політичних і філософських поглядів у своїх роботах виявляли І. Астапюк, І. Головаха, Ю. Дембовська, Д. Донцов, Н. Купрата, А. Чернишов та ін. Громадську діяльність, феміністичні погляди видатної жінки досліджували О. Кучеренко, М. Шевелева та ін., творчу спадщину – О. Коваленко, О. Яблонська та ін.

Мета статті. Незважаючи на значну кількість наукових робіт, феномен Олени Пчілки на засадах акмеологічного підходу не вивчався. Тому *метою* статті є: на основі акмеаналізу життя та багатоаспектної діяльності Олени Пчілки побудувати її життєву акметраєкторію та виявити впливові чинники (особисті, особистісні, соціальні, освітні, виховні, технологічні тощо), що забезпечили її життєвий успіх.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Життєвий потенціал людини являє собою багатовимірне явище (Сидорчук Н.Г., 2019), тому вивчення життя та діяльності особистості на засадах акмеологічного підходу передбачає концентрацію уваги на інтелектуальному, духовному, соціальному, фізичному, соматичному розвитку особистості, які існують у тісному взаємозв'язку і зумовлюють загальний рівень акмеологічної самореалізації особистості [16, с. 40-69].

Підґрунтям для реалізації наукового пошуку визначимо ключове положення акмеології про прояв природних потенціалів або обдарувань людини через типові стани, властивості, гармонізацію оточуючого середовища (Кузьміна, 2014), які визначаються через її базові спеціально-наукові принцип – *стан, властивості, гармонія*.

Детальна характеристика принципів акмеологічності неодноразово розглядалася у ряді наукових праць [5; 14, с. 14-20].

Так, *стан* визначають як певну характеристику будь-якої системи-моделі, яка відображає її різні ракурси-положення-конфігурації відносно тих чи інших координатних об'єктів екстросередовища та соціуму [17; 14, с. 14-20].

Якщо стан, як сутність буття, є матеріальною характеристикою, що розкриває внутрішню сторону об'єкта, то явище у формі певних *властивостей* окреслює зовнішню сторону об'єкта, що визначає необхідність здійснення подальшого аналізу явища та сутності. Принцип *властивостей* є свого роду критерієм відповідності між цілим і частинами індивідуального з загальнозначущими соціальними результатами [20, с. 135].

Гармонія, як принцип акмеологічності, – "об'єднання різних і протилежних сутностей (частин) в єдине ціле (в цілісність), на основі закономірностей (законів і правил)", що функціонує як динамічний результат якісної розбіжності протилежностей елементів ("акме" і "кате»). Цілісність гармонії (існуючої у гармонії структури), як зазначає А. Кузнецов, обумовлюється наявністю мети гармонізації певного явища або системи – у нашому випадку покрокове просування життєвою траєкторією, потреба жити у широкому розумінні (саме життя як мета) [10].

Найбільш простим прикладом розуміння життєздатності акмепринципів є характеристика на основі акмеаналізу всім відомої хімічної речовини, яка описується формулою H_2O та має назву оксид водню. Як відомо, у природі вона існує у трьох агрегатних *станах* – твердому (лід), рідкому (вода) і газоподібному (водяна пара). Разом з тим, у кожному конкретному стані оксид водню (одна й та сама речовина) проявляє певні (специфічні) *властивості*.

У *рідкому стані* (при середніх температурах, близько 20 °С) H_2O – це всім відома вода – прозора, безбарвна рідина без запаху і смаку, що при зниженні температури перетворюється на лід, а при підвищенні температури – перетворюється на пару та ін. [19].

При низьких температурах оксид водню H_2O набуває *твердого стану* – лід – речовина із скляним блиском, крихка, безбарвна, прозора, у значних скупченнях синювата, за температури 0°С плавиться, перетворюючись у воду та ін. [12].

При високих температурах (підігрівання води або льоду) оксид водню H_2O набуває *газоподібного стану* та перетворюється у водяну пару, яка не має кольору, смаку і запаху. Окрім відомих, водяна пара характеризується менш відомими властивостями: випаровування, сублімація, конденсація та ін., а, за умови зниження температури, перетворюється на воду або лід та ін. [21].

Зазначені *стани* оксиду водню Н₂О та його *властивості* у відповідних станах у природі *гармонізуються* певними умовами (обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється певні дії) [18]) – у нашому випадку змінами температурного режиму.

Отже, основоположними принципами дослідження та визначення показників акмеологічності процесів та явищ визначаємо: 1) *стан сутності* – досягнення найвищої досконалості; 2) *властивість* – як певні характеристики самовдосконалення; 3) *гармонія* – як значуща цілісність. З позицій зафіксованих принципів й розглянемо життя та діяльність Олени Пчілки.

Як зазначалося вище, досягнення найвищої досконалості у будь-якій галузі визначаються акмепринципом *стан* [11, с. 72]. Результатом акмеаналізу за окресленим принципом є побудова акметраєкторії на основі виділення та обґрунтування конкретних вершин у житті та діяльності досліджуваної особистості (частково акметраєкторія життя та діяльності Олени Пчілки зображена на рис. 1).

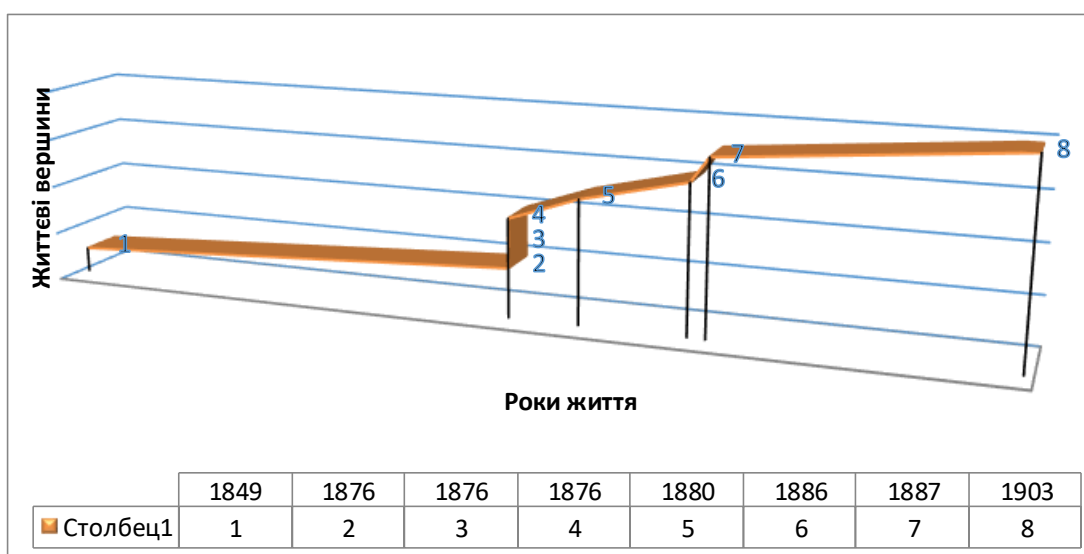

Рис. 1. Акметраєкторія життя та діяльності Олени Пчілки

Багатогранність феномену Олени Пчілки не дає можливості подати повний акмеаналіз її життя та діяльності у межах однієї статті. Покликаючись на роботи І. Астапюк, І. Головахи, Ю. Дембовської, Л. Дрофань та ін. окреслимо ряд базових вершин у житті та діяльності Олени Пчілки як письменниці та громадського діяча.

Вершина 1. Олена Петрівна Косач народилась 17 (29) червня 1849 року у місті Гадяч, Полтавській губернії у небагатій поміщицькій родині Драгоманових з добрими традиціями у ставленні до людей, до української книжки, до рідної мови.

Вершина 2. 1876 року вийшла книжка "Український народний орнамент", з якою письменниця здобула славу як перша знавчиня цього виду народного мистецтва.

Вершина 3. 1876 р. У Звягелі, на Волині, українські симпатії і творчі поривання Ольги ще більше міцніють. Волинь захопила її широкою українською стихією – гарною мовою, піснею, розкішною природою.

Вершина 4. У тому ж 1876 році у Києві виходить перший збірник українських візерунків "Украинский народный орнамент. Образцы вышивок, тканей и писанок". До цього збірника увійшов матеріал з усього Новоград-Волинського повіту, що сягнув аж до Поділля.

Вершина 5. У 1880 році на власні гроші Олена Пчілка видає "Співомовки" Степана Руданського і фактично рятує для людей творчу спадщину і пам'ять про цього талановитого, але майже забутого поета.

Вершина 6. З 1886 року виходить перша збірка поезій "Думки-мережанки".

Вершина 7. У 1887 році вперше в тогочасній Україні вийшов феміністичний альманах "Перший вінок" в співавторстві Олени Пчілки та Наталії Кобринської у Львові.

Вершина 8. 1903 року єдина з представників підросійської України попри заборони царської влади виступає українською мовою.

Вершина 9. У 1905 році Олена Пчілка в складі делегації особисто возила в Санкт-Петербург голові Комітету міністрів Російської імперії С.Ф. Вітте петицію з вимогою скасувати заборону на українські періодичні видання.

Вершина 10. 1906-1914 рр. видавниця журналу "Рідний край" з додатком "Молода Україна" (1908-1914), "Газети Гадяцького земства" (1917-1919).

Вершина 11. Ольга Петрівна стала першою жінкою-академіком. З 1925 року член-кореспондент Всеукраїнської академії наук, створеної після встановлення радянської влади. Працювала в різних наукових комісіях аж до смерті у 1930 році.

Узагальнюючи, наголошуємо, що впродовж усього життя Олена Пчілка досягала певних *акме* та неупинно просувалася траєкторією пошуку досконалості через роботу над собою, постійне шліфування ціннісних та світоглядних уявлень, культурних здобутків. За таких умов кожна вершина (*стан*) характеризується цілим комплексом *властивостей*, сформованих на базі природних задатків та у процесі життя та діяльності у соціумі. Саме властивості дозволяють суб'єкту на основі самопізнання і саморозвитку визначати джерело росту, силу розвитку, стверджуватися у власних досягненнях [3].

Так, базовими властивостями життєвого феномену Олени Пчілки називають її діяльність як сторітелерки; борчині за жіночі права; підприємщиці; менторки креативного хабу; популяризаторки українського за кордоном. Особливої уваги потребує визнання її життя та діяльності як рольової моделі та натхненниці сучасної молоді та жіноцтва.

Розкриємо суть кожної з названих властивостей, покликаючись на їх характеристику, подану на сторінці Facebook "Музей родини Косачів" [13].

1. Розвивалась у культурному проджект-менеджменті. Олена Пчілка *керувала*

літературно-громадським журналом "Рідний край", у якому, до того ж, була постійною авторкою публікацій. 16 травня 1907 року полтавська влада закрила часопис, тоді Олена Пчілка перевезла редакцію до Києва і на власні кошти утримувала її та видавала журнал до 1914 року. Вона забезпечила роботу "Рідного краю" і під час Першої світової війни, коли всю українську пресу заборонили. У 1915–1916 роках редакцію журналу знову довелося перевезти, тільки вже до Гадяча, на малу батьківщину Ольги Драгоманової. Так, завдяки їй "Рідний край" був найтривалішим журналістським проєктом на сході України на початку ХХ століття.

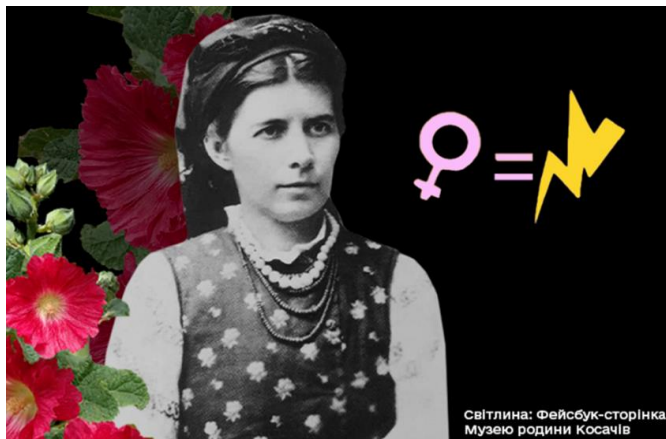

світлина: Фейсбук-сторінка Музею родини Косачів

Крім цього, з 1908 року Олена Пчілка почала видавати дитячий журнал "Молода Україна" як додаток до "Рідного краю". Вона звернулася до юних читачів: "Будемо розмовляти – розмовляти по-українському. Довго ми ждали сього. Всі діточки мають свою часопись: французи – французьку, німці – німецьку, отак і інші, тільки у нас не було своїх кубельців для українського слова. Тепер вони єсть. Просимо ж не цуратися нас, бо не подоба цуратися свого рідного слова! Воно любе, як материна ласка!" [22, с. 11-21.].

2. Просувала фем-ідеї. Олена Пчілка брала участь в українському жіночому русі та разом із Наталією Кобринською 1887 року *видала* альманах "Перший вінок", де були надруковані тексти лише жіночого авторства. Іван Франко назвав цей збірник одним із найкращих видань того десятиліття.

А на сторінках журналу "Рідний край", яким керувала Олена Пчілка, *висвітлювали* роботу жіночих організацій, можливості, які вони пропонували, та зарубіжний досвід фем-руху. У 1907 році опублікували звернення Ольги Косач про політичні та громадські права українських панянок, до якого авторка збрала 20 тисяч підписів [6].

3. Зналася на соцвідповідальності. Олена Пчілка *займалася меценатством*: перераховувала гроші на освітні й культурні потреби, створювала українські книгозбірні, підтримувала друкарство. Наприклад, фінансувала часопис Михайла Павлика й Івана Франка "Громадський голос", за власні кошти видавала "Співомовки" Степана Руданського та "Газету Гадяцького земства". Крім того, Олена Пчілка допомагала збирати гроші на створення музею на козацьких могилах під Берестечком і побудову храму.

Аби привернути увагу до цього питання, у журналі "Рідний край" вона надрукувала статтю Кліма Поліщука "Український музей на козацьких могилах під Берестечком" зі своїм коментарем до неї [1, с. 140-144].

4. Доводила, що наука – жіноча справа. З 1921 року й до останніх днів життя Олена Пчілка *працювала* у Всеукраїнській академії наук. Вона була членкинею кількох комісій: літературно-історичної, етнографічної, громадських течій і заходознавства. Як етнографиня написала мистецько-критичну працю "Українське селянське малювання на стінах" і розвідку "Українські народні легенди останнього часу" про символіку

придорожніх хрестів і обряд їх пошанування. Олена Пчілка також **збирала й опрацьовувала** фольклорні матеріали: українські народні пісні, приказки, загадки, примовляння, прикмети і звичаї, народні думи й легенди, колядки та щедрівки. Її записи народних мелодій увійшли до збірників Миколи Лисенка та Климента Квітки, етнографічні – до збірників Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Павла Житецького та Михайла Комарова, а мовний матеріал став частиною "Словника української мови", над яким Ольга Драгоманова-Косач працювала разом із Михайлом Старицьким. За останні роки своєї роботи вона надрукувала спогади про діячів української культури, зокрема про свого брата Михайла Драгоманова, та автобіографію [8, с. 103-109].

5. Популяризувала українське у світі. Довгий час Олена Пчілка **збирала** зразки вишивки, аналізувала їх, а згодом, у 1876 році, втілила свої напрацювання в роботі "Український народний орнамент". Цю працю оцінили не лише вітчизняні науковці, але й західноєвропейські. Так, у Парижі французькі професори Луї Леже й Альфред Рамбо навіть читали її в Академії образотворчого мистецтва. Пізніше, у 1879-му Ольга Драгоманова-Косач створила збірник орнаментів "Українські взори", який 1900 року показали на Всесвітній виставці в Парижі [2, с. 54-56.].

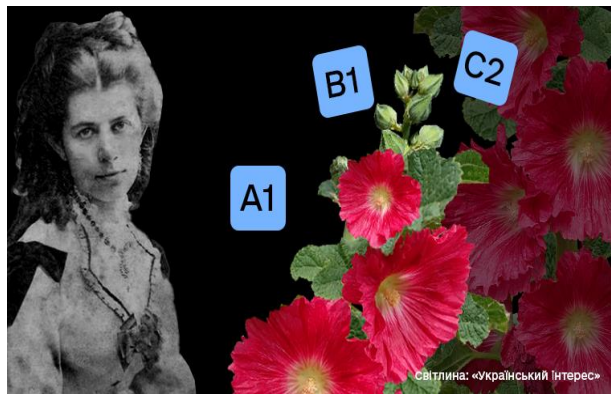
6. Менторила креативний хаб для молоді. З 1889 року почав працювати гурток "Література" або "Плеяда молодих українських літераторів", який очолили Олена Пчілка, Микола Лисенко й Михайло Старицький. Це була новітня школа для молоді, що допомагала реалізуватися юним письменникам, артистам, художникам. Плеядівців цікавили й соціально-політичні питання, як-от впровадження української мови у школах – такі "вольності» російська імперія не дозволяла, тому 1905 року діяльність гуртка заборонили за "неблагонадійність" [9, с. 33-53].

7. Потужно піарила Шевченка. Олена Пчілка чимало зробила для популяризації особистості та творчості Тараса Шевченка: розповідала про нього не лише в "Рідному краї", але й у журналі "Зоря", який видавали в Австро-Угорській імперії, організовувала заходи вшанування пам'яті поета, написала історико-літературне дослідження "Український національний скарб". А ще Олена Пчілка **брала участь** у засіданнях Об'єднаного комітету зі спорудження пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві, зокрема займалася питаннями розробки проекту й розташування пам'ятки [6].

8. Знала німецьку та французьку на рівні C1-C2. Олена Пчілка *навчалася* в Київському зразковому пансіоні шляхетних дівчат пані Нельговської – тут вона й опанувала французьку та німецьку мови. Одного разу вчитель німецької запропонував випускницям написати гумористичний твір. Оповідання Ольги про пригоди капелюшка юної панночки Гаркушевської йому настільки сподобалося, що учитель надрукував його в німецькому журналі "Für die Jugend" під назвою "Die Memuaren eines Huttes". А вже в дорослому віці Олена Пчілка перекладала твори Йоганна Гете та Віктора Гюго [8, с. 103-109].

9. Захищала українську на державному рівні. У 1904 році, після святкування 35-річчя літературної діяльності Івана Нечуя-Левицького, Олена Пчілка разом з іншими

учасниками підписала резолюцію, у якій зазначили, що через заборону української мови не лише українська інтелігенція не може висловлювати свої думки, а й увесь народ не має засобу пізнавати світ рідною мовою. Рік потому Ольга Драгоманова-Косач у складі української делегації на зустрічі в Санкт-Петербурзі з головою ради міністрів Сергієм Вітте *вимагала* зняти заборону українського друку та шкільництва. Про ставлення до російської

мови Олена Пчілка *пише* в автобіографічних нотатках: "*М. Драгоманов писав до батьків (до самої смерті) російською мовою. Так було прийнято. Такий звичай (з юнацьких років) утворився й зостався на цілий вік. Все тая московська "полуда" тримала. Таки міцна була вона, держачи з малку і до кінця віку*" [7]. Це своєрідний *role model* для сучасників.

Збалансованість характеристик *стану* та *властивостей* активістки-змінотвориці Олени Пчілки утворює певну внутрішню збалансованість, досконалу цілісність, визначає ступінь самовідношення, відношення до світу або *гармонію* [10].

Гармонія життєвого потенціалу Олени Пчілки виявляється в поєднанні видатною землячкою у своєму житті та діяльності різнобічних інтересів, усвідомленні нею саморозвитку як особистісного чинника впливу на людину, певної "таємниці" духовного життя, найвищої соціальної цінності особистісного розвитку, за умов якого й здійснюється саморозвиток.

Результатом акмеаналізу життя та діяльності Олени Пчілки на засадах акмепринципів стало виділення ряду *умов*, що вплинули на її становлення як всесвітньовідомої особистості. Серед них варто назвати: батьківську родину Драгоманових з добрими традиціями у ставленні до людей, до української книжки, до рідної мови; безперечне товаришування з рідним братом Михайлом Драгомановим протягом всього життя; навчання у Київському "Зразковому пансіоні шляхетних дівичь"; одруження з непересічною людиною – Петром Косачем – українським правником, громадським діячем, освітянином, дійсним статським радником, меценатом, членом "Старої громади".

Важливо наголосити, що в Україні музейні установи (Музей родини Косачів (Звягель), Літературно-меморіальний музей Лесі Українки (Звягель) та ін.) активно, на високому науковому рівні досліджують і презентують внесок Олени Пчілки, визначної ролі родини Косачів-Драгоманових для національного відродження українського народу, розбудови національного контексту нашої держави.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Узагальнюючи викладені результати, зазначимо, що одним із аспектів акмеаналізу є виявлення шляху просування особистості траєкторією саморозвитку, самовдосконалення в умовах цілеспрямованого, суб'єктності в управлінні власною поведінкою, творчим, духовним, професійним розвитком. Разом з тим, акмеологічний контекст дослідження дозволяє здійснювати інструментальне вивчення власного потенціалу, власного життя та діяльності, прогнозування траєкторії життєвого успіху як запоруку побудови перспективи майбутнього.

Перспективи подальших розвідок полягають у деталізації вивчення життєвої траєкторії Олени Пчілки на засадах акмеологічного підходу (особисті, особистісні, соціальні, освітні, виховні, технологічні тощо), побудові за кожною властивістю окремої акметраєкторії та здійсненні їх порівняльного аналізу, спрямованості особистого та професійного у житті людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Аврахов Г. Олена Пчілка: барви особистості і феномен духу. *Дзвін*. 1993. № 10-12. С. 140-144.
2. Аврахов Г. Олена Пчілка – людина, що мала виняткове відчуття потреб нації. *Дивослово*. 1999. № 12. С. 54-56.
3. Антонов В.М. Гендерно-статеві акмеологія: монографія. Одеса: КУПРИЕНКО СВ, 2016. 216 с.
4. Гладкова В.М., Пожарський С.Д. Основи акмеології: підручник. Львів: Новий світ-2000, 2007. 320 с.
5. Гладкова В.М., Пожарський С.Д. Акмеологія і катабологія: теоретичні аспекти. *Проблеми освіти: зб. наук. праць*. Житомир-Київ, 2015. Вип. 84. С. 97-102.
6. Дрофань Л. Березиня. Київ: Молодь, 2004. 206 с.
7. Дрофань Л. "І правду й боротьбу благословити" (Олена Пчілка в сучасному прочитанні). *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2010. Вип. 7. С. 200-223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mist_2010_7_52 (Дата перегляду: 21.01.2023).
8. Іскорко-Гнатенко В. Маловідома сторінка біографії Олени Пчілки (перший київський період). *Слово і Час*. 2016. № 9. С. 103-109.
9. Іскорко-Гнатенко В. Сторінками київського життя Олени Пчілки (до 170-річчя від дня народження). *Слово і Час*. 2019. №7. С. 33-53.
10. Кузнецов А. Гармонія – це баланс (рівновага) чи цілісність (єдність протилежного заради одного)? *ШколаВедаврата*. URL: <https://uk-ua.vedavrat.org/Jyotish/12149/harmony-balance-equilibrium-or-integrity-consistency-unity-opposite-for-one>. (Дата перегляду: 22.01.2023).
11. Кучинська Л. Ф. Рекреалогічні засади збереження професійного здоров'я педагогічних працівників у системі методичної роботи закладів дошкільної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2021. 279 с.

12. Лід. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%B4>. (Дата перегляду: 18.02.2023).
13. Музей родини Косачів. URL: <https://www.facebook.com/gammafamily25> (Дата перегляду: 12.12.2022).
14. Сидорчук Н.Г. Акмеологічний підхід як ключовий принцип розвитку особистості *Неперервна освіта: акмеологічні студії (Педагогічні науки. Психологічні науки)*: наук. журнал / за заг. ред. Гладкової В.М. К : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. №1. 120 с. С. 14-20.
15. Сидорчук Н.Г. Розвиток акмеологічної науки як одна із умов підвищення якості освіти. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 321-335.
16. Сидорчук Н.Г. Євроінтеграційний контекст професіографічного аналізу поняття "професійний потенціал". *Професіографічний підхід у системі вищої освіти*: монографія / кол. авт.; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во Євенок О.О., 2019. 328 с. С. 40-69.
17. Стан. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD>. (Дата перегляду 02.01. 2023).
18. Умова – тлумачення. Горох. URL: <https://goroh.pp.ua/%D1%82%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0>. (Дата перегляду: 20.02.2023).
19. Фізичні та хімічні властивості води. *Ecosoft*. URL: <https://ecosoft.ua/ua/blog/fizicheskie-i-khimicheskie-svoystva-vody/>. (Дата перегляду: 18.02.2023).
20. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. 2-ге вид., переробл. і доп. К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
21. Характеристика води як речовини. *Geograf*. URL: <http://www.geograf.com.ua/zagalna-gidrologiya/3244-kharakteristika-vodi-yak-rechovini>. (Дата перегляду: 18.02.2023).
22. Щукіна І. Сторінками журналу Олени Пчілки "Молода Україна". *Олена Пчілка і Гадяч*: наук. збірн. Київ: ТОВ "Видавництво Аратта", 2010. С. 11-21.

Іван СИЛАДІЙ,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки,
психології, початкової, дошкільної
освіти та управління закладом освіти,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II)
ivan.siladiy@kmf.org.ua

Надія МАРИНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії та суспільних дисциплін.
(Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II)
marinets2020@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТА ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Формування професійної майстерності викладачів сприяє розробленню і реалізації ними системи саморозвитку, яка охоплює: самопізнання, самопостереження, самоаналіз, самооцінку, формування потреби у самовдосконаленні, планування роботи над собою, самопрогнозування, розроблення і реалізацію програми саморозвитку із застосуванням самопереконавання, самонавіювання, самозаохочення, самозобов'язання, самосхвалення, самоосуду, самоконтролю, самоперевірки, самозвіту тощо, що реалізується перш за все через різноманітні програми мобільності. Професійна підготовка орієнтована на формування професійної готовності включення їх у професійну діяльність через соціальну, фахову та академічну мобільність, самоудосконалення, самореалізацію та професійне зростання. Перспективні можливості удосконалення професійної майстерності згідно власного інтелектуального потенціалу освіти впродовж життя в мирі, злагоді, волі та повазі до прав людини і навчання основам демократії повинні стати частиною змістовно-методологічного наповнення освітнього процесу. Розвиток професійної майстерності викладачів у глобальному вимірі демократизації освіти вважається індикатором суспільного розвитку, а також явищем та історично обумовленою категорією соціального устрою та політики. Вироблення індивідуальних методик самоосвіти та самовдосконалення поряд з державною відповідальністю за створення необхідних соціально-економічних, правових, духовно-моральних умов для професійної діяльності та розвитку майстерності викладачів. Професійного становлення та зростання майбутнього та задіяного викладача в умовах демократизації вибору моделей освітньо-наукового процесу для формування творчих здібностей у педагогічній еліті. Підвищення професійної майстерності та розвиток творчих здібностей викладачів є необхідною складовою демократизації освіти, а багатогранність педагогічної діяльності створює справжню конкуренцію і є запорукою прогресу всієї системи освіти та професійної зокрема.

Ключові слова: професійна майстерність, інтелектуальний потенціал, система освіти.

The formation of teachers' professional excellence is promoted by the development and implementation of their self-development system, which includes self-knowledge, self-observation,

self-analysis, self-evaluation, formation of the need for self-improvement, planning of work on oneself, self-prediction, development and implementation of a self-development program using self-persuasion, self-criticism, self-promotion, self-commitment, selfapproval, self-control, self-testing, self-reporting, etc., which is implemented primarily through various mobility programs. Professional training is focused on the formation of professional readiness to engage in professional activities through social, professional and academic mobility, self-improvement, self-realization and professional growth. Promising opportunities for improving professional skills lifelong education under the condition of peace, harmony, freedom and respect for human rights and teaching the basics of democracy should become part of the methodological content of the educational process. The development of teachers' professional skills in the global dimension of education democratization is considered an indicator of social development, as well as a phenomenon and a historically determined category of social order and politics. Development of individual methods of self-education and self-improvement, along with state responsibility for creating the necessary socio-economic, legal, spiritual and moral conditions for professional activity and development of teachers' skills. Future and present teachers' professional formation and development within the democratic model choice of the educational and scientific process for the formation of creative abilities of the pedagogical elite. Developing professional skills and creative abilities of teachers is an indispensable component of democratic education. Furthermore, the diversity of pedagogical activity creates real competition and is the key to the progress of the entire education system and the professional one, in particular.

Keywords: professional skills, intellectual potential, education system.

Освіта у глобальному вимірі постає генератором формування культурного потенціалу особистості, здатної мислити та діяти відповідно із глибинними внутрішніми детермінантами та цивілізаційними потребами її демократизації.

Освіта, як невід'ємна складова соціокультурного середовища забезпечує духовне становлення людини як соціальної істоти, в свою чергу соціалізація є процесом та результатом залучення людей у систему соціальної взаємодії задля засвоєння та відтворення практично корисного соціального досвіду та напрацьованої академічної спадщини. У цій ситуації затребуваними стають і нові моделі соціокультурної організації інституційної сфери освіти, науки й інноватики, які покликані враховувати здатність кожного індивіда до соціальної орієнтації на якість і безпеку життя, соціуму, культури на основі науково обґрунтованих нормативів.

Соціалізація включає не лише адаптацію до соціальних умов з глобальними викликами, а й активну діяльність людини для їх перетворення. Провідним механізмом соціалізації нині є самовизначення. Професійна освіта забезпечує та спонукає майбутніх та задіяних у сфері зайнятості викладачів до самовизначення, а саме здійснювати професійний вибір на підґрунті самоусвідомлення, критичної самооцінки, ділового самоставлення самосприйняття, самоудосконалення та самореалізації професійної майстерності [1]. Відповідність викладачів соціокультурній модернізації сфери освіти, науки й інноватики середовище диктує кваліфікаційні вимоги до якості змісту їх професійної підготовки в глобальному вимірі її демократизації.

Становлення викладача як професіонала, залучення його в систему професійних взаємин є процесом професіоналізації, яка полягає у семантичній спрямованості професійної підготовки щодо визначення та сприйняття викладачем академічних цінностей та змісту професійної діяльності; власного усвідомлення суб'єктом фахової діяльності; проектування

цілей особистого професійного розвитку та кар'єри з оволодінням прийомами та механізмами досягнення. Професіоналізація неможлива без включення викладачів у відповідну практичну діяльність, без здійснення професійно-орієнтованих підходів в освіті та застосування інноваційних технологій навчання для створення ситуації професійного самовизначення. Однією з найбільш гострих проблем, які гальмують реалізацію навчально-науково-пізнавальної функції, є відрив академічного, традиційного, навчання від соціальної практики здійснення професійної діяльності, яка дистанціє викладача від обраної ним професії.

Професійна соціалізація потребує певної системи сформованих наукових знань, вмінь та готовності до педагогічної діяльності, навичок дотримуватися суспільних норм і шанобливого ставлення до академічних і природоохоронних цінностей, які дають змогу йому функціонувати як повноправному члену трудового колективу та виявляти професійну майстерність. Професійна майстерність, з одного боку, не може бути зведена до одного лише володіння професійними технологіями, вона неодмінно повинна містити в собі і володіння професіоналом рядом фаховозначимих особистісних якостей викладачів, які забезпечують здатність та готовність до оволодіння професією та здійснення продуктивної професійної діяльності зі прагненням професійного самовдосконалення.

Професійна майстерність є індивідуальним внеском у педагогічну культуру суспільства, і лише повне уміння усвідомлення викладачем механізмів власної фахової діяльності уможливорює передачу майстерності іншим.

Професійна майстерність є невід'ємною від конкретної особистості викладача, а тому завжди має глибоко індивідуальний характер, яскравість вияву якого залежить від рівня розвитку його творчої індивідуальності. Остання неодмінно позначається на результатах діяльності викладача, персоналізуючи себе у них, незалежно від того, чи будуть це матеріальні, чи духовні результати, чи стосуватимуться вони рівня особистісного і професійного розвитку здобувачів освіти.

Під професійною майстерністю ми розуміємо володіння комплексом продуктивних технологій професійної діяльності на підставі розвинутих професійно-важливих особистісних якостей, що забезпечують здатності викладачів до здійснення продуктивної професійної діяльності та прагнення до професійного самовдосконалення. Таким чином, професійна кваліфікація, на нашу думку, містить у собі професійну майстерність і професійну соціалізацію. Конкретизація питання щодо змісту професійної кваліфікації потребує вивчення стрижневих напрямів формування професійної майстерності. По-перше, це формування загальної компетентності викладачів у всій сукупності їх індивідуальних якостей і особливостей, по-друге, формування професійної компетентності (за фахом).

Змістове наповнення процесу формування загальної компетентності викладачів повинно черпатися зі кола «людинознавчих» дисциплін – педагогіки, психології, соціології, екології. Змістовно-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців для формування професійної компетентності ґрунтується на семантично-культурній орієнтації академічного потенціалу викладача в професійних середовищах зайнятості, на поглибленні сучасних знань конкретно наукової галузі, що відповідає професійній спеціалізації.

Професійна підготовка викладачів орієнтована на формування професійної готовності включення їх у професійну діяльність через соціальну, фахову та академічну мобільність, самоудосконалення, самореалізацію та професійне зростання.

Професійна готовність викладачів до включення у професійну діяльність уявляється нам трикомпонентною системою. Компонентами цієї системи є сформована професійна

свідомість, сформована професійна компетентність, володіння методиками, які в свою чергу різноманітні за функціональним складом. Методологічною основою виділення компонентів професійної готовності викладачів до професійної діяльності стали дослідження Н. Рідей [2; 3]. У професійній свідомості викладачів завдяки людиноцентрованому підходу варто виділити три комплекси уявлень – комплекс уявлень про особу –викладача, про його професійну діяльність, про задіяних в освітньому процесі.

Комплекс уявлень щодо себе як викладача, упорядковується у ході професійної діяльності, тобто на основі самосприйняття фахової інформації про себе як викладача, що завдяки зворотньому зв'язку від учасників освітнього процесу, з якими він вступає в професійну взаємодію. Цей комплекс уявлень формується у взаємодії зі сформованою в індивіда Я-концепцією, а також зі сформованим у нього професійним ідеалом.

Формування професійної Я-концепції складний емоційно-напружений процес, спрямування і результати якого істотно залежать від рівня розвиненості в індивіда рефлексії й емпатії, адекватності його самооцінювання, реалістичності професійного ідеалу, рівня здібностей, здатностей, а також особистісних якостей викладачів, які візуалізуємо у структурі професійної самосвідомості викладачів – Я-галузь представлення про себе як про викладачів; Я-галузь представлення про діяльність; Я-галузь представлення про здобувачів освіти. Професійна свідомість викладача формується у цілісній єдності зі загальною та професійною компетентностями при застосуванні інструментарію – техніка предметної діяльності та спілкування.

Комплекс уявлень викладача про професійну діяльність включає цілі, зміст, суспільне значення, засоби, методи, прийоми, організаційні форми, а основу для формування професійної майстерності викладачів складають власне професійно-орієнтовані наукові знання технологій та техніки фахового застосування.

Основою комплексу уявлень викладачів як про учасників освітнього процесу є їх комунікативні здібності, соціальна культура, володіння комунікативними технологіями. Кожний з вище розглянутих комплексів уявлень взаємопов'язані та формуються в єдності взаємодій.

Вагомими системоутворюючими елементами готовності викладачів до професійної діяльності є формування компетентностей, зокрема загальної та професійної, а також їх уміння володіти «інструментарієм» професійної майстерності.

Інструментарій професійної майстерності включає професійну комунікацію та методику навчання професійної діяльності викладачів. Володіння технікою спілкування означає уміння правильно та зрозуміло говорити, контролювати, забезпечувати презентованість зовнішнього вигляду, емоції й увагу, володіти соціальною перцепцією. Володіння методикою навчання професійної діяльності означає уміння застосовувати її в системних процесах інноваційні форми, методи та прийоми.

Професійна підготовка включає поняття «розвиток». Категорія розвитку фігурує в педагогіці в двох напрямках – як соціально-історичний розвиток освіти і педагогічних концепцій (історія педагогіки), так і індивідуальний розвиток викладача (онтопедагогіка).

Розвиток є загальною властивістю, характерною для Природи і Суспільства в цілому, а також кожної людини зокрема. Це процес послідовних внутрішніх і зовнішніх змін, який характеризує перехід з одного стану в якісно інший, з більшими напрацюваннями, характеризується миротворенням, рухом уперед і є протилежним розпаду, регресу, деградації.

Неординарні судження про природу Людини, мету, шляхи і засоби її розвитку

залишили мислителі епохи Відродження (В. де Фельтре, Ф. Рабле), англійський філософ Дж.Локк, французькі просвітителі XVIII ст. (К.А. Гельвецій, Д. Дідро, Ж-Ж. Руссо) і багато інших. Підхід до тлумачення «розвитку» був глобальним, цілісним, однак його трактували швидше на рівні інтуїції, без обґрунтування серйозного його дослідження як явища з усвідомленим визначенням механізмів дії, направленості та інтенсивності процесів. Глибоке філософське підґрунтя ідея розвитку одержала в німецькій класичній філософії, особливо в Г.В.Ф. Гегеля, який будував діалектику як навчання про загальний розвиток духу.

Трансформаційний поворот у дослідженні проблеми розвитку пов'язаний з виокремленням педагогіки та психології як самостійних наук, які забезпечили вивчення ролі виховання і навчання, співвідношення біологічних і соціальних чинників у розвитку викладача, становлення значення суспільного і природного в розвитку його особистості.

Як зазначила дослідниця О. Євдокімова, самостійна наука педологія що заснована американським психологом Ст. Холлом, орієнтована на віднайдення цілісності підходів до вивчення Людини та опирається на тлумачення А. Залкінда, що «педологія – це наука про людську особистість, яка розвивається, про зростаючий людський організм в умовах навколишнього середовища» [5].

Незважаючи на відсутність єдиних формулювань, головним завданням даної науки – вивчення феномену дитинства та співрозвитку викладача під час дослідження життєдіяльності дитини.

Метою виховання проголошується всебічний і гармонійний розвиток особистості, який поєднує духовне багатство, моральну чистоту та фізичну досконалість. Підкреслювалося, що розвиток викладача здійснюється всебічно та цілісно в єдності його фізичних і духовних сил. Проблемі всебічного розвитку викладачів присвячені численні дослідження, донині не затихають суперечки з питань визначення змісту самого поняття, можливості всебічного розвитку й умов, засобів, методів виховання гармонійної особи – викладача.

Людина як особистість розвивається, формується й існує в системі людських взаємин у процесі соціалізації. Соціалізація викладачів являє собою складний, багатоплановий і суперечливий процес взаємодії суспільства й особистості. Тому не випадково проблема соціалізації здавна була в центрі уваги філософії і соціальної психології.

По-перше, на рівні «організм – навколишнє середовище» головною сучасною причиною неврозів і соматичних захворювань є численні конфлікти в соціальному середовищі.

Другий рівень соціалізації – «суб'єкт-об'єкт», тобто взаємодія між суб'єктом дії та пізнання та предметним світом. Для цього рівня соціалізації характерні процеси «опредметнення» і присвоєння.

Третій рівень соціалізації – «людина–суспільство». Це вищий рівень, який характеризує засвоєння особистістю складної системи відносин у суспільстві соціальних вимог, правил, сподівання; соціальне залучення складається з мотивів у поведінці, власних та суспільних установок, якими особистість керується. Соціалізація процесу формування викладача, як особистості, включає: соціальну ідентифікацію, включення в різні системи соціальних відносин, інститутів і організацій, засвоєння людиною історично сформованих знань, норм поведінки та ін.

Соціалізація містить у собі не тільки усвідомлені, контрольовані, цілеспрямовані виливи, але й стихійні, спонтанні процеси, які так чи інакше впливають на формування особистості. Професійна активність викладача в соціокультурному середовищі допускає

реалізацію внутрішніх регуляторів поведінки, які дають змогу йому, залишаючись собою, співвідносити з різними об'єктами дійсності та визначають різноманіття відносин ставлення до них і цілеспрямованого поведіння.

Включеність викладачів в соціокультурне середовище має складну структуру й обумовлена багатьма факторами. Викладач здійснює вибір мотивації, вирішальним фактором якої є момент чи збіг розбіжностей (протиріччя, конфлікт) зовнішнього і внутрішнього, суб'єктивного й об'єктивного [1].

Класифікацію існуючих у західній науці концепцій соціалізації, на наш погляд, варто проводити все-таки не за основними філософськими і психологічними школами і течіями, а на основі того, як прихильники того чи іншого напрямку уявляють собі мету та суть соціалізації. Структурно-функціональний підхід обумовив розгляд соціалізації за адаптивною концепцією. Незважаючи на деяку відмінність у представленні проблеми соціальної детермінованості виховання у різних шкіл цього напрямку західної науки початку 20-х років, соціалізація викладачів трактувалась як пристосування їх до існуючого способу життя, пануючих в суспільстві економічних, ідеологічних, моральних норм і принципів, як підготовка до виконання соціальних ролей, згідно належності до певного класу та соціальної групи.

Найбільшою повнотою ця позиція знайшла своє вираження в теоретичній системі Дж. Дьюї, який вважав, що закладені в викладача від природи унікальні здібності виявляються лише в процесі соціалізації. Соціалізацію розглядав, з одного боку, як пристосування до суспільного середовища, а з іншого, підкреслював, що необхідно «викристалізувати» індивідуальність кожного вихованця – здобувача освіти. Зауважимо про відсутність протиріччя, якщо мати на увазі одне з найважливіших положень Дж. Дьюї проте, що розвиток викладачів визначається «соціалізацією розуму», тобто ламанням соціальних стереотипів, прагненням служити іншим людям та поділитися багатством власних здібностей. Іншими словами соціалізована особистість за Дж. Дьюї, прагне набути суспільних і особистих цінностей поведіння [4].

Перший на думку Дж. Дьюї полягає у тому, що досвід включає все пережите людиною: відчуття і думки, нецтво і знання, почуття, звички, потреби, інтереси, любов і ненависть. Іншими словами, він вважає досвід єдиною реальним світом справжніх цінностей. Отже, соціальне становлення викладачів – це ніщо інше, як постійна «реконструкція її досвіду», але при цьому як стверджує Дж. Дьюї як в матеріальній, так і в пізнавальній діяльності людина змінює світ, тобто завжди виступає як активний суб'єкт, відтворення власного досвіду. «Природа досвіду своєрідно поєднує активний і пасивний елемент. Активно досвід напрацьовується, пасивно він випробується. Ми впливаємо на предмет, а потім він впливає на нас. Його цінність залежить від співвідношення взаємодії, якщо ми випробуємо зворотно дію на нас нашого досвіду – ми вчимося» [4].

Проте поєднуючи різні «Взаємодіючі елементи» соціального життя – політику і мистецтво, виховання і торгівлю, релігію і промисловість, Дж. Дьюї заперечує не тільки визначальне значення будь-якого з чинників, але й можливість для конкретної особистості викладача орієнтуватися на суспільні реалії відносини, правила моралі, релігійні відносини та установки. Вхідження особистості в життя суспільства як активного суб'єкта, на думку філософа, досягається шляхом поступових кроків, вирішення окремих приватних соціальних проблем у суспільстві. Адже досвід – це не спокійний перебіг подій, а переважно серія несподіваних ситуацій, під час яких необхідно діяти за алгоритмом, який включає п'ять етапів: 1. переживання почуття утруднення; 2. усвідомлення та визначення його межі;

3. відзначення можливих рішень (висування гіпотези); 4. міркування, розвиток ідеї, вирішення її з передбаченням емпіричних наслідків; 5. спостереження й експериментальна перевірка гіпотези зі прогнозованим рішенням.

Кожний з цих етапів вимагає активної участі інтелекту і не допускає ніякого поспіху, поривів емоцій і неприборканих вольових рішень. Виховання, яке привчає дитину свідомо вирішувати практичні проблеми, на думку Дж. Дьюї, є вже не підготовка до майбутнього життя, а саме життя.

Другим значним аспектом концепції Дж. Дьюї є ціннісна інтерпретація досвіду. Як і багато філософів початку ХХ ст., він відстоював той факт, що відношення викладача до навколишнього світу не є тільки споглядально-теоретичним і безпристрасним. Будучи, в першу чергу, практичним, воно завжди емоційно розмаїтне, несе в собі відбиток суб'єктивної переваги, включає деяку особисту оцінку.

Науковець стверджує, що між пізнавальною та оцінною діяльністю немає розходження, істина і цінність завжди збігаються. Те, що дає змогу успішно вирішити «проблематичну ситуацію» і є цінним для особистості, ввійде в структуру її досвіду і стане орієнтиром в подальшому житті. Отже, будь-яка дія, що усуває стан дисбалансу суб'єкта, навіть у моральній ситуації (а це теж «проблематична ситуація») заслуговує, згідно Дж. Дьюї схвалення[4].

Але такий підхід позбавляє соціальне життя викладача орієнтації на обрання стійкої вищої мети, твердих моральних принципів, оволодіння технологією самодетермінованого поведіння, «опори на самого себе» (з англ. – «self-reliance»).

Складовими конкурентоспроможності викладачів на вітчизняному та міжнародному ринку освітніх послуг є: індивідуальна професійна мобільність викладачів та визначення затребуваних напрямів їх підготовки, оновлення змісту освітніх програм відповідно до світових стандартів забезпечення якості освіти, саморозвиток та уможливлення самореалізації творчості у професійній майстерності. Ці чинники доцільно вважати глобальними у демократизації державної освітньої політики. Необхідно підкреслити, що освітня глобалізація спричиняє необхідність вирішення стратегічних завдань вищої освіти, у нашому дослідженні, – формування професійної майстерності викладачів, які будуть конкурентоспроможними в умовах швидкого розвитку глобалізаційних процесів. Їх конкурентоспроможність буде визначатися насамперед професійним розвитком у безперервній самоосвіті. Психолог С. Рубінштейн вважав, що головною ознакою людини, як особистості, є бачення нею свого професійного майбутнього. Це стосується передусім викладача, який прагне досягти вершин професійної майстерності. Внаслідок цього у педагогічній освіті, як у жодній іншій освітній галузі вимогою часу є неперервна професійна освіта: «освіта упродовж усього життя». У зв'язку з цим на перший план виходить вже не стільки формальна освіта, яка здобувається у закладі освіти й закінчується отриманням диплому державного зразка, а неформальна, що передбачає альтернативні форми професійного розвитку та саморозвитку викладача (участь у громадських освітніх організаціях, тренінгових програмах тощо). Вагомого значення набуває також інформальна педагогічна освіта, яка є вільною індивідуальною навчально-пізнавальною діяльністю викладача, що зорганізується ним самим, відповідно до його освітніх, професійних, соціокультурних потреб, здійснюється за індивідуальною освітньо-розвивальною траєкторією і має нерегламентований характер. Така освіта є основою професійного саморозвитку професійної майстерності викладача філософської школи. Процес саморозвитку професійної майстерності викладача філософської школи не має меж, так як у

особистості немає меж досконалості. Спираючись на бачення процесу саморозвитку викладача дослідниці О. Отич [6], ми саморозвиток трактуємо, як усвідомлення та скерованість викладача, з результативним удосконаленням його фізичних, розумових здатностей, моральних якостей, професійних компетентностей, розгортання її індивідуальної мобільності.

Індивідуальна професійна мобільність викладача мотивує на саморозвиток своєї професійної майстерності за наступними напрямками: поповнення професійних знань, умінь і навичок; самоудосконалення професійної культури; розвиток мобільності у соціокультурному середовищі; вивчення сучасних освітніх практик та передових надбань. Етапами цього процесу є: усвідомлення викладачем наявного рівня професійної майстерності й співставлення себе («Я-реального») з ідеалом викладача-професіонала («Я-ідеальним»); орієнтація на успіх у формуванні професійної майстерності; розвиток, вдосконалення професійно-особистісних якостей; розроблення програми траєкторії саморозвитку та самореалізація професійної майстерності; планування та здійснення самооцінки й самокорекції.

Реалізація визначених етапів уможлиблюється за умов оволодіння викладачем здатністю самостійно будувати програму траєкторії саморозвитку й виробляти стратегію її реалізації з впровадженням в професійну діяльність інноваційних засобів вирішення освітніх завдань [7].

Формування професійної майстерності викладачів сприяє розроблення і реалізація ними системи саморозвитку, яка охоплює: самопізнання, самостереження, самоаналіз, самооцінку, формування потреби у самовдосконаленні, планування роботи над собою, самопрогнозування, розроблення і реалізацію програми саморозвитку із застосуванням самопереконання, самонавіювання, самозаохочення, самозобов'язання, самохвалення, самоосуду, самоконтролю, самоперевірки, самозвіту тощо, що реалізується перш за все через різноманітні програми мобільності.

Список використаних джерел та літератури

1. Любарець В. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в умовах інформаційно-освітнього середовища: дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2019. 504 с.
2. Управління системами післядипломної освіти для сталого розвитку. колективна монографія / за заг. редакцією Рідей Н.М. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 691 с.
3. Ridei N.M., Tytova N.M. Paradigm of formation of sustainability of methodology of safety and quality of life on the basis of maintenance of system of noosphere education in the conditions of globalization. *Paradigm of knowledge*, 2020. № 6(44). PP.152-176.
4. Дьюї Дж. Демократія і освіта. Львів: Літопис, 2003. 289 с.
5. Євдокімова О. О. Історія психології : навчальний посібник. 2ге видання доповнене. Харків : Видво МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 320 с.
6. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підручник. Кіровоград. Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.
7. Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи: колективна монографія / кол. авт. голов. ред. В.В. Любарець, О.В. Кендюхов, Н.В. Бахмат. Київ: Міленіум, 2020.310 с.

Лариса ШЕВЦОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський торговельно-економічний
фаховий коледж ДТЕУ)
lshevtsova@ukr.net

Ольга ВАЛЕНКЕВИЧ,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлено питання формування естетичної компетентності засобами української мови. Це передбачає складний процес формування компетентностей, набутих завдяки системі знань, умінь, навичок з української мови. Розглядаються основи методичних компетентностей, процес їх формування, визначено основні вміння та навички, що цьому сприятимуть, указується на особливості критеріїв відповідності компетентностей ключових вимогам.

Ключові слова: естетична компетентність, компетентнісне навчання, методика навчання української мови, критерії компетентностей.

The article deals with the issue of creating the professional competence of future philology teachers, which involves a complex process of forming the competences acquired through the system of knowledge, skills, philology skills and teaching methods of the Ukrainian language. There are described the basics of methodical competencies, the process of their formation, the basic skills are determined, also there are indicated the peculiarities criteria of the competencies compliance with the key requirements.

Keywords: aesthetic competence, competence teaching, Ukrainian language teaching method, competence criteria.

Постановка проблеми.

Закон України «Про освіту», стандарти освіти Нової української школи ставлять по-новому питання естетичного виховання, уточнюють поняття структури естетичної компетентності, що повинна бути результатом естетичної освіти, дають визначення ефективних форм її формування в учнів. Важливою складовою частиною всебічного гармонійного розвитку особистості є формування естетичного сприймання навколишнього світу. Естетична компетентність залежить від естетичного виховання, безпосередньо спрямованого на формування здатності сприймати і відтворювати дійсність відповідно до законів краси в усіх сферах діяльності людини. Формування естетичної компетентності можливе не лише на уроках української мови, а й у позаурочний час, під час відвідування музеїв, виставок образотворчого мистецтва, концертних залів тощо, у чому простежується

тісний зв'язок з багатьма галузями педагогіки, наприклад, з музейною педагогікою. Однак українській мові як засобу комунікації надається в цьому питанні особливого значення.

Мета статті – визначити критерії, що впливають на формування естетичної компетентності учнів у процесі набуття навичок володіння українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена у працях багатьох учених - Р. Бадера, Д. Мертенса, Б.Оскарсона, А. Шелтена. Українські дослідження компетентнісного підходу в сучасній освіті відобразили вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, Л. Гуцан, І. Єрмаков, О. Литовченко, О.Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, К. Рудніцька, О. Савченко, С. Трубачова та інші. Концептуальні засади реалізації компетентнісного підходу висвітлено у працях Н.Нагорної, М. Нагач, А. Усачової; методичні аспекти формування професійної компетентності досліджували Л. Артющкіна, А. Маркова, І. Зимня; тлумаченню понять «компетенція» та «компетентність» присвячені праці Дж. Равена, В. Введенського, Н. Бібік.

Проблемі компетентнісного підходу, зокрема формуванню естетичної компетентності в українській методиці, присвятили праці Л.Айзікова, Р. Арцишевський, П. Вербицька, А.Карам, О. Кучер, Т. Ладиченко, Л. Малінська, Л. Михайлова, А. Нікітін, В. Оржеховський, П.Пайдуков, О. Пометун, І.Ревенко та інші вчені.

Питання формування інших компетентностей, зокрема громадянської, аналізували Р. Арцишевський, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховський, О. Пометун, Т. Ремех, С. Рябов, Т. Смагіна, К. Чорна та інші вчені.

Виклад основного матеріалу.

Згідно з останніми дослідженнями педагогів та методистів (А.Карам, Т. Ладиченко, Л. Малінська та інші), естетичну компетентність слід визначити як здатність особистості сприймати і розуміти прекрасне у повсякденному житті, мистецтві, природі та прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси. Поняття «естетична компетентність» використовується для відображення ставлення особистості до різних сторін навколишньої дійсності.

Виходимо з усвідомлення того, що до поняття «компетентність» відносимо «якісні особистісні новоутворення – знання, вміння, навички, внутрішні потреби, досвід, ціннісні орієнтації» (О. Кучерук) [5].

Ще в 70-ті роки ХХ ст. в Америці формувалась освіта, орієнтована на компетенції стосовно теорії мови, трансформативної граматики. Н. Хомський у праці «Мова та мислення» вказує на відмінність між компетенцією (знанням своєї мови мовцем – слухачем) і вживанням (реальним використанням мови в конкретних ситуаціях). У дійсності вживання не є безпосереднім відображенням компетенції.

Дуже важливо, щоб компетентнісний підхід був реалізований у навчанні української мови. В основу оновленого змісту загальної освіти як основні його цілі слід покласти розвиток в учнів ключових компетентностей. У цьому разі зміст та результат освіти стануть новою системою універсальних знань, умінь та навичок, з'явиться досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності учнів, сформується сучасні ключові компетентності. Слід звернутися до концепції Гумбольдта про приховану компетенцію як систему процесів породження мови та мовлення. За Н. Хомським, автором праці «Мова та мислення», «вживання мови» в дійсності пов'язане з мисленням, з реакцією на використання мови, з навичками тощо, тобто з самим мовцем, з досвідом самої людини. Це говорить про

існування додаткових факторів. Таким чином, ще в 60-ті роки минулого століття закладене розуміння відмінностей між «компетенцією» та «компетентністю». Останнє поняття трактується як заснований на знаннях, інтелектуально та особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини. В 70-90-ті роки минулого століття починається використання категорії «компетенція» / «компетентність» в теорії та практиці навчання української мови, в навчанні спілкуванню. У роботі Дж. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві» дається визначення компетентності як явища, що складається з багатьох відносно незалежних один від одного компонентів, що стосуються когнітивної чи емоційної сфер, та які можуть замінити один одного як складові ефективної поведінки.

Компетентнісне навчання мови передбачає діяльнісний підхід до навчання, морально-етичну й естетичну освіту. Це відображається у критеріях відповідності естетичної компетентності основним вимогам.

Загальнокультурний критерій. Студенту слід мати різнобічну освіту, володіти широкими та глибокими естетичними вміннями та навичками. Загальнокультурний критерій передбачає: загальну освіту й обізнаність у всіх сферах життя, інформованість у галузі культурних новин, культуру мовлення.

Загальнопредметний критерій. Студент повинен володіти змістом навчального предмету української мови на рівні сучасної науки, добирати професійну інформацію естетичного характеру відповідно до поставленої навчальної мети. Для цього необхідно досконало володіти змістом навчального матеріалу, оперувати сучасною теорією та практикою, знати та враховувати фактори успішної діяльності.

Комунікативний критерій. Головною частиною діяльності студента є особистісне спілкування. Комунікативна компетентність студентів виявляється у спілкуванні з іншими, увазі до їхніх потреб, емоційній чуйності, швидкому зворотному зв'язку, доброзичливому та конструктивному стилі спілкування, естетичному сприйманні дійсності. Важлива роль відводиться культурі мовлення.

Особистісний критерій. Якість спілкування студента за допомогою української мови залежить від його особистісних властивостей. Ураховується естетичний вплив мовця на слухача, відчуття прекрасного у навколишньому світі, особистісна зрілість та відповідальність за сказане. Важливу роль відіграє набуття специфічних властивостей: організованості, відповідальності, ініціативності, вимогливості, справедливості, гнучкості думок, інтелектуальної активності, креативності. Не останню роль відіграють психофізіологічні здатності студента: спокійна нервова система, високий емоційно-вольовий тонус, працездатність, можливість здолати психологічно-емоційне навантаження.

Критерій саморозвитку та самоосвіти. Професійний потенціал студента постійно формується. Накопичення професійної майстерності, вміння побачити в ній прекрасне повинні відбуватися на основі критичного та вимогливого ставлення до себе й до своєї діяльності. Професійне зростання можливе за умови постійного вивчення передового досвіду, ознайомлення та обговорення новинок літератури, самостійного ознайомлення з творами мистецтва, завдяки самоаналізу й удосконаленню власної діяльності. Важливу роль у цьому разі відіграють самокритичність, вимогливість до себе, потреба в оновленні теоретичного й практичного досвіду діяльності, схильність до інноваційної діяльності, здатність до вивчення нового.

Змістовий критерій визначається всією сумою необхідних для здійснення комунікації знань, умінь та навичок. Студент на заняттях з української мови та в щоденному спілкуванні повинен вільно володіти програмним та додатковим мовним матеріалом, вдало його

використовувати в різних ситуаціях, застосовувати в мовленні різні синтаксичні конструкції, багатий лексичний та фразеологічний матеріал відповідно до ситуації спілкування. Важливу роль відіграє культура мовлення, відчуття прекрасного. Цей критерій вимагає володіння знаннями з філології, змістом мовленнєвої діяльності, а також важливим є знання норм вербальної та невербальної поведінки, знання форм та способів спілкування, володіння основами взаємного обміну інформацією між викладачем та студентом.

Мотиваційний критерій. Діяльність людини викликана внутрішніми мотивами, тобто спонукальними причинами вчинків. Тому для якісного комунікативного спілкування студенту слід мати мотивацію щодо професійної діяльності, відчувати прекрасне у навколишньому світі. Студентам необхідно почуватися корисними для суспільства, відчувати потребу у вираженні набутих професійних умінь та навичок. Важливим є прагнення до збагачення знань, усвідомлення підвищених вимог суспільства щодо ролі української мови, готовність до подолання труднощів у здійсненні професійної діяльності, прагнення до самовдосконалення та самореалізації.

Діяльнісний критерій. Естетична компетентність студентів потребує практичного виявлення, діяльнісного навантаження. Це пріоритетна мета, до якої повинен прагнути кожен, хто володіє українською мовою, відображення комунікативної компетентності. Важливим є вміння планувати, здійснювати й аналізувати інтерактивні види діяльності, застосовувати методи, прийоми та засоби навчання, вибирати необхідну форму комунікативної діяльності з іншими, вміло користуватися рідною мовою.

Когнітивний критерій відображає повноту та дієвість набутих естетичних умінь, знання комунікативної культури. Студентам слід знати психологічні можливості особистості, засоби впливу на аудиторію, вміти справляти позитивне враження та формувати імідж, володіти комунікативною культурою. Цей критерій призначений для діагностування рівня сформованості знань. Показниками когнітивного критерію є оволодіння важливими естетичними знаннями: науковими, методичними, психолого-педагогічними, проєктувальними, технологічними.

Рефлексивний критерій полягає в осмисленні закономірностей та умов здійснення комунікативної діяльності, естетичного впливу, врахування зворотного зв'язку в спілкуванні з іншими. Для студентів важливо вміти свідомо контролювати результати своєї діяльності, рівень власного розвитку, динаміку естетичного зростання. Студент повинен контролювати свій рівень знань, на основі постійного контролю прогнозувати дієві види спілкування, естетичного впливу, слідкувати за своїми змінами у володінні навичками спілкування рідною мовою.

Компетентнісний підхід у навчанні української мови зміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, набуття умінь та навичок здобувачів освіти у сферу формування і розвитку здатності практично діяти та творчо застосовувати засвоєні знання і досвід у різних життєвих ситуаціях. Це вимагає від викладача змінити підхід до своєї навчально-виховної діяльності, що виконувала в основному інформаційну роль, зосередитися на організаційно-керівному аспекті. Якщо інформаційна роль полягала у «ретрансляції знань», то тепер викладач набуває нової ролі – організатора освітньої діяльності. Змінюється також модель поведінки студента. Раніше йому відводилася роль пасивного засвоювача знань, тепер це функція дослідницької активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Процес навчання доповнюється розвивальною функцією, інтегрованими видами діяльності. Цей процес відбувається під час навчання, охоплює знання, вміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості. За

умови класичного підходу до навчання сценарій практичного заняття розгортається приблизно за етапами: повідомлення викладачем теми, мети заняття, пояснення її необхідності в житті, розповідь та ілюстрація теми. Під час реалізації компетентнісного навчання викладення нової теми ґрунтується на проблемному та діяльнісному підходах. Заняття варто розпочинати з проблемного питання чи проблемної ситуації. Учні повинні висловити власні гіпотези, які надалі викладач пропонує студентам перевірити на практиці. У процесі дослідження обирається правильна гіпотеза з пошуком відповідей щодо варіантів розв'язання проблемного питання. Головним чином реалізація компетентнісного навчання відбувається через уміння викладача вести проблемний діалог, організувати взаємодію учнів та здійснювати формувальне оцінювання. Велику роль при цьому відіграють електронні ресурси, матеріали для вправ, наочність, моделі, електронні презентації навчального матеріалу тощо. Під час реалізації естетичного підходу до навчання української мови важливу роль відіграє емоційний вплив на студента, що стає можливим за умови використання музичних записів, творів образотворчого мистецтва, попереднього відвідування музеїв, театрів, виставок тощо.

Висновки. Таким чином, естетичний компетентнісний підхід до навчання української мови враховує багато особливостей щодо планування, створення та реалізації мовленнєвого висловлювання студента засобами української мови, врахування яких необхідне для досконалого спілкування на необхідному рівні. Студенту слід урахувати цілий ряд критеріїв (змістовий, діяльнісний, когнітивний, рефлексивний тощо) комунікативної компетентності, постійно працювати над оволодінням досконалим мовленнєвим висловлюванням. Оскільки відображенням результату компетенцій є набуття компетентності, що охоплює особистісну характеристику, то важливим є ставлення студента до предмета своєї діяльності. Компетенції стають важливими під час здійснення естетичного впливу на заняттях з української мови як реальні вимоги до володіння мовою, окреслення знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності, ставлення до життєвих цінностей, естетичних якостей особистості. Емоційний вплив на студента відіграє одну з головних ролей за умови формування естетичної компетентності. Названі вище критерії допомагають увиразнити аспекти діяльності викладача, спрямувати її, визначити основні акценти. У подальшому необхідно розглянути вплив кожного з критеріїв на формування естетичної компетентності студентів, накреслити основні напрямки роботи.

Список використаних джерел та літератури

1. Айзікова Л. В. Компетенція та компетентність: до визначення понять у пошуках зарубіжних дослідників. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*: зб. наук. праць. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2008. Вип. 12. С. 291-296.
2. Гарбузенко Л. В. Декоративно-прикладне мистецтво: крок до художньо-естетичної компетентності: навч.-метод. посіб. Кіровоград : Александрова М. В., 2016. 132 с.
3. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224-233.
4. Карам А. Сутнісні характеристики феномену "естетична компетентність особистості". *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. К., 2019. С. 81-86.

5. Кучерук О. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. Вип. 53. С. 77-81.

6. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. для вч-в. Х.: Веста; Вид-во «Ранок», 2006. 256 с.

7. Михайлова Л. М. Естетичне виховання молоді: компетентнісний підхід. *Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2009. №1. С. 158-165.

8. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук*. Київ: К. І. С., 2004. С. 66-72.

Олена ШУДРЕНКО,
асистент кафедри технологій медичної
діагностики, реабілітації та здоров'я людини
(Житомирський медичний інститут)
lenatitova73@gmail.com

Вікторія НІКІТЧЕНКО,
асистент кафедри технологій медичної
діагностики, реабілітації та здоров'я людини
(Житомирський медичний інститут)
vikkin385@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто деякі питання застосування інноваційних технологій навчання у підготовці здобувачів медичної освіти. Відмічено, що традиційне навчання не в повній мірі відповідає сучасним вимогам в умовах стрімкого зростання обсягу інформації, технологічного прогресу, розвитку науки, динаміки соціального середовища. Виходячи з цього, відбувається поступовий перехід до інноваційного навчання. Зазначено, що сучасні технології навчання повинні відповідати певним критеріям, зокрема, бути актуальними, концептуальними, системними, керованими, відтворюваними. Залежно від сфери застосування інновації в освіті стосуються її змісту, технології навчання, організації педагогічного процесу, управління освітою, освітньої екології. Зосереджено увагу, що технології навчання є шляхом освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчальної дисципліни, теми, питання. Виділено такі інноваційні педагогічні технології за типом організації та управління пізнавальною діяльністю: інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, мережеві, тренінгові. Звернено увагу на психологічну рольову гру «Шість капелюхів мислення» як на перспективну методику навчання. Підкреслено, що упровадження інноваційних підходів в освіті пов'язується в т. ч. з реалізацією інтерактивних технологій (методів) навчання. Установлено найефективніші інноваційні педагогічні технології при викладанні дисциплін медичного профілю в Житомирському медичному інституті: структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, мережеві, інтерактивні, тренінгові. Ефективність застосування останніх показано на прикладі функціонування Навчального тренінгового центру в Житомирському медичному інституті. Рекомендовано оптимальні та перспективні інноваційні технології для їх реалізації в освітньому процесі медичних закладів.

Ключові слова: комп'ютерні технології; освітні технології; ігрові технології; інновації; інтерактивні технології; тренінгові технології.

The article discusses some issues of applying innovative learning technologies in the training of medical education applicants. It was noted that traditional education does not fully meet modern requirements in the conditions of rapid growth in the volume of information, technological progress, development of science, dynamics of the social environment. Based on this, there is a gradual transition to innovative learning. It is noted that modern learning technologies must meet certain criteria, in particular, be relevant, conceptual, systematic, manageable, and reproducible.

Depending on the field of application, innovations in education relate to its content, learning technology, organization of the pedagogical process, education management, educational ecology. Attention is focused on the fact that learning technologies are a way of mastering specific educational material within the limits of the relevant educational discipline, topic, and question. The following innovative pedagogical technologies are distinguished by the type of organization and management of cognitive activity: integration, game, computer, dialogue, network, training. Attention is drawn to the psychological role-playing game "Six Thinking Hats" as a promising teaching method. It is emphasized that the introduction of innovative approaches in education is connected, among other things, with the implementation of interactive technologies (methods) of education. The most effective innovative pedagogical technologies for teaching medical disciplines at the Zhytomyr Medical Institute have been established: structural-logical, integration, game, computer, dialogue, network, interactive, training. The effectiveness of the application of the latter is shown on the example of the functioning of the Educational Training Center at the Zhytomyr Medical Institute. Optimal and promising innovative technologies are recommended for their implementation in the educational process of medical institutions.

Key words: *computer technologies; educational technologies; game technologies; innovation; interactive technologies; training technologies.*

Постановка проблеми.

Розвиток людини, її когнітивної гнучкості, логічного мислення, потреби і вміння постійно навчатися, оволодівати новими навичками протягом усього життя та трудової діяльності є головною функцією освіти. Традиційне навчання не в повній мірі відповідає сучасним вимогам в умовах стрімкого зростання обсягу інформації, технологічного прогресу, розвитку науки, динаміки соціального середовища. Це зумовлює поступовий перехід до *інноваційного навчання* (від лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – зорієнтованої на швидкі зміни в навколишньому середовищі навчальної та освітньої діяльності, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [1].

Сучасні технології навчання повинні відповідати основним *критеріям* [5]:

- 1) *новизна* – ступінь оригінальності методу, прийому, технології;
 - 2) *актуальність* – суттєвість нового для даного часу;
 - 3) *концептуальність* – опора на певну наукову концепцію, яка обґрунтовує освітню мету;
 - 4) *системність* – взаємозв'язок і узгодженість всіх їх частин;
 - 5) *керованість* – можливість планування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання методами та засобами з метою корекції результатів;
 - 6) *ефективність* – гарантування досягнення результату;
 - 7) *оптимальність* – досягнення високих результатів за найменших витрат часу фізичних і розумових сил учасників педагогічного процесу;
 - 8) *відтворюваність* – можливість багаторазового використання суб'єктами навчального процесу;
 - 9) *візуалізація* – можливість використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, оригінальних наочних посібників.
 - 10) *змінюваність* – можливість постійного доопрацювання, модифікації.
- Інновації в освіті залежно від *сфери застосування* поділяють на такі групи [1]:

- 1) інновації у змісті освіти (оновлення змісту навчальних програм, підручників, посібників тощо);
- 2) інновації в технології навчання та виховання (оновлення методик викладання та взаємодії у виховному процесі);
- 3) інновації в організації педагогічного процесу (оновлення форм і засобів здійснення навчально-виховного процесу);
- 4) інновації в управлінні освітою (оновлення структури, організації і керівництва освітніми закладами);
- 5) інновації в освітній екології (архітектурне планування освітніх закладів, використання будівельних матеріалів, інтер'єр приміщень та ін.).

Як видно, інноваційні технології навчання є однією зі складових інновацій в освіті.

Висловлюється думка [9], що існує такий змістовий взаємозв'язок понять:

Освітні технології – відбивають загальну стратегію розвитку освіти (гуманістична парадигма освіти).

Педагогічні технології – втілюють тактику реалізації освіти в освітньому процесі шляхом впровадження моделей особистісно-орієнтованого, розвивального, проблемного навчання.

Технології навчання – шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчальної дисципліни, теми, питання.

Педагогічна техніка – відбиває рівень майстерності педагога. Педагогічні технології включають у себе методи навчання. Методи навчання пов'язані з метою навчання, його змістом, рівнем готовності суб'єкта до навчання, особливостями дидактичних засобів, а також часом, визначеним на вивчення навчального матеріалу. Вони реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності.

За *типом організації та управління пізнавальною діяльністю* виділяють такі інноваційні педагогічні технології [9]:

- 1) інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, інтегрованих занять, днів і тижнів та інших форм організації навчання);
- 2) ігрові технології (ігрова форма взаємодії педагога і студента, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету) (рис. 1);
- 3) комп'ютерні технології (реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії «викладач – комп'ютер – студент» за допомогою інформаційних, тренінгових, розвивальних, контролюючих та інших навчальних програм) [3];
- 4) діалогові технології (пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні: «студент – викладач», «викладач – автор», «студент – автор» тощо);
- 5) мережеві технології – призначені для телекомунікаційного спілкування здобувачів освіти з викладачами, кураторами, працівниками бібліотек, установ освіти тощо.
- 6) тренінгові технології (система діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у процесі навчання) [4].

Рис. 1. Класифікація ігрових педагогічних технологій

Заслужує на увагу методика Е. де Боно (1985 р) «Шість капелюхів мислення» – психологічна рольова гра [2]. В її основі лежить концепція паралельного (латерального, нешаблонного) мислення, сенс якої полягає в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію з 6 незалежних одна від одної точок зору.

Це дозволяє сформувати найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки. Під паралельним, латеральним мисленням Едвард де Боно має на увазі процес обробки інформації, що сприяє зміні існуючої моделі стереотипного сприйняття навколишньої дійсності, а також створення альтернативних шляхів розв'язання певної проблеми; спосіб вирішення проблем шляхом застосування новачійних і нелогічних засобів. Ця методика ефективно застосовується при підготовці майбутніх фахівців з охорони здоров'я.

Дана методика спрямована на реалізацію наступних завдань: робота з інформацією, організація мислення, розвиток креативного мислення, генерування креативних ідей, звернення до сфери інтуїції, розвиток логічних навичок та умінь. Сутність її полягає в тому, що у кожного капелюха власний колір, що несе певне смислове навантаження.

Метафоричне значення «білого капелюху» – інформація та факти. Відтак, прийом «білий капелюх» акцентує увагу саме на них, що виключає емоційну реакцію. Здобувачі освіти мають оцінити точність і доречність отриманої ними інформації, відокремити факти від припущень, окреслити дії, необхідні для усунення невідомого, суперечливого.

Прийом «червоний капелюх», що символічно асоціюється з вогнищем, націлює на увагу до інтуїції та почуттів і здогадів щодо розв'язуваної проблеми, формування ставлення до чогось. За таких умов фіксуються емоції, завдяки чому вони не будуть більше заважати подальшій роботі.

Прийом «чорний капелюх» передбачає надання волі критичним оцінкам, виокремленню негативних сторін проблеми, висловлюванню побоювань, захищає від непродуманих і нерозважливих дій, вказує на можливі підводні камені й ризики, націлює на критичний і об'єктивний аналіз.

Прийом «жовтий капелюх» спрямований на логічний позитив, пошук позитивних достоїнств і моментів, а також переваг ідеї, що розглядається, допомагає розкрити ресурси, позитивні сторони ідеї, ситуації; схарактеризувати «плюси» проблеми, ситуації, явища.

Прийом «зелений капелюх» надає можливість модифікувати вже існуючі ідеї, шукати альтернативи, досліджувати можливості. Відтак – це вияв креативності.

Прийом «синій капелюх» спрямовує на пошук сенсу у тому, що робить здобувач освіти, узагальнення накопиченого досвіду, продуктивне управління процесом мислення, вписування проблеми в контекст певної сфери знань, культури; осмислення явищ, розуміючи, що певна проблема є виявом загальних механізмів і сил, що діють у реальному світі. За допомогою «синього капелюха» роблять висновки й узагальнення висвітлюють перспективи наприкінці заняття.

На початку аналізу проблеми цей прийом може бути використаний для формулювання чітких завдань.

Упровадження інноваційних підходів в освіті пов'язується з реалізацією інтерактивних технологій (методів) навчання. О. Пометун і Л. Пироженко [6] запропонували класифікацію інтерактивних технологій (або методів) навчання залежно від форм (моделей) навчання, в яких реалізуються інтерактивні технології:

- кооперативного навчання (робота у парах, два – чотири – всі разом, робота у малих групах);
- колективно-групового навчання («мікрофон», «мозковий штурм», «навчаючи – вчусь», «ажурна пилка»);
- ситуативного моделювання: симуляції, імітації, розігрування ситуації за ролями;
- відпрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, «займи позицію», «зміни позицію», «дебати», «дискусія»).

Досить переконливе уявлення про ефективність інноваційних педагогічних технологій щодо засвоєння знань і вмінь дає «піраміда навчання» (рис. 2), розроблена ІННЛ (США) на початку 1960-х років, хоча й вона піддається сумніву через втрату оригінальних внутрішніх досліджень.

Спектр технологій навчання досить широкий і, крім традиційної, включає групові (колективні) та особистісно-орієнтовані технології, технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності студентів, підвищення ефективності управління та організації навчального процесу, технології на основі дидактичного удосконалення та реконструювання матеріалу тощо [7]. Вибір інноваційних технологій навчання визначається особливостями організації навчального процесу, характером освітньої компоненти, кваліфікацією педагогічного працівника та іншими чинниками, при цьому важливим є дотримання таких принципів:

- 1) принцип педагогічної доцільності: жодна дія педагога не повинна бути осторонь від запланованих цілей;
- 2) взаємозв'язок викладання й навчання: перетворення діяльності здобувача освіти на його самостійну діяльність;

Рис. 2. «Піраміда навчання»

- 3) тематичне планування;
- 4) контроль на кожному етапі навчальної діяльності здобувача освіти;
- 5) стимулювання творчої діяльності здобувача освіти;
- 6) різноманітність форм і методів навчання.

Мета / цілі, завдання статті.

Мета: висвітлити досвід застосування інноваційних технологій навчання для підвищення якості підготовки фахівців медичної галузі.

Завдання нашого дослідження:

1. Проаналізувати інноваційні технології щодо перспектив їх застосувань у практиці вітчизняної освіти.
2. Поділитися досвідом застосування окремих інноваційних педагогічних технологій в Житомирському медичному інституті.
3. Визначити оптимальні та перспективні інноваційні технології для їх реалізації в освітньому процесі медичних закладів.

Виклад основного матеріалу.

Серед численних інноваційних педагогічних технологій при викладанні дисциплін медичного профілю найефективнішими виявилися такі технології:

1. Структурно-логічні (задані) технології навчання являють собою поетапну

організацію постановки завдань навчання, вибору способів їх вирішення, діагностики та оцінки отриманих результатів

2. Інтеграційні технології. Під інтеграцією розуміють не поєднання, а взаємопроникнення двох або більше дисциплін, органічне поєднання відомостей інших навчальних дисциплін навколо однієї теми, що дозволяє з різних сторін пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань.

Міжпредметна інтеграція може бути повною або частковою. Повна інтеграція об'єднує в одному курсі різні навчальні освітні компоненти, дає змогу залучати потрібні відомості із суміжних освітніх компонент, що сприяє цілісному та різнобічному засвоєнню знань.

Суть часткової інтеграції полягає в поєднанні матеріалу з різних освітніх компонент, підпорядкованих одній темі. На цій основі і будуються інтегровані заняття, конференції, круглі столи.

У межах освітніх компонент одного циклу застосовується їх інтеграційна взаємодія, за якої зміст і самостійність їх в основному не змінюється, у них обираються споріднені поняття. Наприклад, збудник дифтерії вивчається в різних аспектах комплексом освітніх компонент, зокрема, мікробіологією, інфектологією, епідеміологією, внутрішньою медициною, фармакологією та медичною рецептурою.

В Житомирському медичному інституті традиційно проводяться міждисциплінарні студентські науково-практичні конференції за такими темами: «Чорна смерть – інфекція, яка повертається», «СНІД – вірусна загроза людству», «COVID – 19: медичні та психологічні аспекти», «Туберкульоз. Актуальні питання сьогодення» та ін.

3. Ігрові технології. В освітньому процесі Житомирського медичного інституту використовуються театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, імітаційні вправи, ігрове проектування.

Із ділових ігор у процесі навчання найбільшого поширення набули їх такі модифікації: імітаційні, операційні, рольові.

Відомо, що ділова гра – це метод пошуку рішень в умовній проблемній ситуації. Елементи ділової гри: розподіл за ролями, змагання, особливі правила тощо. Ділова гра застосовується як метод активного навчання її учасників з метою вироблення у них навичок прийняття рішень в нестандартних ситуаціях, а також як засіб тестування здібностей.

В імітаційних іграх під час заняття імітується діяльність організацій, подій, конкретна робота людей (головний лікар, завідувач відділення, старша медична сестра та ін.), обстановка, умови, в яких відбувається подія. Сценарій імітаційної гри містить сюжет події, опис структури та призначення імітованих об'єктів.

Операційні ігри допомагають відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій (методику проведення дискусії, конференції, бесіди, диспуту). В операційних іграх моделюється процес діяльності. Вони проходять в умовах, що імітують реальну обстановку.

У рольових іграх відпрацьовується тактика поведінки, дій, виконання функцій. Між учасниками розподіляються ролі (лікаря, медичної сестри, акушерки, лаборанта) з обов'язковим змістом відповідно до проблемної ситуації, винесеної на обговорення. Наприклад, при проведенні рольової гри на бінарному практичному занятті з теми «Дифтерія» нами були розподілені ролі (посада і спеціальність медичного працівника) з функціональними обов'язками: фельдшера фельдшерсько-акушерського пункту, лікаря приймального відділення, лікаря інфекційного відділення, медичної сестри інфекційного відділення, лаборанта бактеріологічної лабораторії.

4. Комп'ютерні технології – передбачають електронне навчання (e-Learning) студентів

через комп'ютерні мережі. За вимогою часу (пандемія коронавірусної інфекції, 2020–2022 рр.; воєнний стан, 2022–2023 рр.) в нашому навчальному закладі організовано дистанційне навчання (Distance Learning), яке передбачає взаємодію викладача і здобувачів освіти між собою на відстані, що мало всі властиві компоненти освітнього процесу і реалізувалося специфічними засобами Інтернет-технологій, які передбачають інтерактивність. Дистанційне навчання проводилося у двох режимах: синхронному (on-line – video conference, chat) й асинхронному (off-line – e-mail, forum).

Нами були застосовані наступні категорії засобів у комп'ютерних технологіях:

1) електронні навчальні матеріали (ЕНМ) – формують (e-content):

– електронні підручники та матеріали лекцій, в т. ч. e-cору, системи обміну файлами (репозитарій);

– електронні методичні розробки до семінарів, практичних і лабораторних занять;

– засоби для набуття практичних навичок (віртуальні та дистанційні лабораторії, практикуми, комп'ютерні тренажери).

2) комп'ютерні тестові системи (КТС):

– контроль результатів засвоєння матеріалу (система «Колоквіум»);

– контроль підготовки до лабораторних і практичних занять (Google forms, Google classroom);

– самоконтроль знань в інтерактивному режимі (K-test);

– визначення рейтингу студентів.

3) системи управління навчанням (СУН) – для організації навчального процесу:

– проведення навчально-адміністративної роботи (створення навчальних груп, організація розкладу занять і навчальних планів);

– надання контрольованого доступу до навчальних матеріалів (система Інтранет);

– організації колективної й індивідуальної роботи студентів і викладача (віртуальний клас).

5. Діалогові технології – спрямовані на створення комунікативного середовища, розширення простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні: «студент – викладач», «викладач – автор», «студент – автор» та ін.).

6. Мережеві технології – використовуються для телекомунікаційного спілкування. Телекомунікаційний доступ до баз даних здійснюється через мережу Інтернет. Нами застосовувалися такі форми мережевої комунікації:

– електронна пошта, Viber, Telegram, Facebook – призначені для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку, здійснення консультивання, організації дистанційного та змішаного навчання; дуже зручна форма комунікації, адже телефон завжди поряд, а повідомлення і дзвінки безкоштовні;

– телеконференція Zoom – дозволяє викладачеві та здобувачам освіти, що знаходяться на значній відстані один від одного, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми, брати участь у ділових іграх, практикумах тощо в умовах так званого віртуального класу.

– сайт інституту, телеканали та безліч онлайн платформ (Moodle).

7. Тренінгові технології. В наш час у всьому світі впровадження тренінгових технологій в освітній процес медичного закладу є обов'язковою і невід'ємною складовою освітньої діяльності. Симуляційне навчання – це форма організації освітнього процесу, під час якої здобувач освіти працює в імітованій обстановці, яка є максимально наближеною до реальних

клінічних умов.

У Житомирському медичному інституті створено Навчальний тренінговий центр (НТЦ), який був відкритий в рамках участі в Україно-швейцарському проекті «Розвиток медичної освіти» як одного із шести пілотних закладів вищої медичної освіти. Загальна площа НТЦ близько 800 м². В його структурі є 13 навчальних кімнат, в яких здійснюється практична підготовка здобувачів закладу за різними напрямками: одночасно можуть займатись 120 здобувачів освіти та відпрацьовувати в загальному 500 практичних навичок. НТЦ оснащений необхідною аудіо, відео та комп'ютерною апаратурою, медичним обладнанням (50 одиниць) та сучасними фантомами та муляжами (170 одиниць) для здійснення якісного освітнього процесу [8].

Серед інтерактивних технологій, на нашу думку, найбільш цікавим та дієвим є метод ПРЕС. Основною його метою є комунікація, тобто навчитись формулювати та висловлювати свою думку, чітко аргументувати свою позицію, логічно мислити. Характерними ознаками даного методу є чіткість та стислість. Даний метод можна застосовується до будь якої проблеми за умови дотримання чотирьох основних етапів:

1.1. Позиція. Я вважаю, що ... (висловіть думку; проясніть, в чому полягає ваша точка зору).

1.2. Обґрунтування. ... тому, що; оскільки ... (наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на користь вашої позиції).

1.3. Приклад. ... (наведіть факти, які демонструють ваші докази, підсилюють вашу позицію).

1.4. Висновки. Отже (тому), я вважаю... (узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

При викладанні теоретичного та практичного матеріалу освітніх компонент медичного спрямування найбільш доцільним є застосування таких інноваційних технологій навчання:

- 1) структурно-логічних;
- 2) інтеграційних;
- 3) ігрових;
- 4) комп'ютерних;
- 5) діалогових;
- 6) мережевих;
- 7) тренінгових;
- 8) інтерактивного навчання.

Плануємо провести дослідження серед здобувачів освіти шляхом перевірки знань, анкетування, щоб більш глибоко оцінити вплив інноваційних технологій на якість засвоєння навчального матеріалу, набуття ними необхідних професійних компетентностей.

Подальші дослідження нами будуть спрямовані на застосування методу «Шести капелюхів».

Список використаних джерел та літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
2. Житеньова Н. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін до використання технологій візуалізації в освітньому процесі : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2020. 509 с.

3. Комп'ютерні технології в освіті : навч. посіб. / Ю. С. Жарких, С. В. Лисоченко, Б. Б. Сусь, О. В. Третяк. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 239 с.
4. Новікова Л. М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі : наук.-метод. посіб. Павлоград : ЗДІЕУ, 2008. 110 с.
5. Педагогічні системи, технології. Досвід. Практика : Довідник / за ред. П. І. Матвієнка, С. Ф. Клепка, Н. І. Білик. 2-е вид., переобл. і допов. У 2 ч. Ч. 1. А – М. Полтава : ПОШПО, 2007. 220 с.
6. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: Теорія, практика, досвід : метод. посіб. Київ, 2002. 141 с.
7. Шапран О., Шапран В. Інноваційні технології в педагогіці та психології: їх сутність та різновиди. Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія». 2010. Вип. 12. С. 147–153.
8. Шатило В. Й., Мажарівська А. А. Сучасні симуляційні технології навчання в медичній освіті. Вища освіта та практика в медсестринстві : матер. XII наук.-практ. конф. з міжнар. участю / за ред. В. Й. Шатила, м. Житомир, 21 жовт. 2021 р. Житомир : ФОП Худяков О. В., 2021. С. 4–7.
9. Штефан Л. В. Інноваційні технології в освіті : навч. посіб. Харків : УПА, 2011. 168 с.

ЛАСКАВО ПРОСИМО В НАУКУ

Ірина ДІДКО,
вчителька Ліцею № 8 м. Житомира

ПРАВИЛО ДОНАЛЬДА ХЕББА: НАВЧАННЯ, ОСВІТА

У статті проаналізовано правило Хебба у контексті діяльності учасників освітнього процесу. Зазначається, що з наукової точки зору, фізична основа здатності до навчання – це нейропластичність, здатність нейронів до адаптації, здатність нервової системи змінювати силу синаптичних зв'язків, силу імпульсів, що передаються між нейронами. Розглянуто феномен "дзеркальних нейронів", який виявив, що в людському мозку нейронни дзеркальним чином активізуються, коли ми спостерігаємо за діями інших людей. Зілюстровано правило Хебба щодо взаємодії нейронів головного мозку людини. Розглядаються питання процесу кіборгізації, внаслідок чого можна говорити про феномен «постлюдини» у контексті безсмертя людського тіла.

Ключові слова: дзеркальні нейрони, головний мозок людини, штучний інтелект, нейропластичність, нейронна структура мозку, синаптичні зв'язки.

The article analyzes Hebb's rule in the context of the activities of participants in the educational process. It is noted that from a scientific point of view, the physical basis of the ability to learn is neuroplasticity, the ability of neurons to adapt, the ability of the nervous system to change the strength of synaptic connections, the strength of impulses transmitted between neurons. The phenomenon of "mirror neurons" was considered, which revealed that neurons in the human brain are activated in a mirror manner when we observe the actions of other people. Hebb's rule for the interaction of neurons in the human brain is illustrated. Issues of the process of cyborgization are considered, as a result of which we can talk about the phenomenon of "posthuman" in the context of the immortality of the human body.

Key words: mirror neurons, human brain, artificial intelligence, neuroplasticity, neural structure of the brain, synaptic connections.

Найронна структура мозку людини спричиняє вагомий вплив на освітній процес, в якому є відомий так званий феномен "дзеркальних нейронів", який відкрив італійський нейробіолог Джакомо Різолатті [4]. Цей дослідник виявив, що в людському мозку нейронни дзеркальним чином активізуються, коли ми спостерігаємо за діями інших людей, коли різнобічні дії людини, які реалізують дії відповідної структури нейронів її мозку, викликають активізацію такої ж структури нейронів в мозку іншої людини, що стежить за цими діями [1].

Один із перших дослідників, який вивчав різнобічні психолого-педагогічні феномени, пов'язані з нейронною структурою головного мозку людини, був Дональд Олдінг Хебб (1904-1985).

Основною сферою його наукових інтересів було вивчення нейронів головного мозку людини та визначення їхньої ролі в отриманні нових знань. Відповідно, у науковій літературі можна зустріти назву «правило навчання Хебба». Дональд Хебб спробував пояснити явище

так званої синаптичної пластичності та адаптації нейронів головного мозку у процесі отримання нових знань. Свої висновки він підсумував у монографії «*The organization of behavior: a neuropsychological theory*» («*Організація поведінки: нейропсихологічна теорія*») [2]. Зважаючи на те, що ідеї Хебба викликали свого часу певний ажіотаж у науковому світі та призвели до виникнення великої кількості трактувань сформульованого ним правила, є доцільним навести вихідне формулювання у тому вигляді, як його запропонував автор.

Отже, правило Хебба: «Якщо аксон клітини А знаходиться досить близько, щоб збуджувати клітину В, і багаторазово або постійно бере участь у її збудженні, то спостерігається певний процес зростання або метаболічних змін в одній або обох клітинах, що сприяє посиленню ефективності клітини А як одного з активаторів клітини». Візуально правило Хебба зазвичай демонструється у вигляді схематичного зображення двох клітин, де довга частина – саме і є аксон (Рис. 1).

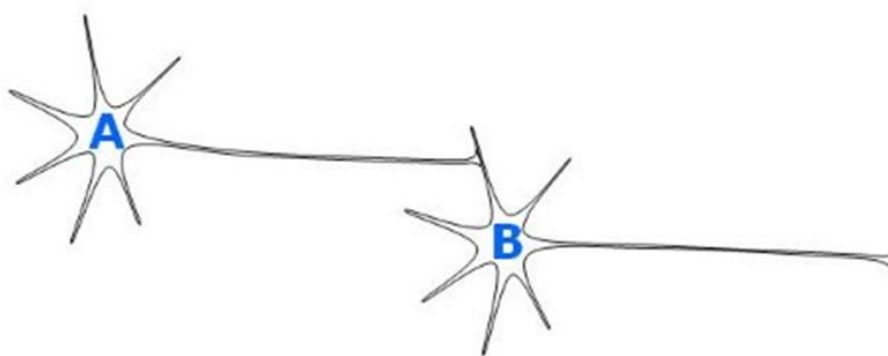

Рис. 1. Демонстрація правила Хебба щодо взаємодії нейронів головного мозку людини

Рисунок 1. демонструє те, як аксон клітини А стикається з дендритом клітини В. Зі шкільного курсу біології ми пам'ятаємо, що аксон – це відросток нервової клітини, за яким нервові імпульси рухаються від тіла клітини до інших нервових клітин, а дендрит – це розгалужений відросток нейрона, який отримує інформацію від аксонів. Таким чином, можна констатувати: чим більш активніше аксон клітини А «чіпляє» дендрит клітини В, тим більша ймовірність метаболічних змін в одній або обох клітинах, і тим вища ефективність клітини А як одного з активаторів клітини. У спрощеному розумінні суть правила Хебба зводиться до того, що якщо постійно задіяти ту саму сукупність нервових клітин, з кожним разом їм дедалі простіше активуватися. Більш частіше активувати одні й ті ж самі нервові клітини, тим міцніше вони «зв'язуються» один з одним.

У зв'язку з цим постає запитання: де і як нам знадобитися це знання? Ми всі чули поговорку: «Повторення – це мати навчання». Чим частіше ми повторюємо (активізуємо у нашій пам'яті) параграф зі шкільного підручника, формулу з фізики, математики, тим більше ми змушуємо працювати певну групу нейронів, відповідальну за формування того чи іншого знання чи навички. За таких умов нам щоразу дедалі простіше згадати формулу, переказати параграф, у спортивних змаганнях – закинути м'яч у баскетбольне кільце, зробити підйом переворотом на турніку тощо.

З наукової точки зору, фізична основа здатності до навчання – це нейропластичність, здатність нейронів до адаптації, здатність нервової системи змінювати силу синаптичних зв'язків, силу імпульсів, що передаються між нейронами.

Таким чином, вся одержувана та оброблена інформація знаходиться в нейронних

мережах. Тому для того, щоб отримати інформацію з пам'яті та скористатися цією інформацією у процесі життєдіяльності, людині слід активувати нейронні мережі у контексті короткострокової та довгострокової пам'яті. Механізми дії кожного різновиду пам'яті – це окрема тема, проте загальні закономірності збігаються. У будь-якому випадку, якщо потрібно щось згадати, потрібно активувати нейронні мережі. Можна сказати, що навчання та запам'ятовування, з погляду фізіології, прямують у двох основних напрямках. По-перше, шляхом утворення нових нейронних зв'язків. По-друге, шляхом зміцнення існуючих зв'язків між нейронами.

Правило Хебба стало багато в чому основою такого підходу, на якому будуються подальші дослідження у цій галузі. Відкриті Дональдом Хеббом закономірності дозволили припустити, що повторний досвід і додаткове штучне стимулювання нейронів сприяють консолідації спогадів, людського досвіду і розширюють можливості людської пам'яті. У певному сенсі відкриття Дональда Хебба наближає нас до відповіді питання, чому хтось навчається добре, а хтось не дуже, чому в когось гарна пам'ять, а в когось не дуже. Це може залежати як від індивідуальних психофізіологічних особливостей/можливостей організму людини, так і від частоти стимуляції нейронів.

Так, на уроці всім учням навчальний матеріал може пояснюватися однаковою чиною. Однак хтось приходить додому і знову активує нейронні зв'язки, що зародилися, повторюючи пройдений матеріал, читаючи підручник, вирішуючи завдання. А хтось ігнорує домашні завдання, тому одноразово простимульований на уроці нейрон не може стати основою міцного нейронного зв'язку та запам'ятовування матеріалу.

Ми пам'ятаємо, що згідно з правилом Хебба, чим частіше активувати одні й ті ж нервові клітини, тим міцніше вони «зв'язуються» один з одним, і тим швидше і легше йде сигнал під час багаторазового проходження одним і тим самим ланцюгом нейронів. Відповідно, якщо цього не робити, нейронні зв'язки не утворюються, а сигнал йде важко.

Більш того, вважається, що з основи правила Хебба можна побудувати процес навчання нейронної мережі мозку учнів без вчителя. У цьому випадку навчальний процес буде ґрунтуватися на пошуці близькості між групами нейронів, що працюють разом. У цьому випадку при впливі зовнішнього сигналу на будь-який з нейронів, що працюють «у зв'язці», ефективність групи нейронів буде зростати.

Нові покоління дослідників постійно роблять посилення на правило Хебба і працюють над деталізацією та розширенням ідей Д.Хебба. У зв'язку з цим варто відзначити дослідження американського науковця Рея Курцвейла та його книгу «Еволюція розуму». Спираючись на ідеї Д.Хебба, Р. Курцвейл дійшов висновку, що з часом людство може досягти практично невичерпного матеріального достатку на основі технічного прогресу та розвитку штучного інтелекту, що перевершує за своїми можливостями людський. А на людей чекає процес кіборгізації, внаслідок чого «постлюдина» зможе зробити реальний крок до безсмертя.

Такий радикальний підхід нерідко викликає певний скептицизм як сам по собі, так і як продовження ідей Д.Хебба. Зокрема, дизайнер і футуролог Жак Фреско дуже обережно сприймає подібні прогнози, при цьому він закликає застосовувати методи науки до соціальних систем [3]. У принципі, коли йдеться про математичні обчислення, навіть звичайний калькулятор виконує їх набагато швидше, ніж людина. Однак чи може штучний інтелект повністю замінити, а також перевершити людський розум, – це проблемне питання, оскільки ми розрізняємо різні види інтелекту: емоційний інтелект, позитивний інтелект, адаптивний інтелект та ін. Симбіоз усіх складових людського сприйняття та мислення якраз і

робить мозок людини унікальним та неповторним.

Але якщо йдеться про вирішення прикладних завдань за заданим алгоритмом, тут можливості штучного інтелекту воістину безмежні, так само як і у контексті завдання щодо позбавлення людини рутинної роботи, рутинних математичних обчислень.

Список використаних джерел та літератури

1.Вознюк О.В. Підготовка майбутніх учителів у контексті концепції Нової української школи: методичний аспект // Методичний експрес: Теорія і практика навчання англійської мови в Новій українській школі: Навчально-методичний посібник для вчителів закладів початкової освіти та студентів педагогічних спеціальностей. Житомир: Вид. О.О.Євенок, 2019. С. 51-65.

2.Hebb D.O. The Organization of Behavior. A Neuropsychological Theory. New York, John Wiley and Sons, Inc., 1949.

3.Fresco J., Meadows R. The Venus Project // Press kit. 2012. Режим доступу до ресурсу: <https://www.thevenusproject.com/wp-content/uploads/2017/01/PressKit-2012-v2.pdf>

4.Rizzolatti G., Arbib M. A. Language within our grasp // Trends in Neurosciences. 1998. № 21. P. 188-194.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ

У статті йдеться про соціально-педагогічні засади неперервної освіти сучасних фахівців. Зазначена проблема зумовлена процесом входження людства у стан «інформаційного суспільства», однією з характерних ознак якого є «інформаційний бум», який виявляє феномен «напіврозпаду компетентності фахівця», пов'язаний з тим, що у деяких галузях науково-технологічна база суттєво змінюється за декілька років. За таких умов професійна освіта розглядається як безперервний процес, зумовлений потребами сучасного виробництва в постійному професійно-особистісному розвитку та вдосконаленні фахівців, у розширенні їх можливостей в умовах якісної зміни праці як у рамках однієї професії, так і в умовах зміни сфер професійної діяльності.

Ключові слова: *неперервна освіта, інформаційне суспільство, інформаційний бум, напіврозпад компетентностей фахівця, професійна освіта.*

The article deals with the socio-pedagogical principles of continuous education of modern specialists. The specified problem is caused by the process of humanity's entry into the state of "information society", one of the characteristic features of which is the "information boom", which reveals the phenomenon of "half-life of the competence of a specialist", connected with the fact that in some fields the scientific and technological base changes significantly several years. Under such conditions, professional education is considered as a continuous process, determined by the needs of modern production in the constant professional and personal development and improvement of specialists, in expanding their opportunities in the conditions of qualitative changes in work both within the same profession and in conditions of changes in the spheres of professional activity.

Key words: *continuous education, information society, information boom, half-life of specialist's competencies, professional education.*

Аналіз сучасної соціокультурної ситуації засвідчує про входження людства у стан «інформаційного суспільства», однією з характерних ознак якого є «інформаційний бум», що зумовлений, перш за все, багатократною репродукцією та повторенням вже відомої інформації, а не зростанням кількості нових знань. Уперше в історії людства ідеї і технології трансформуються у часі швидше, ніж покоління людей, коли актуальним постає явище «**напіврозпаду компетентності фахівця**», пов'язане із тим, що у деяких галузях науково-технологічна база суттєво змінюється за декілька років. За деякими оцінками, середньорічний темп приросту нових знань складає 4-6 %. Це означає, що близько 50 % професійних знань фахівець має отримати після закінчення навчального закладу. Об'єм часу, необхідний для оновлення професійних знань для фахівців з вищою освітою, складає 28 % загального об'єму часу, який працівник має в своєму розпорядженні протягом всього працездатного періоду [1]. Це вимагає відповідної спрямованості системи професійної підготовки на фундаменталізацію й універсалізацію знань [2], на їх міждисциплінарний характер, на формування у майбутніх фахівців здатності використовувати ці знання в умовах швидких змін у сфері сучасних виробничих і освітніх технологій. У цьому контексті особливої значущості набуває особистісний сенс діяльності, самосвідомість людини, її Я-

концепція та самовизначення і самореалізація у професійній сфері, перехід від прагматично-техногенної орієнтації сучасної цивілізації до людиномірних орієнтирів її розвитку [1].

На думку Б. Сітарської, однією з найбільших загроз у часі великих змін, характерних для сучасного світу, є відставання людей від темпу і наслідків змін, які ж вони самі провокують. Йдеться про новий тип загрози, який визнається як «людська прогалина», котра виникає внаслідок значно більшого зусилля, вкладеного у технічний і господарський розвиток, ніж у розвиток самих людей. "Людська прогалина" – це дистанція між зростаючою складністю світу і нашою здатністю її зрозуміти, що виникає із зростання створених людьми складностей, які не встигають за поступом наших здібностей [3, с. 263].

За таких умов надзвичайного значення набуває проблема *неперервної освіти фахівців*. Відтак, професійна освіта розглядається як безперервний процес, зумовлений потребами сучасного виробництва в постійному професійно-особистісному розвитку та вдосконаленні фахівців, у розширенні їх можливостей в умовах якісної зміни праці як у рамках однієї професії, так і в умовах зміни сфер професійної діяльності. Визначення сутності безперервної освіти подано у доповіді ЮНЕСКО «Вчитися бути» як така зміна способу буття людини, коли вона відкривається новому досвіду. Однак трактування цього положення значно звужене прагненням звести безперервну освіту до періодично відновлюваного навчання або підвищення кваліфікації через певний проміжок часу.

Сенс безперервної освіти полягає переважно в тому, щоб вже в умовах загальної та основної професійної освіти сформувати систему знань, умінь і якостей, певних компетентностей особистості, що дозволяють їй самостійно продовжувати утворювати та вдосконалювати себе, вільно орієнтуватися у складному колі соціальних та професійних проблем, успішно адаптуватися до умов, що змінюються, здобувати необхідні їй знання та формування необхідні вміння. Провідними властивостями професіонала за таких умов стають: розвинене системне мислення; володіння методологічними знаннями, що дозволяють не тільки оперувати наявною інформацією, а й набувати нової, освоювати різноманітні види діяльності; активна життєва та професійна позиція; потреба у професійно-особистісному розвитку та вдосконаленні, психолого-особистісна готовність до цього.

Безперервна освіта сприяє вирішенню трьох основних завдань:

- 1) підготовка людини для включення його до системи сучасних суспільних, професійних відносин;
- 2) удосконалення, розвиток людини, вже включеної в суспільне виробництво, з метою її своєчасної адаптації до умов, що постійно змінюються;
- 3) різнобічний розвиток особистості, формування її світогляду, моральних, естетичних, фізичних та інших якостей, інтересів, потреб загальної культури.

Відповідно до цих завдань у структурі безперервної освіти можна виокремити дві підсистеми: базову та додаткову освіту. У свою чергу базова та додаткова освіти можуть бути загальною та професійною.

Висновки.

Принцип безперервності освіти постає системо твірним у контексті освіти як вадливого суспільного інституту. Освітні заклади, працівники освіти та підвищення кваліфікації, науки та виробництва мають переглянути роль та місце освіти в житті людини та суспільства і, як результат – подолати орієнтацію на поверхневу «енциклопедичність» змісту, навантаження інформаційним та фактологічним матеріалом. Випереджаюче відображення у змісті освіти мають отримати проблеми розвитку суспільства, виробництва, науки, культури. Освіта має бути спрямована у майбутнє. Колишній девіз «Знання на все життя» поступається місцем

новому: «Знання через все життя».

Як засвідчує аналіз освітніх процесів другої половини ХХ століття, наріжними тенденціями розвитку світової та вітчизняної освітньої системи є поширення та поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної, загальнокультурної, інформаційної та духовної складових освіти, її спрямованість на формування у вихованців системного, міждисциплінарного підходу до аналізу складних життєвих ситуацій, мотивації до самонавчання, самовиховання, на розвиток інтеркультурної сензитивності, цілісного діалектичного, стратегічного мислення, на виховання соціальної та професійної мобільності.

Список використаних джерел та літератури

1. Вознюк О.В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 614 с.

2. Вища освіта України: фундаменталізація або прагматизація (Круглий стіл) // Вісник Запорізького держ. ун-ту. 2002. Вип. 23. С. 6–29.

3. Сітарська Барбара Теоретичні і методологічні засади дидактичних завдань з педагогіки у процесі підготовки та вдосконалення вчителів: Переклад з польської мови Ігор Родюк. К. : Основа, 2005. 364 с.

Богдан ДРОЗД,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальності 033 «Філософія», кафедри філософії та політології
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
bogdandrozd99@gmail.com

НЕКОНВЕНЦІЙНА ВІЙНА ЯК КРАЙНЯ ФОРМА ВІДЧУЖЕННЯ: КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано компетентнісні засади феномену відчуження в умовах неконвенційної війни. Розглянуто особливості використання компетентнісного підходу при дослідженні процесу відчуження людини. Виділено основні компетенції, що застосовуються при дослідженні проблеми відчуження людини в умовах неконвенційної війни.

Ключові слова: відчуження, віртуальний світ, неконвенційна війна, симулякр, постіндустріальне суспільство, гібридна війна, воля, вибір, історія, «кінець історії», суспільство споживання.

The article analyzes the competence principles of the phenomenon of alienation in the conditions of unconventional war. Peculiarities of the use of the competence approach in researching the process of human alienation are considered. The main competencies used in the study of the problem of human alienation in the conditions of unconventional war are highlighted.

Key words: alienation, virtual world, unconventional war, simulacrum, post-industrial society, hybrid war, will, choice, history, "end of history", consumer society.

Постановка проблеми. У рамках Болонського процесу в українському та європейському науковому просторі були актуалізовані концептуальні засади формування компетентнісного підходу. Поняття «компетенція» та «компетентності» займають ключову позицію в процесі розбудови та творення сучасної наукової спільноти та підходів до розвитку науки та освіти в Україні. Процеси євроінтеграції української науки та залучення її до Болонського процесу призвели до дослідження та використання компетентнісного підходу в різних напрямках сучасної української науки. Актуальність досліджуваної теми зумовлена необхідністю продовження реформування системи вищої освіти в Україні.[3].

Проблема відчуження людини, починаючи з першої індустріальної революції і по сьогодні, займає одне з найвидніших місць у філософських оглядах та дослідженнях різних визначних філософів минулого та сучасності. Проблему відчуження досліджували такі вчені як Е. Фромма, Ф. Фукуяма, А. Камю, Ж.-П. Сартра, Т. Гоббс, Дж. Лок, Ж. Бодрійяр, І. Кант, Й.Фіхте, К. Маркса, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Л. Фейєрбах А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, М. Гесс, К. Юнга, М. Вебер, Г. Зіммель, Г. Маркузе, К. Ясперс, М. Гайдеггер, Е. Дюркгайм, Р. Мертон, О. Шпенглер. З початком повномасштабної війни між росією і Україною, проблема відчуження людини почала займати важливе місце в суспільних процесах. Накопичення невирішених негативних тенденцій в процесі відчуження вилились у масштабну війну. В умовах війни людина втрачає усі вироблені за останні століття засоби психологічної розрядки. Гроші втрачають будь яку цінність, соціальні структури та інститути зникають, етика змінює свою форму. Людина змушена покинути сформовану за життя навколо себе «систему речей». Державна влада на деяких територіях перестає функціонувати. Людина

залишається абсолютно самотня, на одинці зі смертю. У людини не залишається надійної опори, вона відірвана від родини, яка може проживати не лише в іншому кінці міста, а в іншому місті/селі/регіоні. Зі зникненням інтернету та простору віртуальної реальності, людина розуміє, що вона нічого не має. Увесь її світ був ілюзією. Відбувається процес переоцінки цінностей, людина починає пошук власної цілісності та єдності з колективом. На перший план виходить питання: «Хто я?». Минула мішанина соціальних ролей та ідентичностей зникає і залишається лише людина з її страхом смерті та відповідальністю від прийнятого нею вибору.

Розуміння того, що повномасштабна війна можлива у сучасній Європі, стало катализатором тривожності та страху багатьох людей у світі. Проявлення звірств російської армії у різних містах України змусило сучасне діджиталізоване суспільство шукати відповіді на нові запитання: «Як сучасна людина може свідомо йти на такі жахливі вчинки?»; «Чи можливі подібні речі у сучасному світі?»; «Яка роль держави у житті людини?». Причинами цих запитань стали наявні духовні проблеми. Руйнування і розмивання сталої системи ціннісних орієнтацій, моральних принципів та настанов. Початок повномасштабної війни на території Європи, результатом якої стало різке падіння світової економіки, можливість глобального голоду, змушують по-новому поглянути на соціальний процес відчуження. Як вижити у сучасних умовах людині, яка не готова бути діячем історії, а намагається залишитись її рудиментом?

Метою статті є визначення компетентнісних засад дослідження проблеми відчуження людини в умовах неконвенційної війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження компетентнісного підходу знаходимо у працях В. Байденка, А. Бермуса, І. Зимньої, В. Козирьова, В. Краєвського, Н.Кузьміної, А.Маркової, О. Овчарука, О. Пометуна, Р. Уайта, А. Хуторського та інших [4]. Проблема феномену відчуження досліджена в працях таких філософів як Е. Фромма, Ф.Фукуями, А. Камю, Ж-П. Сартра, Т. Гоббс, Дж. Лок, Ж. Бодрійяр, І. Кант, Й. Фіхте, К.Маркса, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Л. Фейербах А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, М. Гесс, К. Юнга, М. Вебер, Г. Зіммель, Г. Маркузе, К. Ясперс, М. Гайдеггер, Е. Дюркгайм, Р. Мертон, О.Шпенглер, Н. Ковтун.

Виклад основного матеріалу. Розуміння поняття «компетенція» зустрічає багато неоднозначності у сьогodнішній науковій спільноті. Ця проблема пов'язана з тим що на сьогodні у рамках освітньої спільноти відсутнє загальноприйняте розуміння даної категорії. Закон України «Про вищу освіту» надає наступне визначення: «компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [2].

Резюмуючи дане визначення можна визначити що компетентнісний підхід дозволяє спеціалісту реалізовувати власний потенціал в соціально-економічному та особистісному просторі. Також, компетентнісний підхід дозволяє розвинути та оволодіти необхідними професійними компетентностями. В розумінні компетентнісного підходу як загальної системи виділяють два фундаментальні терміни: «компетентність» та «компетенції». Сам же компетентнісний підхід відрізняється від «компетенції» та «компетентності» сталим напрямком і спрямованістю в процесі розвитку останніх двох термінів. Серед різних підходів до розуміння компетенцій виділяють «ключові компетенції», їх характеризують як сталі групи навичок без котрих спеціаліст не зможе реалізувати себе позитивно у професійній діяльності. Головними компетенціями визначають наступні: компетенція в соціально-

цивільній сфері, компетенція у сфері соціальної комунікації, компетенція в соціально-індивідуальній сфері, компетенція в інформаційній сфері, системна компетенція, компетенція в професійно-трудова сфері [1].

Аналіз проблеми відчуження людини в умовах неконвенційної війни в розрізі ключових компетенцій:

- компетенція в соціально-цивільній сфері: проблематика зумовлює поглиблене розуміння суб'єктом пізнання сучасних суспільних процесів які відбуваються в умовах неконвенційної війни та дозволяє розв'язувати підвищення конфліктності між різними соціальними групами;

- компетенція у сфері соціальної комунікації: суб'єкта пізнання оволодіє фаховими термінами з різних областей суспільних та гуманітарних наук, що підвищить його усне та письмове мовлення. Також, дослідження допоможе визначити дефініції таких понять як «відчуження», «неконвенційна війна», що допоможе в соціальній комунікації;

- компетенція в соціально-індивідуальній сфері: налагодження міжособистісних професійних стосунків з іншими науковцями та покращення комунікативних навичок;

- компетенція в інформаційній сфері: залучення інтернет-ресурсів для вивчення теми та репрезентація наукових здобутків у загальній мережі інтернет. Також, застосування мультимедійних технологій для візуалізації наукових текстів під час конференцій та публічних виступів;

- системна компетенція: формування пізнавальної функції у суспільному житті та аналіз суспільного процесу відчуження у переселенців та військових;

- компетенція в професійно-трудова сфері: допоможе реалізуватися за фахом на ринку праці та застосування своїх знань та досвіду в науковій сфері.

При розгляді теми феномену відчуження людини в умовах неконвенційної війни було сконцентровано увагу на таких аспектах компетентнісного простору: загальнонаукова, спеціальнонаукова, інституційна і особистісна складова.

Загальнонаукова перспектива. Подолання негативних наслідків процесу відчуження пов'язаних з наростанням конфліктності у суспільствах сучасного світу та екзистенційними проблемами сучасної людини.

Спеціальнонаукова перспектива. Поглиблення розуміння одного з найактуальніших процесів постіндустріального суспільства. Розширення проблеми відчуження піднятої у працях Ф. Фукуями, Е. Фромма, К.Маркса.

Інституційна перспектива. Підвищення залученості дітей у навчальний процес та налагодження комфортних колективних відносин. Реінтеграція вимушених переселенців та військовослужбовців у загальну систему суспільних відносин.

Особистісна перспектива. Визначити шляхи подальшої професійної, особистої, творчої реалізації. Покращення якості власного життя у сучасному швидкоплинному світі.

Висновки. Отже, феномен «відчуження» зустрічається нами у кожному елементі повсякденного життя. Наша культура, цивілізація побудовані як елементи цього суспільного процесу. «Відчуження» має як позитивні, так і негативні наслідки. Для подолання яких необхідно провести ґрунтовний аналіз означеної проблеми та дослідити причини виникнення та подолання негативних тенденцій цього процесу.

Перспективи подальшого дослідження. Подальшого дослідження потребує феномен відчуження в розумінні його як загальнокультурного, цивілізаційного явища.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О.Є., Маслак Л.П. Європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/16303/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%84.pdf> (дата звернення: 07.12.2022)
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.12.2022)
3. Кайдалова Л. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу до професійного навчання. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/5522/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82.%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8.pdf> (дата звернення: 07.12.2022)
4. Лейко С.В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. URL: https://kulbabska.com/images/catalog/pdf/students/5_kurs/lejko_s_v.pdf (дата звернення: 07.12.2022)

Наталія ЄВДОКИМОВА,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ДО ПРОБЛЕМИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

Здійснено теоретичний аналіз понять «компетентність» та «соціокультурна компетентність», запропоновано власне визначення даного поняття, проаналізовано характеристики та структурні компоненти соціокультурної компетентності, окреслено чинники, які впливають на її формування. Встановлено, необхідність вивчення досліджуваної компетентності в соціальному і в культурному аспектах як обов'язкових компонентах.

Ключові слова: компетентність, соціокультурна компетентність особистості, формування соціокультурної компетентності.

A theoretical analysis of the concepts of "competence" and "socio-cultural competence" was carried out, a proper definition of this concept was proposed, the characteristics and structural components of socio-cultural competence were analyzed, and the factors influencing its formation were outlined. The need to study the investigated competence in social and cultural aspects as mandatory components has been established.

Key words: competence, sociocultural competence of the individual, formation of sociocultural competence.

Одним з важливих завдань інтеграції України в європейський та світовий простір стало створення системи освіти нового покоління, яка має відповідати викликам нового тисячоліття, випереджати загальносвітовий розвиток і формувати компетентних особистостей, здатних знаходити правильні рішення не тільки в навчальних, а й в життєвих ситуаціях. В комплексі необхідних компетентностей сучасної людини виділяють соціокультурну. Цей вид компетентності в сучасних умовах відкритості, різноманітності, взаємопроникності людського суспільства потребує особливої уваги не лише для системи освіти, а й суспільства у цілому.

Актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності особистості підтверджується і нормативно-правовими документами а саме: Законом України «Про освіту» (2017 р.) та «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.) [9, 10].

Перш за все варто зупинитися на дефініціях понять «компетентність» та «соціокультурна компетентність»

Компетентність (від лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний), в словнику іншомовних слів, означає поінформованість, обізнаність, авторитетність [8, с.282].

У Законі України «Про освіту» (2017 р.) зазначено, що компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих

якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [10].

На сучасному етапі вітчизняні науковці в цілому розглядають сутність поняття «компетентність» як якість особистості, яка дає змогу людині використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці, в різних життєвих ситуаціях (Л. Курінна) [6] або гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії, що складають мінімальну готовність особистості до вирішення практичних завдань (О. Антонова, Л. Маслак) [1].

Щодо сутності поняття «соціокультурна компетентність», то можна виокремити дві логічні компоненти соціальну та культурну, які тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. Якщо соціальна складова характеризує варіативність комплексу видів взаємодії людини в різних соціальних середовищах, то культурна компонента розкриває сформованість власної особистісної культурної ідентичності людини на основі ідей міжкультурної толерантності, адекватного сприйняття культурних відмінностей інших, готовності брати участь у діалозі культур.

Проаналізуємо деякі тлумачення цього поняття, запропоновані науковцями, які становлять найбільший інтерес для нашого дослідження.

О. Квасник розуміє соціокультурну компетентність як успішну взаємодію особистості як з членами власної групи, так і з представниками інших груп, які є несхожими за досить різними ознаками. Крім того, автором наголошується, що досягнення оптимального рівня соціокультурної компетентності можливе через комплексне залучення всіх сфер особистості – інтелекту, мотиваційних структур, поведінкових навичок і вмінь [4].

Л. Кнюх розглядає соціокультурну компетентність зосереджуючи увагу на знаннях національних і культурних особливостей країни, мова якої вивчається. Автор вважає, що тільки на основі наявних знань людина дотримується поведінкових норм, прийнятих у конкретному середовищі та пристосовує своє мовлення до них [5].

Деякі науковці (О. Жорнова, І. Закір'янова, М. Степаненко) розглядають соціокультурну компетентність, як один з важливих аспектів життєдіяльності особистості. При цьому життєдіяльність проявляється як повсякденна діяльність, яка детермінується певними чинниками. Серед них виділяють ті, що найбільш впливають на процес формування вищезазначеної компетентності, а саме:

- ✓ мотивація – внутрішня рушійна сила, яка спонукає людину до певного типу поведінки, пов'язана з її культурними потребами;
- ✓ орієнтир, система цінностей, яка дозволяє приймати рішення;
- ✓ спрямованість – властивість особистості, яка спрямовує та орієнтує її життєвий шлях у соціальному просторі та часі;
- ✓ самоствердження та самореалізація-досягнення людиною суб'єктивного задоволення результатом процесу самореалізації [7].

Отже, узагальнюючи вищесказане, під соціокультурною компетентністю розуміємо усвідомлену активну діяльність особистості, яка полягає в соціальному та культурному розвитку та здатності продуктивно й прогресивно взаємодіяти з іншими членами соціуму в полікультурному середовищі.

Аналіз структури соціокультурної компетентності особистості здійснювали багато науковців. Розглянемо дослідницькі позиції деяких з них. Л. Вольнова виділяє такі складники соціокультурної компетентності:

- ✓ соціальна складова-передбачає здатність до співпраці, вміння розв'язувати

проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, соціальні й громадянські цінності та вміння, мобільність у різних соціальних умовах, вміння визначати особисті ролі в суспільстві тощо;

✓ культурна складова запобігає поширенню атмосфери нетерплячості й сприяє як розумінню відмінностей, так і готовності жити у згоді з людьми інших культур, мов, релігій тощо;

✓ комунікативна складова визначає комунікативні здібності людини, її вміння спілкуватися з різними людьми, в середовищі яких вона перебуває і працює;

✓ інтерактивна складова передбачає усвідомлення необхідності побудови соціального процесу на основі взаємодії його основних суб'єктів;

✓ фасилітативна складова передбачає володіння системою знань у галузі педагогічної фасилітації, методами та прийомами здійснення фасилітативної діяльності та наявності позитивного досвіду такої діяльності;

✓ рефлексивна складова передбачає володіння системою знань у галузі психолого-педагогічної рефлексії;

✓ перцептивна складова містить знання з психології про особистісні та характерологічні детермінанти та індикатори, що виявляються в діяльності, поведінці, відносинах і спілкуванні [3, с.141].

Дещо іншу думку щодо компонентів соціокультурної компетентності має О. Базилевська. Вона визначила такий склад соціокультурної компетентності:

- ✓ соціокультурні знання про духовні цінності, культурні традиції;
- ✓ відповідні уміння та навички під час реалізації певних життєвих завдань;
- ✓ особистісне ставлення до фактів культури [2].

З огляду на те, що соціокультурна компетентність у своєму складі містить багато різних компонентів, можна сказати про багатоаспектність цього поняття.

Підсумовуючи викладене вище, приходимо до висновку, що соціокультурну компетентність доцільно розглядати як інтегративну характеристику особистості, яка оволоділа сукупністю знань, умінь та якостей, необхідних для міжкультурної взаємодії з урахуванням культурних та соціальних норм комунікативної поведінки та здатної до взаємодії з іншими людьми в умовах, що створюються соціумом та культурою. Встановлено, що спільним у поглядах деяких дослідників є те, що вони відносять до структурних компонентів соціокультурної компетентності знання, уміння, навички, що є основними в понятті даної компетентності. І також робиться акцент на соціальному та культурному аспектах як обов'язкових компонентах досліджуваного виду компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія / за ред.О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81 – 109.
2. Базилевська О.О. Формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва: дис....канд.пед.наук. К, 2017. 242 с.
3. Вольнова Л.М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина-людина». *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Психологічні науки*: зб. наук. праць. К, НПУ імені

М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 28 (52). С.137-145.

4. Квасник О.В. Соціокультурна компетентність майбутнього інженера в контексті готовності до професійної діяльності [Електронний ресурс]. URL: <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/16599/4/kvasnik.pdf>

5. Кнюх Л.П. Теоретичні передумови формування соціокультурної компетентності учнів загальноосвітньої школи в процесі вивчення іноземної мови [Електронний ресурс]. URL: <https://konferenzia.ukraine7.com/t49-topic>.

6. Курінна Л. В. Соціокультурна компетентність: дефінітивний аналіз поняття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2017. Вип. 52 (105). С. 159–168.*

7. Степаненко М. Д. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри : дис. ... канд. філос. наук, Харків, 2006. 204 с.

8. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.

9. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс]. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

10. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> .

Тетяна КОВАЛЬЧУК,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта»
кафедри професійно-педагогічної, спеціальної
освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
tana231971@gmail.com

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТОКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті про майбутніх медичних сестер вищих навчальних закладів розглянуто особливості розвитку творчого потенціалу. Визначено принципи педагогічної реалізації, які сприятимуть підвищенню якості підготовки майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: *творчість, якість підготовки, медичні сестри, навчальний процес.*

The features of development of creative potential are considered in the article about future nurses of higher education institutions. It is defined the principles of pedagogical implementation, which will improve the quality of training of future specialists.

Key words: *creativity, quality of training, nurses, educational process.*

Актуальність проблеми. Медична сестра – не просто професія це – покликання душі, яка вміє щиро співчувати людському горю та стражданню, це прояв толерантності та гуманізму, готовності до участі у зціленні та збереженні здоров'я й забезпеченні активного довголіття пацієнтів.

Актуальність теми зумовлена великою кількістю сучасних наукових підходів до підготовки майбутніх медичних сестер. Однак проблема особливостей фахової підготовки майбутніх фахівців потребує конкретизації певних особливостей, які необхідно враховувати в умовах реформування медичної освіти. Важливою особливістю підготовки медичних сестер є спрямованість освітнього процесу на формування творчого потенціалу майбутнього спеціаліста медика.

Мета статті. Висвітлення факторів педагогічного впливу на розвиток творчого потенціалу майбутніх медичних сестер як засобу підвищення якості підготовки фахівців.

Матеріали та методи: бібліосемантичний, системного підходу та логічного узагальнення.

Результати та їх обговорення. Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що науковці обґрунтовують напрями трансформацій у медсестринській освіті згідно з принципами Болонського процесу. Враховуючи, що якість підготовки медичних сестер є нагальною вимогою часу, проводяться дослідження з визначення стратегії розвитку та реформування медсестринства і підготовки медичних сестер та розробки системи управління якістю медичної освіти в Україні.

Сучасним проблемам підготовки майбутніх фахівців сестринської справи в Україні присвячені роботи Л. Артемчук, О. Андрійчук, К. Куренкової, О. Марковича, С. Тихолаз, О.Шавальової, З. Шарлович та ін.

Проблемні питання медсестринської освіти та практики, шляхи впровадження етико-

деонтологічних принципів медичних спеціалістів у практику проаналізували та науково обґрунтували перспективні напрями їх реформування в Україні М. Банчук, Г. Васянович, Ю. Віленський, О. Грандо, І. Губенко, В. Лойко, О. Маркович, І. Радзієвська, Ю. Поляченко, Т. Чернищенко, В. Шатило, М. Шегедин [5, 6].

Однак невирішеною на сьогодні залишається проблема розвитку творчого потенціалу в процесі фахової підготовки майбутніх медичних сестер. Головне завдання такої підготовки – надати можливість студентам опанувати основами сестринської справи, поглибити знання і вдосконалити практичні навички майбутньої медичної сестри, сформувати навички управлінської діяльності та професійної майстерності. [1].

У дослідженні К. Куренкової з метою формування професійних цінностей майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки визначено систему професійних цінностей медсестер, яка включає базові, соціально-регламентувальні, колегіальнорегульовальні, особистісно-рефлексивні цінності, які можуть бути засадничими у підготовці медичних сестер до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу [5].

В дисертації З. Шарлович йдеться що вдосконалення охорони здоров'я вимагає нових підходів і технологічних змін в організації освітнього процесу вищих медичних навчальних закладів України, які здійснюють фахову підготовку спеціалістів галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 223 «Медсестринство» відповідно до Національної рамки кваліфікацій із визначеними нею знаннями, уміннями, комунікацією, якими повинен оволодіти спеціаліст певного освітнього рівня та сферою його автономності і відповідальності в процесі виконання функціональних обов'язків [1, 6].

Саме підготовка майбутніх фахових молодших бакалаврів з медсестринства має бути спрямована на формування творчого потенціалу в процесі фахової підготовки, готовності до участі у збереженні здоров'я й забезпеченні активного довголіття пацієнтів. Професіоналізм медичних сестер в епоху технологізації їхньої повсякденної практичної діяльності набуває нового сенсу та перспектив, водночас залишаючись важливим моральним чинником професійної співпраці з лікарем та взаєморозуміння з колегами пацієнтами та їх родичами.

Потребує розв'язання також проблема творчої професійної діяльності викладача як організатора педагогічного процесу. Творчий потенціал викладача повинен включати не тільки нестандартний, пошуковий та інноваційний підхід до організації та впровадження освітнього процесу, а й постійне його вдосконалення та вивчення. Акцентувати увагу та зацікавлювати студентів до необхідності постійного розвитку творчого потенціалу, привчати до наполегливої праці над собою як під час навчання так і самостійно в позааудиторний час.

Результатом творчої співпраці викладачів і студентів можуть стати нові педагогічні проекти та моделі освіти, інтерактивні методи, технології навчання та виховання, навчальні програми, підручники та посібники.

Тому значною мірою дана підготовка вимагає від самих викладачів ЗВО володіти даними здібностями, а саме розвиток творчого потенціалу студентів має бути цілеспрямованим, методологічно обґрунтованим процесом, адже його метою є формування креативної особистості, максимально адаптованої до вимог сучасності. При цьому ефективність та результативність педагогічного здійснення забезпечується всією логікою побудови змісту навчального процесу, стилем навчання і виховання, відповідними організаційними формами та прийомами. І від того, як викладач та студент будуть враховувати їх у своїй діяльності залежатиме рівень професіоналізму і духовності майбутнього фахівця.

Сучасна галузь охорони здоров'я потребує постійного оновлення тому інноваційні

технології та інтерактивні методи навчання в ЗВО завжди будуть мати місце в освітньому процесі.

Вивчаючи та досліджуючи дану проблему, пошук нових організаційних форм викладання сестринських дисциплін, досвід роботи дозволили нам виявити ряд ефективних прийомів активізації творчої діяльності студентів. Це різного виду завдання для встановлення зворотного зв'язку, основним призначенням яких є перевірка, закріплення та застосування засвоєння студентами теоретичних знань. До форми такої роботи ми відносимо: індивідуальний додатковий рейтинг студента, робочі зошити з друкованою основою де студент має можливість підготуватися до практичного заняття в зручний для нього час, проблемно – пошукові завдання, кейс – стаді, завдання тестового характеру.

Науково-дослідна робота студентів також допомагає активізувати зусилля у навчальному процесі та створює можливість співробітництва між викладачем та студентами що посилює інтерес до професійної діяльності. Застосування на заняттях ділових ігор та життєвих ситуацій дозволяють моделювати різні конфліктні ситуації аналогічні тим з якими студент може зустрітися на практиці. Тому як гра завжди направлена на вироблення стратегії поведінки та умінь вільно орієнтуватися та діяти. Тобто в процесі гри створюються сприятливі умови для творчого застосування теоретичних знань та практичних навичок.

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновок, що розвиток творчого потенціалу майбутніх медичних сестер в процесі фахової підготовки має бути цілеспрямованим, методологічно обґрунтованим процесом тому як метою є формування креативної особистості, максимально адаптованої до сучасних вимог. Ефективність та результативність педагогічного здійснення забезпечується логікою побудови змісту освітнього процесу, стилем навчання та виховання майбутніх фахівців, відповідними організаційними методами та прийомами. В залежності від того як викладач та студент будуть враховувати їх у своїй діяльності залежатиме рівень професіоналізму та духовності майбутнього фахівця.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О. Є., Шарлович З. П. Професійно-педагогічна компетентність медичних сестер сімейної медицини: сутність, структура, технологія формування: монографія. Житомир: Вид-во Полісся, 2016. 258 с. ISBN 978-966-655-835-3
2. Бармина А. VII Международный медицинский форум: передовые технологии и модернизация отечественной медицины // Український медичний часопис. К.: ТОВ «Моріон», 2016. №2 (112). С. 29-30.
3. Бойправ М. Д. Деякі соціально-психологічні особливості студентів та їх урахування та їх урахування в навчальному процесі // Проблеми формування сучасного вчителя у вищій педагогічній школі. Шляхи підвищення пізнавальної активності студентів педагогічного навчального закладу. Науково-методичний збірник. / Упоряд. і заг. ред. Астаф'євої М. М. Ніжин: НДПУ, 1999. 174с
4. Маркович О. В. Формування професійних умінь майбутніх медичних сестер хірургічного профілю засобами алгоритмізації: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Маркович Олексій Володимирович. Київ, 2008. 284 с
5. Куренкова К.М. Формування професійних цінностей майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Куренкова Катерина Михайлівна. Харків, 2009.– 251 с
6. Шарлович З. П. Впровадження моделі формування професійно-педагогічна

компетентність медсестер в процесі фахової підготовки // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. К., 2016. Вип. 87. С. 84-87. Електронний ресурс: режим доступу: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=I9qfVvQAAAAJ&citation_for_view=I9qfVvQAAAAJ:IjCSPb-OGe4C

7. Шарлович З. П. Пошук шляхів розвитку професійної майстерності молодших медичних спеціалістів у післядипломній освіті // Вісник Житомирського державного університету ім. І.Франка. Вип. 3 (85). Житомир, 2016. С.157-161. Електронний ресурс: режим доступу: http://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk85_pedagog.pdf

Марія КОМАРЕНКО,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 032 «Історія та археологія» кафедри історії України
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
mariakomarenko@gmail.com

ЖІНОЧИЙ РУХ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1900-1921 рр.): КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Проаналізовано компетентнісні засади українського жіночого руху на початку ХХ ст. Розглянуто особливості використання компетентнісного підходу при дослідженні фемінізму. Виділено основні компетенції, що застосовуються при дослідженні жіночого руху.

Ключові слова: *фемінізм, жіночий рух, компетентнісний підхід, компетентності.*

The competence principles of the Ukrainian women's movement at the beginning of the 20th century were analyzed. The peculiarities of the use of the competence approach in the study of feminism are considered. The main competencies used in the study of the women's movement are highlighted.

Key words: *feminism, women's movement, competence approach, competence.*

Постановка проблеми. Європейський науковий вимір у рамках Болонського процесу формує концептуальні засади компетентнісного підходу. Євроінтеграція українського наукового середовища та залучення до Болонського процесу призвело до витворення нової доктрини в сфері освіти, що пов'язана з поняттями «компетентності» та «компетенції» [3]. Актуальність теми дослідження зумовлена важливістю реформуванням вищої освіти в Україні та її наближення до європейських стандартів.

Жіноча історія, як відносно самостійний напрямок історичних досліджень, виокремилася і здобула визнання в науковому середовищі на початку 70-х років ХХ століття. В Україні лише з утвердженням незалежності розпочалося систематичне вивчення жіночої історії. Загально світові тенденції призвели активізацію запиту суспільства до розуміння поняття «фемінізму». Також, побудова суспільства гендерної рівності на сучасному етапі не може обійтися без розуміння фемінізму і без урахування історичного досвіду українського жіночого руху.

Жіноча історія не вписана в канву загальної історії України. Осмислення суспільно-політичного та культурного життя на українських землях на початку ХХ століття неможливе без вивчення жіночого руху. Багато аспектів жіночого руху потребує більш детального дослідження за допомогою залучення архівних джерел. Актуальність і недостатня наукова розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Метою статті є визначення компетентнісних засад дослідження жіночого руху на українських землях (1900-1921 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження компетентнісного підходу знаходимо у працях В. Байденка, А. Бермуса, І. Зимньої, В. Козирьова, В. Красівського, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Овчарука, О. Пометуна, Р. Уайта, А. Хуторського та інших [4]. Розвитку жіночого руху на українських землях на початку ХХ ст. присвячені праці Л. Смоляр, О. Маланчук-Рибак, М. Богачевська-Хомяк.

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетенція» входить до розмовного та

наукового вжитку. У рамках освітньої компоненти немає загальноприйнятої дефініції. Закон України «Про вищу освіту» постановляє: «компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [2].

Компетентнісний підхід наділяє спеціаліста вагомими характеристиками, які допомагають діяти в соціально-економічному просторі і володіти основними професійними компетентностями. В основі компетентнісного підходу лежать поняття «ключові компетенції», які визначаються як сталі групи навичок без яких людина не може бути успішною у професійному просторі. До ключових компетенцій відносять: компетенція в соціально-цивільній сфері, компетенція у сфері соціальної комунікації, компетенція в соціально-індивідуальній сфері, компетенція в інформаційній сфері, системна компетенція, компетенція в професійно-трудова сфері [1].

Аналіз проблеми жіночий рух на українських землях (1900-1921 рр.) в розрізі ключових компетенцій:

- компетенція в соціально-цивільній сфері: проблематика зумовлює соціальну активність і громадянську позицію суб'єкта пізнання в рамках побудови суспільства гендерної рівності, передбачається покращення в даній сфері;

- компетенція у сфері соціальної комунікації: суб'єкта пізнання оволодіє фаховими термінами історичної науки, що підвищить його усне та письмове мовлення. Також, дослідження допоможе визначити дефініції таких понять як «жіночий рух», «жіноча історія» та «фемінізм», що допоможе в соціальній комунікації;

- компетенція в соціально-індивідуальній сфері: налагодження міжособистісних професійних стосунків з іншими науковцями та покращення комунікативних навичок;

- компетенція в інформаційній сфері: залучення інтернет-ресурсів для вивчення теми та репрезентація наукових здобутків у загальній мережі інтернет. Також, застосування мультимедійних технологій для візуалізації наукових текстів під час конференцій та публічних виступів;

- системна компетенція: формування пізнавальної функції у суспільному житті та аналіз сучасного суспільно-правового становища жінки;

- компетенція в професійно-трудова сфері: допоможе реалізуватися за фахом на ринку праці та застосування своїх знань та досвіду в науковій сфері.

При розгляді теми жіночий рух на українських землях (1900-1921 рр.) було сконцентровано увагу на таких аспектах компетентнісного простору: загальнонаукова, спеціальнонаукова, інституційна і особистісна складова.

Загальнонаукова. В Україні лише з утвердженням незалежності розпочалося систематичне вивчення жіночої історії. Загально світові тенденції призвели активізацію запиту суспільства до розуміння поняття «фемінізму», «жіночої історії» та «жіночого руху». Матеріали дослідження можуть використовуватися громадськістю для пояснення засадничих ідей фемінізму та ознайомлення з історією українського жіночого руху.

Спеціальнонаукова. Багато аспектів жіночого руху потребує більш детального дослідження. Актуальність і недостатня наукова розробленість зазначеної проблеми диктує перспективу в дослідженні.

Інституційна. Дана праця є цікавою для подальших досліджень з історії жіночого руху. Роботою можуть користуватися студенти, вчителі, викладачі, а також усі, хто цікавиться

гендерною рівністю, фемінізмом та жіночою історією. Також, є перспектива створення окремої жіночої студії для вивчення жіночої історії.

Особистісна. Саморозвиток та підвищення власного рівня написання текстів. Дослідження може використовуватися в подальшому громадськими організаціями та іншими установами для знайомлення суспільства з жіночим досвідом в історії та відомими українками. Також, дослідження можна поглиблювати в перспективі.

Отже, компетентнісний аналіз проблеми «жіночий рух на українських землях (1900-1921 рр.):» допоміг в розрізі сформуванню основні аспекти ключових компетенцій для суб'єкта пізнання і засвідчити наукове та суспільне значення проблеми.

Перспективи подальшого дослідження. Подальшого дослідження потребує проблема жіночого руху в наступні періоди розвитку громадянського суспільства на території України.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/16303/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%84.pdf> (дата звернення: 07.12.2022)
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.12.2022)
3. Кайдалова Л. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу до професійного навчання. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/5522/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82.%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8.pdf> (дата звернення: 07.12.2022)
4. Лейко С.В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. URL: https://kulbabska.com/images/catalog/pdf/students/5_kurs/lejko_s_v.pdf (дата звернення: 07.12.2022)

Анна МАРЧУК,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
кафедри соціальної та практичної психології
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
annabaidyuk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті розглянуто категорію інформаційної невизначеності. Висвітлено проблему толерантності до інформаційної невизначеності досліджуваними різними віковими групами. Акцентовано увагу на особливостях саморегуляції в умовах інформаційної невизначеності.

Ключові слова: інформація, інформаційна невизначеність, толерантність до невизначеності, емоції, психічне здоров'я, копінг-стратегії.

The article considers the category of informational uncertainty. The problem of tolerance of informational uncertainty by subjects of different age groups is described. The features of self-regulation in conditions of informational uncertainty are highlighted.

Key words: information, informational uncertainty, tolerance of uncertainty, emotions, mental health, coping strategies.

Постановка проблеми. У світі, який живе в умовах постійного розвитку та швидких змін, важко знаходитися у константності та визначеності. Тим більше, що сучасна людина живе в умовах пандемій, геноцидів та війни. Є й позитивні зміни, великі відкриття, зокрема відкриття термоядерного реактору, але й це викликає нові питання щодо того, як людство житиме далі.

Окрім того, людина живе в соціальному та медійному середовищі, а тому часто має надлишкову, недостовірну або ж навпаки, відсутню чи обмежену кількість інформації. Сучасний світ характеризується широким спектром проблем, які вимагають термінових рішень у ситуації надлишкової та недостовірної інформації. Якщо в епоху доінформаційного суспільства доступ до інформації був обмежений і недостатній, то сьогодні слід здійснювати селекцію достовірної інформації. Для формування уявлень про світ і себе людина знаходиться в постійних пошуках достовірної інформації та прагне до стабільності і стійкості, а також до уникнення інформаційної невизначеності. Інформаційна невизначеність стає основною умовою функціонування сучасної людини. Швидкий темп змін, невідповідність і недостатність інформації та невпевненість у майбутньому, через незрозумілість розвитку подальшої ситуації робить питання інформаційної невизначеності надзвичайно актуальним.

Поняття інформаційної невизначеності широко користуються у різних галузях життєдіяльності. Проводячи різні дослідження, науковці намагалися знайти взаємозв'язок між інформаційною невизначеністю та творчим мисленням (Ю.А Гулько, О.В. Мазяр, В.О. Моляко), психічним здоров'ям та життєстійкістю, через дослідження толерантності до невизначеності (А. І. Гусєва, В.В. Кириченко, С.Б. Кузікова).

Поняття невизначеності має різні формулювання, одне з них описує цю категорію як

ситуацію неоднозначності, непередбачуваності, в якій інформація недоступна або суперечлива; й особа, перебуваючи в ній, відчуває невпевненість у власних та загальних знаннях [6]. С. Баднер, характеризуючи невизначеність, виокремлює три основні ознаки: новизна, складність та невирішеність. У новій ситуації у людини бракує досвіду дій та реакцій, натомість ситуації мають багато складових і варіативностей, а також суперечностей їхньої інтерпретації [7].

Аналізуючи реакції людини в контексті інформаційної невизначеності, науковці досліджували дітей і дорослих різного віку, а також спеціалістів різних професій. Зокрема, вивчаючи розумову діяльність дошкільників в інформаційній невизначеності, встановлено, що полем інформаційної невизначеності для дитини є все довколишнє середовище, яке знаходиться навколо неї. Діючи в умовах невизначеності, дитина проявляє творчість та засвоює необхідні вміння та знання. Варто зазначити те, що перебуваючи у ранньому віці у середовищі постійного отримання інформації через різні методики та гаджети, певна частина дітей вже у шкільному віці відчуває інтелектуальну втому [1].

Для того, щоб зрозуміти як людина сприймає ситуацію невизначеності та які коупінг-стратегії застосовує, сучасні науковці вивчають питання толерантності до невизначеності. Дослідження серед юнаків показало взаємозв'язок між тривалістю інформаційного споживання та толерантністю до невизначеності. В залежності від характеру інформації, яку сприймали досліджувані, визначено, що чим більша тривалість споживання зафіксована, тим меншими є показники толерантності до невизначеності [2].

Проведене дослідження толерантності до невизначеності серед студентів різних професій показало, що високі показники мали ті, у кого були розвинені смислові життєві орієнтації; для середнього рівня притаманний середній рівень життєстійкості та підбір тих коупінг-стратегій, які дозволяють опиратися труднощам в особистому та професійному житті. У проходженні ситуацій невизначеності відбуваються особистісні зміни та набувається нова ідентичність [3].

Актуальними та поширеними є дослідження творчості, оскільки в умовах інформаційної невизначеності дослідник провокує певне стресове навантаження, що допомагає досліджуваним вийти за межі знайомого та звичного. З одного боку, це допомагає отримати нові оригінальні вирішення, а з іншого – особа не завжди здатна раціонально мислити, що може призвести до певної випадковості чи невідповідності умовам завдань [4]. Проведення досліджень в умовах інформаційної невизначеності сприяють вивченню творчості, креативності, творчого мислення та процесуальним аспектом його перебігу, оскільки вони не характеризуються сталістю і потребують оригінальності та креативності.

Варто також поглянути на дослідження впливу інформаційної невизначеності на емоційний стан та психічне здоров'я. Тривале перебування в умовах браку інформації та невизначеності збуджує інтерес до дослідження взаємозв'язку між невизначеністю та психічним здоров'ям. Найбільш актуальним це стало в часи пандемії, де це питання часто було ключовим та й актуальним, а кількість досліджень з кожним днем зростало. Актуальним це питання залишається в умовах військового стану та війни.

Про реакції організму в незвичайних умовах Всесвітня організація охорони здоров'я говорить як про нормальну реакцію на ненормальні події в умовах невизначеності та невідомості. Проте тривала невизначеність може погіршити психічне здоров'я через емоційний вплив і пригнічення емоційного стану людини. Про взаємозв'язок інформаційної невизначеності та емоцій свідчить інформаційна теорія емоцій П.В. Симонова, яка пояснює емоцію як реакцію на брак необхідної інформації [7]. Когнітивний трикутник, який зображає

взаємодію думок, емоцій та поведінки, підтверджує важливість емоційних реакцій людини та їхній вплив на життєдіяльність.

Аналіз досліджень наслідків невизначеності на психічне здоров'я показав, що найбільш поширеними є депресія (23%), тривога (19%), дистрес (15%), а ПТСР та стрес зустрічалися однаково часто (10%). Окрім того, невизначеність негативно впливала на якість життя та психосоціальну адаптацію. Однак аналіз інших досліджень показав деякий позитивний конструктивний вплив невизначеності та її взаємозв'язок із відчуттям надії та оптимізму [8].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, інформаційна невизначеність, як будь-яке інше поняття невизначеності, може призводити до різних наслідків. До несприятливих психічному здоров'ю можна віднести неможливість передбачити розвиток і перебіг ситуації, втрату можливості контролювати власне життя та зниження його рівня якості, вплив на емоційний стан. До сприятливих можна віднести отримання можливості здійснювати множинний вибір, обирати нові копінг-стратегії, отримати нові оригінальні рішення та ідеї, збільшити власну толерантність та життєстійкість, підсилити оптимізм перед труднощами.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні інформаційної невизначеності в умовах смислового реконструювання та в умовах війни і військового стану.

Список використаних джерел та літератури

1. Гулько Ю. А. Особливості розумової діяльності дошкільників в ситуаціях інформаційної невизначеності. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. С. 84-93.
2. Кириченко В.В. Психологічний аналіз толерантності особистості до невизначеності у сучасному інформаційному суспільстві. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Вип.1. 2020. С. 113–118.
3. Кузікова, С. Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2018. № 1(3), С. 67-72.
4. Мазяр О. Інформаційна невизначеність як умова творчого процесу. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності : матеріали ХХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 травня 2022 року / за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. С. 141–146
5. Симонов П.В. Міждисциплінарна людина концепції. 1989. 64 с.
6. Brashers, D.E. Communication and uncertainty management. Journal of Communication. 2001. № 51(3), P. 477– 497.
7. Budner S. Intolerance of Ambiguity as a Personality Variable. Journal of Personality. 1962. Vol. 30. P. 29-50.
8. Kienzler H., Massazza A., Tamimi N. et al. The Association between Uncertainty and Mental Health: A Scoping Review of the Quantitative Literature. Journal of Mental Health. 2022. P.12 URL:[10.1080/09638237.2021.2022620](https://doi.org/10.1080/09638237.2021.2022620)

Вікторія НОВИЦЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Олександра ДУБАСЕНЮК,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного співробітництва
з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dubasenyuk@ukr.net

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито основні аспекти становлення та розвитку медіаосвіти зарубіжних країн, а саме Канади, США, Франції, Фінляндії, Данії, Польщі. Актуальність статті обумовлена стрімким розвитком новітніх медіа та ролі впливу засобів масової інформації на суспільство. Проаналізовано низку наукових праць зарубіжних вчених, що сприяло детальному розкриттю сутності та змісту поняття медіаосвіта. Обґрунтовано основні характеристики та особливості розвитку теорії та практики медіаосвіти в різних країнах. Відображено основні перспективи розвитку медіаграмотного суспільства.

Ключові слова: *медіа, медіаосвіта, зарубіжний досвід, розвиток, заклади середньої та вищої освіти.*

The article reveals the main aspects of the formation and development of media education of foreign countries, namely Canada, USA, France, Finland, Denmark, Poland. The relevance of the article is due to the rapid development of new media and the role of media influence on society. A number of scientific works of foreign scientists were analyzed, which contributed to a detailed disclosure of the essence and content of the concept of media education. The main characteristics and features of the development of the theory and practice of media education in different countries are substantiated. The development of media education at the present stage is considered. The main prospects for the development of the media-literate society are reflected.

Key words: *media, media education, foreign experience, development, institutions of secondary and higher education.*

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві, де стрімко впроваджуються інформаційно-комунікативні технології, які забезпечують швидку комунікацію, великий обсяг інформації на різну тематику, свіжі новини, інноваційні відкриття, не можна уявити життя без новітніх медіа, а саме мобільних телефонів, комп'ютерів, інтернету, телебачення. Проте зі швидким розвитком медіа водночас виникає загроза впливу медіаконтенту на психіку та медіазалежність, оскільки засоби масової інформації створюють потужні інформаційні потоки, які забезпечують доступність інформації та розширюють можливості для самоосвіти, комунікації, поширення ідей. З іншого боку, засоби масової інформації

можуть створювати загрозу на рівні індивідуума через можливості маніпулювання, пропаганди та кіберзалякування. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та засобів масової комунікації в сучасному світі потребує цілеспрямованої підготовки людей до вмілого та безпечного використання їх. Тому постає питання розвитку медіаосвіти серед різних категорій населення, а особливо дітей, що є найразливішою категорією медійного впливу.

Оскільки інформаційне суспільство все більше використовує мультимедіа в повсякденному житті, система освіти має перебудувати методи та форми навчання, щоб допомогти учням початкової школи гнучко адаптуватися до інформаційних умов життя, вміти аналізувати медіаконтент, розуміти маніпулятивний вплив медіа на особистісний розвиток і подальші його наслідки, набути необхідні навички користування медіапростором, бути толерантними та здатними пристосовувати отримані знання до свого життєвого середовища та сприяти формуванню медіакомпетентності в учнів початкових класів. Слід зауважити, що медіаграмотність учнів початкових класів безпосередньо залежить від рівня медіа освіченості вчителя та його готовності впроваджувати медіаосвіту в навчальний процес.

Медіаосвіта відповідно до положень ЮНЕСКО, є як інструментом медіасоціалізації, так і необхідною складовою основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу. Вона забезпечує свободу самовираження, право на інформацію та слугує інструментом підтримки демократії. З кінця 1990-х років рекомендовано включати медіаосвіту до національних навчальних планів усіх країн, а також до системи додаткової, неформальної та освіти протягом усього життя [9].

Майбутні вчителі початкової школи мають усвідомити, що медіаосвіта не обмежується лише навчанням засобам масової інформації та медійним технологіям. Медіаосвіта передбачає розуміння медійних засобів як культурних продуктів, вивчення медійних структур і процесів, аналіз медійних повідомлень та розвиток критичного мислення у цьому контексті. Медіаосвіта також сприяє розвитку навичок активної участі громадян у медійному середовищі, формуванню медійної грамотності та компетентності.

Введення медіаосвіти до навчальних планів і системи додаткової освіти є важливим кроком у розвитку суспільства, оскільки надає громадянам знання і навички, необхідні для розуміння та аналізу медійних повідомлень, розпізнавання дезінформації та фейкових новин, а також для здатності ефективно спілкуватися та взаємодіяти в цифровому середовищі.

Відтак, медіаосвіта постає як вагомий інструмент для розвитку демократії та забезпечення свободи висловлювання і права на інформацію у суспільстві.

Дж. Гербнер вважав, що медіаосвіта має на меті створення широкої коаліції для розширення свободи та різноманітності комунікації, а також для розвитку критичного розуміння медіа як нового підходу до ліберальної освіти. Це означає, що медіаосвіта має сприяти збільшенню доступу до різних видів медіа, підвищенню рівня обізнаності та розуміння їх функціонування, а також розвитку критичного мислення та аналізу відомостей, що подаються через медіа. Отже, медіаосвіта має сприяти формуванню свідомих громадян, які можуть критично оцінювати інформацію та вміти ефективно взаємодіяти з медіа в сучасному світі [6].

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Медіаосвіта привернула увагу багатьох науковців за кордоном. Зарубіжні дослідники, такі як Д. Бекінгем, Г. Лассуел, активно вивчали масмедіа в цілому, а також розробляли моделі і методи медіаосвіти для молоді.

Учені з різних країн світу, таких як США (Д. Герман, В. Герсон, К. Лаллі та ін.), Велика

Британія (Д. Букінгем, Ш. Банаджі, А. Борн, Д. Гарр, С. Кранмер, Р. Віллет та ін.), та Італія (Р. Волпі, Е. Варра, М. Д'Амато, А. Конталдо, Н. Компаріні, П. Ланді, С. Маркантуано, Е. Мендуні, Ф. Піра, Р. Райнері та ін.), досліджують особливості впливу сучасного інформаційного простору на процес соціалізації підростаючого покоління.

Медіаосвіту, як засіб соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства, вивчають канадські дослідники, такі як Н. Андерсен, А. Карон, Б. Дункан та інші, аналізують особливості та ефективність медіаосвіти. Також австралійські учені, зокрема П. Гріневейя, Р. Куїн, Б. Мак-Махон та інші, вивчають цю тему. Великобританія також здійснює свій внесок через К. Базальгетт, Д. Букінгем, К. Карггс, Дж. Грахам, М. Меркер, Н. Стівенсон та інші дослідників. Американські учені, такі як Д. Консіден, В. Поттер, Л. Селамі, А. Сільвербатт, Р. Хоббс, Г. Халей, Дж. Фрічет та інші, проводять дослідження у цій сфері. Німецькі вчені, зокрема С. Ауфенангер, Д. Бек, С. Бломек, Х. Гапскі, Н. Гроебен, Х. Кублер, Н. Нойс, Х. Нісіто, Г. Тулодзікі, Б. Шорб та інші, аналізують особливості медіаосвіти у зарубіжних країнах.

Загальний зміст праць зарубіжних учених, таких як У. Карлсон, Р. К'юбі, Л. Мастерман, С. Мінккінен, Дж. Сіменс, К. Фон Файлітцен та інші, полягає в розкритті особливостей медіатехнологій та їх ключових аспектів. Учені розглядають різні аспекти медіатехнологій, такі як їх вплив на суспільство, культуру та комунікацію.

Теорії соціальних мереж досліджували такі вчені, як А. Бейвлас, С. Берковіц, П. Марсдеа, Дж. Морено, Б. Уеллман, Л. Фріман та ін. Вони вивчали різні аспекти соціальних мереж, включаючи їх структуру, взаємодію між користувачами, вплив на спілкування та поширення інформації.

Основи теорії електронного й безперервного навчання обґрунтовано у працях Г. Велетсіаноса, О. Герасимчука, Дж. Сіменса та інших дослідників. Науковці аналізували сучасні підходи до навчання, зокрема, розглядали використання технологій для покращення доступності навчання, розвитку онлайн-курсів та платформ для ефективного навчання на відстані.

Зазначені дослідники зробили значний внесок у вивчення медіатехнологій, соціальних мереж та електронного й безперервного навчання. Їх праці відображають різні аспекти окреслених сфер та сприяють подальшому поглибленню теоретичного осмислення та практичного застосування цих концепцій.

Мета статті: проаналізувати процес становлення та розвитку медіаосвіти у різних країнах.

Виклад основного матеріалу. На початку 1960-х років у провідних країнах світу, таких як Великобританія, США, Канада, Франція та інші, у педагогічній науці сформувався специфічний напрям, відомий як "медіаосвіта". Цей напрям був спрямований на надання допомоги учням і студентам для успішної адаптації до медійного світу та навчання безпечної взаємодії з технічними засобами навчання і засобами масової інформації.

Мета медіаосвіти – розвиток медійної грамотності учнів та студентів, розуміння медійних структур та процесів, а також вироблення навичок критичного мислення та аналізу медійної інформації. Водночас такий підхід сприяв розвитку в учнівської та студентської молоді здатності активно сприймати, інтерпретувати та створювати медійні повідомлення.

У процесі використання медіаосвіти акцентовано увагу на безпеку використання технічних засобів навчання та засобів масової інформації, навчала студентів адекватно реагувати на медійні впливи та розпізнавати дезінформацію. Цей специфічний напрям медіаосвіти розвивався як частина педагогічної науки та відображався у програмах навчання

та навчальних матеріалах для шкіл, коледжів і університетів. У процесі медіаосвіти учні та студенти отримували необхідні знання та навички для ефективної взаємодії з медійним середовищем і сприяли підвищенню їх медійної грамотності у сучасному світі.

Поняття "медіаосвіта" виникло внаслідок швидкого розвитку інформатизації світу та значного впливу медіа на формування суспільної та наукової думки. Вчені вважають, що важливу роль у становленні досліджуваного поняття відіграла міжнародна організація ЮНЕСКО. Уперше термін "медіаосвіта" був використаний у 1973 році під час засідання Сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради із кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації [1, с. 41].

Визначена дефініція була введена з метою довести важливість освіти, спрямованої на розвиток медійної грамотності та критичного мислення особистості у контексті медіапростору. Медіаосвіта стала визнаним інструментом для розвитку суспільства, демократії та прав людини.

З часом поняття "медіаосвіта" поширилося і стало використовуватися у багатьох країнах світу, водночас організація ЮНЕСКО продовжує відігравати важливу роль у сприянні розвитку медіаосвіти шляхом розробки відповідних стандартів, рекомендацій та програм.

Таким чином, завдяки впливу ЮНЕСКО, поняття "медіаосвіта" отримало широке визнання і стало ключовим інструментом для розвитку медійної грамотності, критичного мислення та розуміння медійних процесів у сучасному інформаційному суспільстві.

Л. Мастерман ідентифікував сім причин, які підтверджують актуальність медіаосвіти у сучасному світі: зростаючий рівень споживання мас-медіа та насиченість суспільства їхніми продуктами; визнання ідеологічної вагомості медіа та їх впливу на свідомість аудиторії; швидке збільшення обсягів медійної інформації, зростання механізмів її управління та поширення; інтенсивне проникнення медіа в основні демократичні процеси; значущість візуальної комунікації та інформації в різних галузях життя; необхідність навчання школярів та студентів з орієнтацією на сучасні вимоги; національні та міжнародні процеси приватизації інформації, які пришвидшуються в останні роки [7].

Отже, визначені причини підкреслюють необхідність розвитку медіаосвіти як важливого інструменту для розуміння, аналізу та критичного мислення щодо медійних процесів і продуктів у сучасному інформаційному суспільстві.

З 60-х років ХХ століття відбувається активне впровадження навчальних програм та дисциплін у закладах освіти, спрямованих на розвиток медіаосвіти в розвинутих країнах світу. Наприклад, у Фінляндії впроваджуються такі програми з 1970 року (у вищій школі з 1977 року), у Швеції з 1980 року, у Данії з 1979 року. Крім того, у 70-х роках медіаосвіта почала активно розвиватись в країнах Північноамериканського континенту, зокрема у Канаді та США. Це свідчить про поступове визнання важливості медіаосвіти та потреби у навчанні студентів аналізу та критичного осмислення медійних продуктів у цифрову епоху.

У США медіаосвіта завжди була спрямована на практичне використання медіа. Введення курсів практичної кіноосвіти в шкільні програми відіграло важливу роль у розвитку масової медіаграмотності в країні. Ці курси надавали учням та студентам можливість навчитися створювати короткометражні документальні та ігрові фільми. Такий підхід дає змогу залучати студентів до активної творчої діяльності з використанням медійних інструментів, розвивати навички зйомки, монтажу та викладання ідеї через візуальні засоби. Це сприяло підвищенню рівня медійної грамотності серед молоді в США. На початку 1990-х років, у США медіаграмотність стала важливою складовою державних освітніх програм.

Останнє стало необхідним зрозуміти через зростаюче суспільне та культурне значення візуальних, електронних та цифрових медіа. Зазначимо, що медіаграмотність як результат медіаосвіти була передбачена освітніми програмами у 48 штатах [2, с.44].

У Канаді, так само як і в багатьох інших країнах світу, таких як США, Великобританія, Франція та Австралія, розвиток медіаосвіти почався на основі кінематографічних матеріалів з періоду 1940-1950-х років. В 1969 році, за ініціативи творчої групи та інформаційного комітету, які висували ідею про необхідність офіційної медіаосвіти, була заснована Канадська асоціація для Екранної освіти (Canadian Association for Screen Education - CASE). У червні 1969 року у Йоркському університеті в Торонто відбулася перша конференція Канадської асоціації для Екранної освіти (CASE). Результатом обговорення медійних проблем на конференції став запроваджений курс з естетичної теорії медіаосвіти. Метою цього курсу було навчити молоде покоління критичному мисленню та вмінню орієнтуватися у медійному просторі, бачити різницю між хорошими та поганими фільмами та телевізійними шоу [6]. У 1978 році в Торонто була заснована Асоціація медіаграмотності (Association for Media Literacy - AML) під керівництвом Б. Дункана, яка продовжує діяти і зараз. У 1986 році Асоціація медіаграмотності спільно з Міністерством освіти провінції Онтаріо випустила посібник з медіаосвіти під назвою "Media Literacy Resource Guide". Асоціація медіаграмотності регулярно організовує навчальні курси для вчителів і проводить конференції. З 1987 року медіаосвіта стала частиною шкільної освіти в провінції Онтаріо, де проживає третина населення Канади.

Особливості впровадження медіаосвіти у Франції. З розвитком технологій та поширенням медіа у 1980–1990-х роках у Франції постійну увагу стали приділяти медіакультурі та медіаосвіті. У цей період було запроваджено спеціальні профільні напрями, такі як "Кіно та аудіовізуальні мистецтва" в середніх школах. Також з'явилися центри документації та інформації в школах, де учні й викладачі мали доступ до різноманітних медіаресурсів. Освітні установи стали працювати з комп'ютерами та видавати власні газети, залучаючи учнів до активної роботи з медіа. Навіть на рівні Міністерства освіти Франції був створений підрозділ CLEMI, що займався спільними питаннями освіти та масових засобів інформації. Центр CLEMI мав на меті сприяти кращому розумінню навколишнього світу дітьми та розвивати у них критичне мислення шляхом просування різнобічного використання засобів інформації у навчанні через освітні заходи. В цілому, цей період став важливим для розвитку медіаосвіти у Франції та посилення уваги до медіакультури серед освітян та учнів [1, с. 57].

Серед європейських країн варто зазначити, що в Ірландії медіа включено до нових шкільних програм для початкових класів. У Швеції з 2000 року вивчення курсів "Освіта через образи" та "Медіаграмотність" стало частиною навчальної програми початкової школи. У 1988-1989-х роках за ініціативою Британського Кіноінституту медіаосвіта стає обов'язковою частиною Національного навчального плану і вивчаються у рамках предмету "Англійська мова". Крім того, у Великобританії існує п'ять університетів, які пропонують магістерські програми з медіа та освіти [2].

Розвиток медіаосвіти у Німеччині почався у XVII столітті завдяки педагогові Яну Амосу Коменському. Він висловив переконання, що використання преси сприятиме кращому розвитку лінгвістичних здібностей учнів, а також надаватиме корисну інформацію, яка ознайомить їх з подіями свого часу.

У Німеччині національна стратегія "Медіаграмотності і безпечного використання сучасних медіа" представлена на національній політичній платформі виконавчого агентства з

питань освіти, аудіовізуалізації та культури (EACEA). Ця стратегія регулює навчання медіаграмотності серед дітей та молоді і впроваджується в рамках соціального кодексу закону "Захисту дітей та молоді" від 29 червня 2017 року. Відповідальність за навчання медіаграмотності покладена на дитячі та молодіжні служби, що є необхідною частиною освітнього процесу. Також було затверджено "Закон захисту молоді" від 23 червня 2002 року, який встановлює правову основу для захисту дітей та підлітків від психологічної та психічної шкоди, що можуть спричинити медіа. Крім того, встановлено віковий ценз на публічний перегляд фільмів та інших медійних матеріалів [8].

У Швеції медіаосвіта була введена як обов'язковий предмет у 1980 році. Недавно уряд Швеції виступив з ініціативою щодо підвищення рівня захисту населення від неправдивої інформації. У Швеції, у рамках політики щодо підвищення рівня медіаграмотності, увага приділяється також людям похилого віку. Для надання допомоги цій цільовій аудиторії в розумінні різноманітного небезпечного контенту був створений проєкт Mediekompas. Цей проєкт включає спеціальні навчальні матеріали, такі як методичні посібники та поетапні уроки. Зміст цих матеріалів спрямований на пояснення особливостей медійного контенту та надання настанов щодо безпечного користування медіа. Це дозволяє людям отримати необхідні знання і навички, які допоможуть їм бути більш освіченими та обізнаними у цифровому середовищі [3].

Починаючи з 1998 року, мультимедійні технології в Польщі знайшли широке застосування у навчанні гуманітарних дисциплін. У цей період було розширено використання різноманітних мультимедійних програм, навчальних посібників та програм для тестування. Крім того, з'явилися автономні медіаосвітні та мультимедійні предмети або курси, які дозволяли студентам вивчати матеріал за допомогою мультимедійних засобів навчання [4]. У Польщі медіаосвіта є важливою складовою шкільних програм. Вона реалізується як окремий предмет у вигляді факультативів та навчальних курсів. Водночас, медіаосвіта інтегрується в інші навчальні дисципліни, що сприяє збагаченню навчального процесу і формуванню медіаграмотності учнів. Це свідчить про визнання важливості розуміння та критичного осмислення медійних повідомлень із метою підготовки учнів до сучасного інформаційного середовища. Ураховуючи ці факти, можна зробити висновок, що Польща активно розвиває медіаосвіту як частину освітньої системи, надаючи студентам необхідні навички та знання для ефективного використання медіа та розуміння їх впливу на суспільство.

Висновки. Таким чином, на основі вивчення зарубіжного досвіду становлення та розвитку медіаосвіти в закладах освіти різного типу, можна наголосити на важливості розвитку медіаграмотності суспільства. Більшість держав усвідомлюють значимість медіаграмотності в сучасному світі і проблеми, пов'язані з низьким рівнем медіаграмотності. Європейські країни, були одними з перших, хто розпочав активний розвиток медіаграмотності, що свідчить про їхню усвідомленість важливості окресленого аспекту освіти. У європейських країнах вживають заходи щодо підвищення рівня медіаграмотності серед населення, зокрема шляхом включення медіаосвіти у навчальні програми закладів освіти, створення спеціалізованих курсів та факультативів, а також проведення конференцій та тренінгів з медіапедагогіки. Ці країни виявляють свою готовність уникати труднощів і ускладнень на шляху розвитку медіаграмотності. У процесі вивчення зарубіжного досвіду виявлено, що медіаграмотність є ключовою компетенцією для успішної участі в сучасному інформаційному суспільстві. Розвиток медіаграмотності допомагає громадянам критично мислити, аналізувати та розуміти медійний контент, а також ефективно комунікувати у

цифровій епохи.

Список використаних джерел та літератури

1. Іванов В. Ф., Шкоба О. Я. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів: наук. журн. Інформаційне суспільство: Київ : 2012. (№16) С. 41-52.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність : короткий огляд / В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська. – К. АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
3. Міжнародний досвід впровадження медіаграмотності для окремих цільових груп: можливості для України. Національний інститут міжнародних досліджень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyi-strategii/mizhnarodniy-dosvidvprovadzhennya-mediagramotnosti-dlya>
4. Drzewiecki, P. (2010). Media aktywni: Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej? Otwock – Warszawa, 188 p.
5. F.K. Stewart, J. Nuttall, Screen Education in Canadian Schools (Canadian Education Association, Toronto, 1969).
6. G'erbner' G. Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U. S// The New Citizen, 1995. Vol. 2. № 2.
7. Masterman L. Teaching the Media: London: Comedia Publishing Group, 1999. 423 p.
8. Media literacy and safe use of new media [Електронний ресурс] // European Commission : [вебсайт]. Електрон. текст. дані. Режим доступу: <https://bit.ly/2NVuwtV> (дата звернення: 26.12.2019).
9. Recommendations Addressed to the United Nations Education Scientific and Cultural Organization UNESCO // Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999. P. 273 – 274.

Андрій ТРОЦЕНКО,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
кафедри теоретичної та практичної психології
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
andretrotsenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВУ ПСИХОПАТИЧНОГО ТИПУ ХАРАКТЕРУ

У статті проводиться теоретичний аналіз ключових особливостей та характеристика осіб з психопатичним типом характеру. Також описані біологічні та психологічні особливості психопатів, причини формування жорстокої поведінки у дитинстві.

Ключові слова: *характер, психопатичний тип, антисоціальна поведінка, виховання, насильство, жорстокість, аб'юзер, співчуття, емоції, почуття, заздрість.*

The article provides a theoretical analysis of key features and characteristics of persons with a psychopathic personality type. The biological and psychological characteristics of psychopaths, the causes of the formation of violent behavior in childhood are also described.

Key words: *character, psychopathic type, antisocial behavior, education, violence, cruelty, abuser, compassion, emotions, feelings, envy.*

Існує досить багато класифікацій, які описують особистість людини. Певна закономірність або сталість поведінки відображає відповідний характер. Він включає в себе безліч поведінкових проявів, які людина схильна повторювати. Характер, як і відбиток пальця, формується ще з самого народження і відображає нашу унікальність. Незважаючи на унікальність і неповторюваність ліній, відбитки пальців можна класифікувати за загальним типом малюнку. Поведінку теж можна класифікувати за певними типами. Характер, як і відбитки пальців практично не змінюється впродовж життя. Незважаючи на унікальність кожної людини, можна виокремити окремі типи характерів.

Американський психолог і психоаналітик Ненсі Мак Вільямс виділяє 9 типів характеру з психоаналітичної точки зору [7]. Зокрема, вона описує психопатичний тип, який зустрічається досить рідко, але наявний в кожному суспільстві. Це люди, які характеризуються тим, що в них відсутня здатність до емпатії. Вони не можуть співпереживати, тому що народились такими. Це своєрідна біологічна особливість. Як зазначає американський психолог та дослідник емоційного інтелекту Даніел Гоулман, відсутність емпатії не завжди є причиною злочинної поведінки, а є лише одним із факторів [1].

До психопатів безумовно відносять вбивць, різних кримінальних осіб та антисоціальних людей. Це ті люди, які були впіймані правосуддям за свою протиправну діяльність, але є й такі, які проявляють свою поведінку не так явно. Такі люди можуть нас оточувати і в звичайному житті. Наприклад, в сім'ї це може бути аб'юзер, який систематично вчиняє домашнє насильство, або учень, який проявляє булінг по відношенню до інших дітей чи просто сусід, який може жорстоко поводитись із тваринами. Спільним для психопатів є те,

що їх іноді досить складно виявити, оскільки це єдиний тип характеру, який може маскуватися під інші типи. Характерним для них є те, що вони можуть бути дуже харизматичними та зачаровувати людей [2].

У психопатів досить завищений поріг чутливості нервової системи. Для того, щоб психопату щось відчувати потрібен подразник на порядок сильнішої інтенсивності, ніж для інших людей. Тому, такі люди схильні до ризикованої та екстремальної поведінки. Робер Хеар, психолог Університету Британської Колумбії зазначає, що перед процедурою лікування електрошоком особи з психопатичним типом характеру не відчували тривоги. Це свідчить про те, що їх може не лякати майбутнє покарання. Психопати, які вчиняють домашнє насильство можуть навіть не відчувати люти, а робити це з холодним розрахунком.

Психопати мають вроджені тенденції до агресивності. Вже в дитинстві можна помітити певні прояви цього характеру. Це діти, який зазвичай, жорстоко мучать домашніх тварин, але це одна із ознак. Більшість психопатів не розуміють емоції інших і не здатні вербалізувати свої переживання. Говорити про свої почуття для них є проявом слабкості. Тому, замість того, щоб говорити, вони діють. Наприклад, аб'юзер може проявляти агресію, тому що відчуває страх. Встановити зв'язок з психопатом через прояснення почуттів неможливо. Він цього просто не зрозуміє. Тому, апелювати до їх почуття совісті не матиме сенсу, оскільки вона в них не сформована. Єдиний спосіб завдяки якому психопати можуть зрозуміти свої переживання – це викликати їх в інших.

Звикли використовувати інших як об'єктів для задоволення своїх потреб. Як зазначає Олег Мазяр, особи з психотичним типом особистості мають мінімальний рівень соціальної інтеграції [4]. У першу чергу вони намагаються задовольнити свої біологічні потреби, застосовують силу для того, щоб створити реальність, яку хочуть. У зв'язку з цим такі особи менше відчувають докори сумління.

Найстрашніше для психопата – бути слабким і таким, якого не поважають. Вони можуть зізнатися у вбивстві, але не зізнаються у крадіжці, яка виглядає незначною у порівнянні. Малі і незначні злочини можуть сприйматися як слабкість. У зв'язку з цим, вони схильні відкрито говорити про свої перемоги та хвастатись ними. У випадку побиття дружини, психопат буде виправдовувати це тим, що вони посварилися і буде більше перейматиметься за те, що його піймали на гарячому, ніж за вчинок. Вони можуть переживати тривогу, але ніколи не визнають цього, тому що сприймають це як токсичне почуття, яке означає слабкість. Для психопатів характерним захисним механізмом психіки є проєкція: вони будуть бачити в інших те зло, які мають в середині себе.

Дитинство психопатичного типу особистості характеризується відсутністю люблячих відносин. Такі діти часто часто переїжджали з місця на місце, переживали розрив зв'язків з іншими, розлучення батьків та інші втрати. У результаті такої нестабільності вони не мали досвіду контролю над своїм життям. Тому, у дорослому житті вони постійно відіграють свою поведінку таким чином, щоб отримати цей контроль і силу над іншими. Жорстокі дії є фактом підтвердження їхньої сили. Вони відчувають її якщо відносяться до іншого, як до об'єкту. В таких особистостей емоційний інтелект не розвинений, тому що батьки ніколи не цікавились та не озвучували те, що вони відчували. Результат такого виховання приводив до емоційної депривації. Батьки використовували слова для контролю. Дуже часто все виховання зводилося до того, щоб відкупитися матеріальними речами. Тому, дитинство стає перенасиченим цінними подарунками, але з дефіцитом або відсутністю любові. Люди психопатичного характеру ніколи не отримували любові і ніколи не любили інших. Вони не ідентифікують себе з кимось із батьків, а з особою, яка на їх погляд володіє силою та

могутністю, або зі своєю фантазією про таку роль. На формування психопатичного характеру впливає відсутність чітких правил і обмежень у сім'ї. Дитина вчиться тому, що можна робити все що завгодно: санкцій за це не буде. Крім цього, безумовно важливий приклад батьків. Навіть якщо ми не ідентифікуємо себе з кимось із них, ми все одно несвідомо можемо поводити себе так само, оскільки практично все дитинство проживаємо разом з ними. Дуже часто агресія є навченою поведінкою. Жорстоко поводять себе з іншими, тому що іноді не усвідомлюють, що вони повторюють модель своїх батьків. Дуже часто тирані просто не відслідковують свою поведінку, тому що не здатні поставити себе на місце іншого. Психопати відчувають заздрість до людей, які можуть переживати ніжні почуття. Вони не можуть проявити їх, тому що сприймають емоції, як прояв слабкості. Тому, вони знецінюють всіх, хто проявляє ніжність, любов або інші почуття. Вони були позбавлені цього і намагаються позбавити інших. Деякі серійні вбивці навмисно знищували цілі сім'ї, які на їх погляд були щасливими.

Отже, психопати – це особи в яких відсутня здатність до співчуття. Через цю особливість не розуміють, що їх можуть приносити біль і страждання іншим. Такі люди можуть бути серед нас. Звичайно, не кожен психопат у житті буде злочинцем. Частина таких людей з віком вигоряють і можуть нормально жити серед інших, якщо не потраплять до місць позбавлення волі. Психопатичний характер визначають як біологічні так і соціальні фактори. До першої групи відносять відсутність нейронів, які відповідають за емпатію та високий поріг чутливості до другої групи можна віднести тип характеру, який формується ще з дитинства за відповідних умов. Вони не отримували любові і не здатні любити. Емоції сприймають, як слабкість. Дитинство характеризується емоційною депривацією, втратою контролю і відчуття своєї сили, тому в дорослому житті намагаються компенсувати це через контроль інших. Завжди діють з позиції сили, тому що виглядати слабким – найбільший страх. Через такі дії намагаються викликати в інших повагу. Зазвичай ставляться до іншого, як до об'єкта, який може задовольнити їхні потреби.

Список використаних джерел та літератури

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2022. 512 с.
2. Ейвері Н. Якщо він такий чудовий, чому мені так погано? Як розпізнати та подолати аб'юз. Харків: Віват, 2022. 256 с.
3. Зімбардо Ф. Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло. Київ: Якабу Паблішинг, 2019. 588 с.
4. Мазяр О. В. Особистісний дисонанс: системний аналіз: монографія. Житомир: видавець О. О. Євенюк, 2020. 332 с.
5. Bursten B. The Manipulator: A Psychoanalytic View. New Haven: Yale University Press, 1973. 277 p.
6. Mazyar O. V. Personal dissonance: systemic analysis: monograph. Zhytomyr: Publisher O. O. Evenyuk, 2020. 332 p.
7. McWilliams N. Psychoanalytic Diagnosis: Understanding Personality Structure in the Clinical Process. New Yourk: The Guilford Press, 2011. 447 p.
8. Meloy J. R. The psychopathic mind: origins, dynamics, and treatment. Lanham: J. Rowman Littlefield Publishers Inc, 1988. 426 p.

Ольга УМІНСЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
oluminska@gmail.com

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (НА ДОСВІДІ ПАВЛИСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ)

У статті висвітлено шляхи розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності вчителя початкової школи у Павлиській середній школі. Акцентовано, що форми та способи розвитку педагогічної майстерності мають відповідати індивідуальній освітній траєкторії, виділено універсальні методи, сформульовані В. Сухомлинським, які сприятимуть цьому процесу: системне поглиблення знань, зокрема, шляхом читання; ознайомлення та творче освоєння передового педагогічного досвіду; постійний самоаналіз; створення власної методичної лабораторії. Розкрито зв'язок ідей В. Сухомлинського з концептуальними засадами НУШ. Проведено аналіз сучасних освітніх документів, який підтверджує актуальність поглядів видатного науковця в контексті оновлених вимог до педагога.

Ключові слова: педагогічна майстерність; вчитель початкової школи; педагогічна спадщина В. Сухомлинського; Павлиська середня школа.

The article focuses on the ways to develop and improve pedagogical skills of primary school teachers in the Pavlysh secondary school. The forms and methods of developing pedagogical skills should correspond to the individual educational trajectory. Universal methods formulated by V. Sukhomlynskyi will contribute to this process: a systematic deepening of knowledge, particularly through reading; the familiarization and creative development of advanced pedagogical experience; constant introspection; the creation of one's own methodical laboratory. Author notes the connection between V. Sukhomlynskyi's ideas and the concepts of the New Ukrainian School. The analysis of the modern educational document confirms that the views of a distinguished scientist are relevant to the updated requirements of the teacher.

Keywords: Pavlysh secondary school, pedagogical heritage of V. Suchomlynskyi; pedagogical skill; primary school teacher.

Постановка проблеми. Питання підвищення професійної майстерності вчителів початкової школи, особливо актуальне в контексті сучасних вимог до педагога: компетентного, здатного до прийняття нових ідей, нестандартних рішень, активного учасника та ініціатора інноваційних процесів. Використання творчої спадщини та науково-практичного доробку видатного українського педагога, В. Сухомлинського, допомагає розв'язати проблему формування та розвитку педагогічної майстерності. Його справедливо називають «учителем учителів», адже саме вдосконаленню роботи педагогів він приділив левову частку своєї діяльності на посаді директора. Під його керівництвом звичайна сільська школа стала одним з кращих загальноосвітніх навчальних закладів та перетворилася на центр передової педагогічної думки. Цьому сприяли його виняткова працьовитість, постійне творче вдосконалення, вимогливість як до себе, так і до всього педагогічного колективу.

Думки В. Сухомлинського не втратили своєї актуальності з часом, а були переосмислені та розвинуті, і зайняли провідні позиції в педагогічній науці.

Мета: проаналізувати провідні ідеї В.О. Сухомлинського щодо розвитку педагогічної майстерності вчителя початкової школи (на досвіді Павлиської середньої школи).

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Науково-практичну діяльність В. Сухомлинського у різних аспектах розглядали: І. Бех, А. Богуш, Л. Бондар, М. Вашуленко, Г. Волков, Л. Заліток, В. Кузь, М. Левківський, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Федяєв та ін. Проблему формування педагогічної майстерності вчителя початкової школи, окремі чинники професійного становлення і саморозвитку вчителя у творчій спадщині В. Сухомлинського досліджували М. Антонєць, Л. Бондар, Г. Бондаренко, В. Буряк, В. Гриньова, І. Зазюн, Н. Тарасевич, В. Омеляненко, І. Раченко, А. Луцюк, Г. Сагач, М. Сметанський та ін. Досвід роботи Павлиської середньої школи став предметом вивчення у працях М. Антонця, І. Беґа, А. Богуш, О. Петренко, О. Савченко, О. Сухомлинської, С. Моїсеєва, І. Баранюк та ін.

Виклад основного матеріалу. А. Луцюк та Ю. Луцюк, аналізуючи сутність педагогічної майстерності у творчій спадщині В. Сухомлинського, визначили такі чинники вдосконалення майстерності вчителя: наявність у педагога віри в дитину; поєднання емоційної культури з тактом; дотримання вчителем інтелектуальної культури; орієнтація учнів на особистий приклад вчителя; поглиблення, поповнення, вдосконалення знань; самоаналіз педагогічної праці; дослідницький, творчий характер праці; використання передового педагогічного досвіду; атмосфера багатого духовного життя колективу [3].

Серед шляхів розвитку майстерності педагога, за В. Сухомлинським, Н. Харченко акцентує увагу на постійній творчій праці, активній життєвій позиції, потребі в самовдосконаленні, співпраці з іншими педагогами, розвитку компетентностей, духовності та гуманності. Дослідниця проводить паралелі з сучасними реаліями і пропонує варіанти впровадження ідей педагога. Зокрема, рекомендація видатного теоретика створювати власну бібліотеку, сьогодні може, знайти вираження у персональному сайті чи блозі, власному відеоканалі чи добірці наукових дописів [10, с. 165].

Директор Павлиської школи вважав, що вчитель – це унікальна професія, яка вимагає постійного зростання професійних знань та вмінь. Особливим було ставлення до вчителя початкової школи, В. Сухомлинський писав, що «той, хто вводить маленьких дітей у світ природи і людського суспільства повинен бути знаючою, розумною, всебічно освіченою людиною» [8, с. 62], адже головне завдання молодшої школи – це показати радість пізнання та навчити дитину вчитися. Саме тому вчитель початкових класів повинен безперервно підвищувати рівень своєї педагогічної майстерності, постійно перебувати у творчому пошуку.

У праці «Павлиська середня школа» відведено цілий розділ питанню допомоги вчителю в удосконаленні педагогічної майстерності. Як директор, своїм завданням він вважав допомогу у створенні індивідуальної творчої лабораторії кожного вчителя. Аналізуючи відвідані уроки, він прагнув показати залежність результатів роботи вчителя від розвитку його знань та культури.

В. Сухомлинський вірив, що вдосконаленню педагогічної майстерності немає меж, щоб запобігти «духовному окостенінню», вчителі постійно мають бути в процесі інтелектуального зростання, розвитку, оновлення та удосконалення знань, особливо, якщо педагог працює в школі 10, 20, 30 років. На його думку, навіть найдосвідченіший педагог не повинен зупинятися у своєму розвитку, бо «якщо нема руху вперед, то неминуче

починається відставання» [8, с. 74].

Великий стаж роботи не є запорукою багатого досвіду, видатний педагог зауважував, що іноді доводиться зустрічатися з неприємним явищем: учитель має великий стаж, але його знання обмежені здобутими в інституті двадцять років тому. Професійне зростання Василь Олександрович визначав поглибленням педагогічних знань, вмільм застосуванням теорії в навчальному процесі: «Постійно зіставляючи теорію з практикою, педагог, який удосконалюється, ніби освітлює свій подальший шлях світлом теорії, в цьому полягає основа його зростання і збагачення» [9, с. 578].

Рушійною силою розвитку педагогічної майстерності є здатність вчителя до самоаналізу своєї роботи: теоретичного осмислення свого досвіду, визначення причинно-наслідкових зв'язків між знаннями учнів і певними аспектами педагогічного процесу, своєю педагогічною культурою. На думку В. Сухомлинського, вищим етапом педагогічної творчості є поєднання практики з елементами наукового дослідження, результатом якого мали стати доповідь (на теоретичному семінарі чи педагогічній раді) або стаття (рукописний шкільний збірник «Педагогічна думка», педагогічні журнали, газети). А індивідуальні пошуки вчителя, його педагогічна ідея, надихає колег і починається колективна дослідницька робота.

Наприклад, ідея єдності слова і думки реалізовувалася на «уроках мислення», діти разом з учителем розмірковували про явища та причинно-наслідкові зв'язки. У роздумах про навколишній світ, прагнучи передати його форми, звуки, кольори, рухи, В. Сухомлинський почав писати твори-мініатюри та помітив їх вплив на дітей: «Коли до серця, до душі дітей доходить мій твір чи вірш, вони самі беруться за перо, прагнуть вилити свої почуття» [8, с. 76]. За прикладом директора у вчителів початкових класів теж з'явилися зошити з творами-мініатюрами. За 15 років вони склали книжку «Триста сторінок книги природи», яка виявилася потрібною і вчителю фізики, і математики, і хімії. Лише той вчитель, який сам досконало володіє словом, може навчити цього своїх учнів.

Для того, щоб учитель мав змогу працювати над розширенням свого кругозору та узагальнювати набутий досвід, у нього має бути вільний час. У Павлівській школі дотримувались правила, що тільки один день на тиждень учитель може брати участь у методичних заходах, усі інші дні були відведені для самостійної роботи, відпочинку, взаємодії з вихованцями.

На думку В. Сухомлинського «паперова» робота відбирає у вчителя дуже багато вільного часу, тому у його школі вчителі не писали ніяких звітів та інформацій. Плани, які повинен мати вчитель – план виховної роботи та поурочний план, як обов'язковий документ, який відбиває індивідуальну творчу лабораторію вчителя.

А найголовніша умова професійного зростання, на яку має бути відведено максимум вільного часу, – це читання, «без духовного життя вчителя серед книжок втрачають сенс усі заходи підвищення його педагогічної кваліфікації» [8, с. 73].

Традицією школи було «золоте правило життя колективу»: справжній педагог має бути книголюбом. У навчальному закладі може багато чого не вистачати у матеріальному плані, але обов'язково повинні бути книжки. Павлівська середня школа мала багатий книжковий фонд (18 тисяч), який був мінімумом, який потрібно прочитати у дитинстві та юності. Окрім того, вчителі мали індивідуальні бібліотеки, а на стенді в учительській виставлялись нові наукові та художні книжки, які вчитель міг придбати для поповнення своєї книгозбірні. Кожен учитель передплачував декілька літературно-художніх журналів та газет, якими обмінювався з колегами. Окремі книги та статті обговорювались в колективі та часто

викликали суперечки. Це й було метою В. Сухомлинського, аби «жодна подія в суспільно-політичному, ідейному, науковому житті людства, і особливо нашої країни, не лишалася поза свідомістю й інтересами вчителів» [8, с. 54].

Наступним етапом читання книг було представлення наукових проблем на лекціях, які відбувалися приблизно двічі на місяць. До кожної теми добиралася література і виставлялася в учительській або бібліотеці, щоб зацікавити вчителів і сприяти поглибленому читанню.

Знання вчителя – є основою розвитку знань учнів. Постійне вдосконалення знань є передумовою високого наукового рівня викладання, а чим більше знає вчитель, «тим легше його учням засвоювати елементарні знання, тим більшим авторитетом і довір'ям користується він серед учнів і батьків, тим більше до нього, як до джерела знань, тягнуться діти», «тим частіше й успішніше відкриває він перед учнями горизонт науки, тим більшу допитливість і жадобу до знань виявляють учні» [8, с. 54-55].

Кожен учитель у Павлиші мав свою творчу лабораторію, яка забезпечувала технологію педагогічного процесу та з року в рік збагачувалася. Накопичені дидактичні матеріали з часом дозволяли педагогу працювати творчо, поурочний план учителя ставав максимальним передбаченням того, як пройде урок. В. Сухомлинський наголошував, що успіх не можуть визначати випадкові удачі або щасливі знахідки, це завжди ґрунтовний аналіз та постійний пошук.

Окрім аналізу власної діяльності, варто ознайомлюватись з педагогічною спадщиною минулого, сучасними здобутками науки, впроваджувати передовий педагогічний досвід, використовувати нові технології навчання і виховання. Ця справа вимагає індивідуального підходу, неможливо просто використати чужий досвід, потрібно ретельно проаналізувати, вибрати те, що властиве конкретному вчителю та виробити власний алгоритм. Таким чином формується творча особистість вчителя.

Василь Олександрович одним із перших у вітчизняній педагогіці звернув увагу на проблему професійного вигорання. Творча праця педагога вимагає великого особистісного ресурсу, і, якщо ці сили не будуть відновлюватися, учитель не зможе працювати. Тому В. Сухомлинський акцентує увагу на тому, що потрібно запобігати розумовому перенапруженню, цьому сприяють відпочинок, можливість почитати, праця в саду, прогулянка в лісі.

Важливою є й атмосфера в навчальному закладі, директор прагнув, щоб у школі панував домашній затишок, тому учительська в Павлиській школі більше нагадувала вітальню, єдиним шкільним атрибутом був розклад уроків. За спогадами учителів, такі умови сприяли веселому, діловому настрою, творчій атмосфері [6].

Сучасні дослідження акцентують увагу на тому, що структуру педагогічної майстерності кожен з учителів визначає сам відповідно до досвіду, розуміння колективних і власних професійних викликів, зовнішньої і внутрішньої мотивації, як результат, шляхи розвитку педагогічної майстерності кожного вчителя будуть різними.

Педагог має самостійно визначити зміст кожного компонента, його рівень, обрати методи вдосконалення, враховуючи індивідуальні особливості, і спроектувати власну траєкторію розвитку педагогічної майстерності (цілі, та час їх досягнення). Варто зазначити, що цей процес безперервний: після кожного етапу відбувається професійна рефлексія отриманих результатів, їх оцінювання, коректування і вибір подальшого напрямку руху [2]. Ця думка була висловлена і В. Сухомлинським, що неможливо адміністративними шляхами передати досвід та майстерність іншому вчителю, розвиток можливий лише за умови, що це є особистою потребою вчителя [9].

Т. Молнар зазначає, що підвищення педагогічної майстерності вчителя початкової школи вимагає оновлення підходів та системності. Для цього потрібне комплексне рішення: ґрунтовні теоретичні знання в поєднанні з практичними навичками, що набуваються в процесі діяльності. Важливими є природні дані людини (особистісні чинники), але визначальну роль відіграють набуті якості (зовнішні чинники). Серед шляхів удосконалення педагогічної майстерності вчителя початкової школи виділяє наступні:

- 1) самоосвітня діяльність, саморозвиток, самореалізація, безперервне навчання;
- 2) професійна взаємодія з колегами, участь у колективних і групових інноваційних формах методичної роботи;
- 3) збір та укладання творчого портфоліо;
- 4) оприлюднення власного досвіду;
- 5) рефлексія власної діяльності, самоаналіз та самооцінка [5].

Актуальним залишається твердження педагога про необхідність постійного підвищення рівня професіоналізму вчителя впродовж його педагогічної діяльності. В контексті педагогічної спадщини В. Сухомлинського, А. Луцюк та О. Остапівський відзначають потребу «вдосконалення педагогічної та психологічної підготовки вчителів як активних суб'єктів освітніх нововведень через неперервну післядипломну освіту». Адже видатний педагог наголошував на тому, що «педагог повинен бути не просто споживачем педагогічних і психологічних знань, а дослідником, раціоналізатором і творцем» [4, с. 88].

Проаналізувавши ідеї видатного вченого про педагогічну культуру і майстерність учителя, І. Жорова зробила висновок, що вони є суголосними із сучасною теорією професійної компетентності вчителя. Дослідниця виокремлює такі основні принципи організації професійного розвитку педагогів: перетворення наукових теорій у практику; інтеграція освіти та спеціальної педагогічної, психологічної та методичної підготовки; органічне поєднання професійних якостей учителя і вихователя; неперервна самоосвіта; читання книг як засіб професійного і загальнокультурного розвитку; наявність ідеї як стимулу самовдосконалення [1].

Розглянувши основні положення Концепції НУШ, Національної доктрини розвитку освіти в ХХІ столітті, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», Положення про атестацію та Положення про сертифікацію педагогічних працівників, Положення про методичну роботу з кадрами в установах освіти України дійшли висновку, що ідеї В. Сухомлинського реалізувалися у сучасних поглядах на розвиток та вдосконалення педагогічної майстерності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ідей В.О. Сухомлинського та сучасних поглядів на розвиток та вдосконалення педагогічної майстерності

Ідеї В. Сухомлинського	Сучасні погляди
розвиток майстерності як особиста потреба вчителя;	індивідуальна освітня траєкторія;
системне поглиблення, поповнення та вдосконалення знань;	робота над науково-методичною проблемою школи; щорічне підвищення кваліфікації (150 годин за 5 років);

індивідуальні пошуки вчителя, педагогічна ідея;	робота над індивідуальною методичною проблемою;
власна бібліотека, читання (як наукової, так і художньої літератури);	персональний сайт, блог або відеоканал чи добірка наукових дописів;
ознайомлення та творче освоєння передового педагогічного досвіду;	робота шкільних методичних об'єднань, дні презентацій кафедри, дні науки, предметні тижні, тижні педагогічної майстерності;
створення власної методичної лабораторії;	створення творчого портфоліо вчителя;
постійний самоаналіз.	рефлексія та самоаналіз.

Висновки. Отже, форми та шляхи розвитку педагогічної майстерності вчителя початкових класів мають відповідати індивідуальній освітній траєкторії, але є універсальні методи, сформульовані В. Сухомлинським, які сприятимуть цьому процесу. Як справедливо зауважує О. Сухомлинська необхідно звертатися до витоків і першоджерел «як до історичних коренів сучасності», щоб вирішувати важливі педагогічні проблеми через аналіз подібних ситуацій в минулому [7].

Перспективи дослідження передбачають системне осмислення досвіду Павлиської середньої школи. Вважаємо, що варта уваги ідея В. Сухомлинського щодо різних напрямів неперервної педагогічної освіти вчителя, подальше вивчення особливостей авторської моделі школи та впровадження заходів для профілактики професійного вигорання.

Список використаних джерел та літератури

1. Жорова І. Професійна компетентність учителя Нової української школи у вимірі концептів педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського . Нова педагогічна думка. 2019. № 3. С. 119-122.
2. Зязюн І.А., Лавріненко О.А., Солдатенко М.М., Семенов О.М., Пономаревський С.Б., Іванова Т.В., Боровік О.М., Грищенко О.А., Тринус О.В., Падалка О.С. Розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів: колективна монографія. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. 340 с.
3. Луцюк А. М., Луцюк Ю. А. Василь Сухомлинський про сутність педагогічної майстерності. Академічні студії. Серія: «Педагогіка». 2021. № 2. С. 74-78.
4. Луцюк А., Остапівський О. Психолого-педагогічні аспекти у спадщині В. О. Сухомлинського в контексті Нової української школи. Нова педагогічна думка. 2019. № 3. С.86-88.
5. Молнар Т. І. Педагогічна майстерність учителя початкової школи: сутність, шляхи формування. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 1. С. 121-124.
6. Скалько С. Л. Відлуння доброти. Кропивницький : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018. 256 с.
7. Сухомлинська О. Василь Сухомлинський крізь призму часу: деякі зауваги до розгляду ідей. Інноватика у вихованні. 2020. Вип. 11(1). С. 6-16.
8. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. Вибрані твори в 5 томах. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 4. С. 7–390.
9. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Вибрані твори в 5 томах. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 4. С. 393–626.
10. Харченко Н. Василь Сухомлинський про педагогічну майстерність учителя. Нова педагогічна думка. 2019. № 4. С. 164-166.